

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİNDEKİ HALK
EDEBİYATI UNSURLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hazırlayan
Mehmet TUNCER
2501040437

Tez Danışmanı
Yrd.Doç.Dr. Abdulkadir EMEKSİZ

İstanbul 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan 2501040437 numaralı MEHMET TUNCER'İN hazırladığı "SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİNDEKİ HALK EDEBİYATI UNSURLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME" konulu YÜKSEK LİSANS/ ~~DOKTORA TEZİ~~ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca 26.01.2011 ÇARŞAMBA günü saat: 13.30' de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Kabulü.....'ne* OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
PROF. DR. ŞEYMA GÜNGÖR	Kabulü	
PROF. DR. MUHAMMET NUR DOĞAN	Kabulü	
DOÇ. DR. MUHARREM KAYA	Kabul	
YRD. DOÇ. DR. ABDÜLKADİR EMEKSİZ	Kabulü	
YRD. DOÇ. DR. FERHAT ASLAN	Kabulü	

ÖZ

Bu araştırmada; Türk öykücülüğünün önemli yazarlarından Sait Faik Abasıyanık'ın eserleri halk edebiyatı ve halk kültürü unsurları bakımından incelenmiştir. İncelememizde Saik Faik'in halk edebiyatımızdan ne derece yararlandığı, halk kültürü konularının eserlerinde nasıl kullanıldığının ortaya konulması hedeflenmektedir.

Çalışmamız girişin yanı sıra üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın amacı, kapsamı, sınırlılıkları ile çalışmamızda izlenen metotlar belirtilmiştir. Birinci bölümde Sait Faik'in hayatı, eserleri ve edebiyat anlayışı üzerinde durulmaktadır. İkinci bölüm yazarın eserlerindeki halk edebiyatı unsurlarının, üçüncü bölüm ise halk kültürü unsurlarının tespiti ve tahliline ayrılmıştır.

ABSTRACT

In this study, the works of Sait Faik Abasıyanık, who is one of the important writers of Turkish narration, have been analyzed in the aspects of the elements of folk culture and folk literature in them. It is aimed to display how much of our folk culture Sait Faik used in his works and how he did it.

This study consists of three episodes apart from the introduction part. In the introduction part the aim of this study, the extend of it, its limitations and the methods used in explaining all these issues are expressed. In the first episode, the life of Sait Faik, his works and understanding of literature are analyzed. The second episode is dedicated to determine the elements of folk literature in the writer's works, and the third episode is dedicated to determine and analyze the elements of the folk culture.

ÖN SÖZ

Modern Türk edebiyatı alanında önemli bir yer tutan Sait Faik Abasıyanık (1906–1954), öyküleri ile tanınmış bir yazardır. Yazı hayatına başladığı günden ölümüne dek öykü yazmaya devam etmiş olan sanatçının şiir, roman, eleştiri gibi türlerde de eserleri vardır. Türk edebiyatında Ömer Seyfettin (1884–1920), Memduh Şevket Esenal (1883–1952), Sabahattin Ali (1907–1948) gibi kalemlerin yanında kendisinden her zaman söz ettiren Sait Faik, çeşitli yönleriyle incelenmeye değer bir yazardır. Özellikle öyküleri üzerine hem süreli yayınlarda hem de kitaplarda oldukça söz edilen Sait Faik'in, edebiyatımızda bu türün gelişiminde etkin bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Saik Faik'in hayatı ve eserleri ile ilgili akademik düzeydeki çalışmaların daha çok öyküleriyle ilgili yapısal araştırmalar ile dilbilgisi konularına yöneldiği, ama eserlerinin halk edebiyatı ve halk kültürü bağlamında ele alınıp incelenmediği görülmektedir. Biz de Saik Faik'in halk edebiyatımızdan ne derece yararlandığını, halk kültürü konularının eserlerinde nasıl kullanıldığını tespit etmek amacıyla bu konuyu çalışmayı amaç edindik.

Çalışmamız giriş bölümü dışında üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın amacı, kapsamı, sınırlılıkları ile çalışmamızda izlenen metotlar belirtilmiştir.

Birinci bölümde Sait Faik'in hayatı, eserleri ve edebiyat anlayışı üzerinde durulmaktadır. İkinci bölüm yazarın eserlerindeki halk edebiyatı unsurlarının, üçüncü bölüm ise halk kültürü unsurlarının tespiti ve tahliline ayrılmıştır.

Sonuç bölümünde Sait Faik'in kültür birikimimiz açısından bulunduğu nokta hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmış; Kaynakçada tezimizde kullanılan, alıntı yapılmış ya da kavram ve görüşlerinden yararlanılmış kitap, makale ve çeşitli yazılara yer verilmiştir.

Niteliği ne olursa olsun, bütün çalışmalar, elbette ki en yakınımızın desteği olmadan ilerleyemez. Her zaman desteğini yanımda hissettiğim eşim Aynur TUNCER'e, annem Firdevs TUNCER'e ve çalışmamızın ders ve hazırlık safhasında rehberlik edip; konu seçiminden çalışma ilkelerine, kaynak temininden malzemelerin tasnifine kadar desteğini gördüğüm değerli hocam Yrd. Doç. Dr.Abdulkadir EMEKSİZ beyefendiye teşekkürü borç biliyorum.

Mehmet TUNCER

Fatih 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZ/ ABSTRACT	i
ÖN SÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİYAT ANLAYIŞI	1
1.1. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN HAYATI.....	1
1.2. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİ.....	3
1.3. SAİT ABASIYANIK'IN EDEBİYAT ANLAYIŞI.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

2. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI	19
2.1. Anonim Halk Edebiyatı	19
2.1.1. Manzum Türler	19
2.1.1.1. Türkü.....	19
2.1.1.3. Bilmece.....	23
2.1.2. Mensur Türler	25
2.1.2.1. Masal.....	25
2.1.2.1.1. Terim Olarak Masal.....	27

2.1.2.1.2.Masalların İcrası ve Masal Anlatma Geleneği.....	28
2.1.2.1.3.Masal Formelleri.....	30
2.1.2.1.3.1.Başlangıç Formelleri.....	31
2.1.2.1.3.2.Geçiş Formelleri.....	32
2.1.2.1.3.3.Bitiş Formelleri.....	32
2.1.2.1.4.Masal Kahramanları.....	34
2.1.2.1.5.Masallarda Yer ve Zaman.....	36
2.1.2.2. Efsane.....	36
2.1.2.2.1. Tarihi Efsaneler.....	39
2.1.2.2.1.1.Sakarya Nehri İle İlgili Efsane.....	39
2.1.2.2.1.2.Bağdâdi Baba Efsanesi.....	40
2.1.3. Kalıplaşmış İfadeler.....	41
2.1.3.1. Atasözleri.....	41
2.1.3.2. Deyimler.....	43
2.1.3.3. Dualar (Alkışlar).....	120
2.1.3.4. Beddualar (Kargışlar).....	124
2.1.3.5. Yemin İfadeleri.....	126
2.1.3.6. Selamlaşma.....	127
2.1.3.7. Vedalaşma.....	130
2.1.3.8. Lakaplar.....	131
2.1.3.9. Küfürler, Argo Sözcükler.....	134
2.1.4. Seyirlik Halk Oyunları.....	142
2.1.4.1. Karagöz.....	143
2.2. Âşık Edebiyatı Unsurları.....	146
2.2.1. Âşık Tarzı Halk Şiiri ve Âşıklar.....	148
2.2.2. Âşıklık Geleneği.....	150
2.2.2.1. Âşığın Gurbete Çıkması.....	150
2.2.2.2. Âşıkların Eğitim Öğretim Durumu.....	151
2.2.3. Âşık Kahvehaneleri.....	151

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ	
UNSURLARI	153
3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	153
3.1.1. Doğum	154
3.1.1.1. Ad Verme.....	157
3.1.2. Evlenme	158
3.1.2.1. Çeyiz.....	159
3.1.2.2. Kız Beğenme, Kız İsteme.....	160
3.1.2.3. Nişan.....	161
3.1.2.4. Nikâh.....	163
3.1.2.5. Düğün.....	164
3.1.2.6. Kız Kaçırma.....	165
3.1.3. Ölüm	165
3.1.3.1. Ölüm Öncesi Uygulamalar.....	168
3.1.3.1.1. Vasiyet.....	168
3.1.3.2. Ölüm ve Sonrası İle İlgili Uygulamalar.....	168
3.1.3.2.1. Son Nefesi Verme Anı.....	168
3.1.3.2.2. Kefenleme.....	169
3.1.3.2.3. Gömme Hususiyetleri.....	170
3.1.3.2.4. Yas.....	170
3.2. HALK BİLGİSİ	171
3.2.1. Halk Hekimliği.....	172
3.2.2. Halk Matematiği ve Ölçüsü.....	173
3.2.3. Halk Takvimi.....	175
3.2.4. Halk Taşıtları, Taşıma Teknikleri.....	176

3.3. GİYİM-KUŞAM-SÜSLENME.....	178
3.3.1. Erkek Giyimi.....	179
3.3.2. Kadın Giyimi.....	181
3.3.3. Çocuk Giyimi.....	182
3.4. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI.....	183
3.4.1. El İşlemeciliği.....	184
3.4.2. Halı-Kilim Dokumacılığı.....	184
3.4.3. Meslekler.....	186
3.4.4. Gündelik Eşyalar.....	193
3.5. HALK MİMARİSİ.....	196
3.5.1. Konutlar ve Yardımcı Yapılarda Bölümler.....	197
3.5.2. Konutlar ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma, Isınma.....	200
3.5.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Eşyaları.....	202
3.6. HALK MUTFAĞI.....	203
3.6.1. Yiyecek Türleri	204
3.7. OYUN, EĞLENCE VE SPOR.....	206
3.7.1.Çocuk Oyunları.....	207
3.7.2. Büyüklerin Oyunları.....	209
3.7.3. Eğlenceler.....	211
3.7.4. Geleneksel Sporlar.....	213
3.8. BAYRAMLAR, KUTLAMALAR.....	214
3.8.1. Dini Bayramlar.....	215
3.8.2. Milli Bayramlar.....	216
3.9. İNANIŞLAR.....	217
3.9.1. Sayı İle İlgili İnanışlar.....	217
3.9.1.1. Üç.....	218

3.9.1.2. Yedi.....	220
3.9.1.3. Kırk.....	221
3.9.2. Renk ile İlgili İnanışlar.....	223
3.9.3. Dini İnanışlar.....	224
3.9.4. Nazar.....	227
3.9.5. Fal.....	228
3.10. İLETİŞİM, HABERLEŞME.....	229
3.10.1. Ağızlar.....	229
3.10.2. Haberleşme.....	236
SONUÇ.....	238
KAYNAKÇA.....	241

KISALTMALAR

- ae. : Aynı eser
age : Adı geçen eser
agm. : Adı geçen makale
bk. : Bakınız
bs. : Baskı, basım
C : Cilt numarası
çev. : Çeviren
hzl. : Hazırlayan
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
Nu. : Numara
Prof. : Profesör
s. : Sayfa
S : Sayı
TDK : Türk Dil Kurumu
TTK : Türk Tarih Kurumu
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesaire
Yay. : Yayını, yayınları
YKY : Yapı Kredi Yayınları

Kitap Adı Kısaltmaları

<u>Kısaltma</u>	<u>Kitap Adı</u>
ABY	: Alemdağ'da Var Bir Yılan
AHO	: Açık Hava Oteli
AŞ	: Az Şekerli
BE	: Büyüyen Eller
BÖ	: Balıkçının Ölümü
BTİ	: Bir Takım İnsanlar
HB	: Havada Bulut
HBŞ	: Havuzbaşı
KA	: Kayıp Aranıyor
K	: Kumpanya
KB	: Karganı Bağışla
LA	: Lüzumsuz Adam
MK	: Mahalle Kahvesi
MKPS	: Mahkeme Kapısı
TÇ	: Tüneldeki Çocuk
S	: Sarnıç
SM	: Sevgiliye Mektup
SMVR	: Semaver
SK	: Son Kuşlar
Ş	: Şahmerdan
ŞSV	: Şimdi Sevişme Vakti

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu:

Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerindeki halk edebiyatı ve halk bilimi unsurları çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Amacı:

Çalışmamızda Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Sait Faik Abasıyanık'ın, halk edebiyatı ve halk kültürü unsurlarını eserlerinde kullanım biçimini ve bu unsurların Türk halk edebiyatı ve kültüründe yer alış şekillerini ortaya koyup; değerlendirme yapmayı amaçladık.

Çalışmanın Kapsamı:

Çalışmamız Sait Faik'in çeviri ve uyarlamaları hariç tutularak yazarın hayattayken yayımlanan eserleri ile çeşitli dergi ve gazeteler de yayımlanıp; yazarın ölümünden sonra kitaplaştırılan 22 eserini kapsamaktadır.

Çalışmamızda Sait Faik'in hayattayken yayımladığı 10 öykü kitabındaki 167 metin ile, kendisinin vefatından sonra kitaplaştırılan, yayımlanmamış öykü, röportaj, eleştiri vb. yazılarının bir araya getirildiği eserlerde yer alan 52 metinle birlikte toplam 219 metin incelenmiştir. Bunun yanında iki roman ve bir şiir kitabı da çalışmamız kapsamında incelenmiştir.

Çalışmada Takip Edilen Metot:

Araştırmamızda Sait Faik'in eserlerinin ilk baskılarını inceledik.¹ Çalışmamız, söz konusu eserlerin taranması, bulunan malzemenin tasnifi ve elde edilen bilgilerin halk edebiyatı ve halk kültürü açısından yorumlanması şeklinde üç aşamadan oluştu.

Tespit ettiğimiz malzemelerin çeşitliliği, bazı durumlarda tekrara düşmemizi kaçınılmaz kılmıştır. Aynı metnin içerisinde geçiş dönemi ürünleri, deyimler ve halk bilgisi unsurları yer alabilmektedir. Bu durumda, metnin ilgili kısımlarını, gerekli yerlerde yeniden kullandık.

Çalışmamızda yazarın eserlerinden yapılan alıntıların göndermelerini; metin içerisinde, alıntının yer aldığı kitap adı kısaltması ve sayfa numarasını vererek gösterdik. Herhangi bir unsurun aynı eserde birden fazla veyahut değişik eserlerde de kullanıldığı durumlarda; yeterli sayıda metine yer vererek, almadığımız metinleri ise metnin sonuna eser adı ve sayfa numarasını vererek ekledik.

Çalışmamızın birinci bölümünde yazarın hayatı, eserleri ve edebiyat anlayışı üzerinde durulmuştur. Yazarın eserlerini: hikâyeleri, romanları, şiirleri, çeviri ve uyarlamaları ile diğer yapıtları başlıkları halinde tasnif edip; hikâye kitaplarındaki öyküleri sıralarken eserlerdeki yer alış sıralarını dikkate alarak verdik.

Halk edebiyatı unsurlarının incelendiği ikinci bölüm ile halk kültürü unsurlarının incelendiği üçüncü bölüm kendi içinde üç kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümlerin ilk kısımlarında tespit ettiğimiz unsurlar hakkında yapılan çalışmalar ışığında genel bilgiler verildikten sonra ikinci kısımda bu unsurların Sait Faik'in eserlerinde ne şekilde yer aldığını belirtip; değerlendirmeler yaptık. Son kısımda ise yazarın eserlerinde yer alan unsurların örneklerini sıraladık.

¹Araştırmamız esnasında ilk basımlarını temin edemediğimiz **Kayıp Aranıyor** ve **Açık Hava Oteli** adlı eserlerin 2.basımları incelenmiştir. İncelenen eserlerin bibliyografik künyeleri çalışmamızın kaynakça bölümünde verilmiştir.

1. BÖLÜM

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN HAYATI, ESERLERİ VE EDEBİYAT ANLAYIŞI

1.1. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN HAYATI

Türk öykücülüğüne yeni bir boyut kazandıran Sait Faik Abasıyanık, 1906 yılında Adapazarı'nda dünyaya gelmiştir. Doğduğu ve çocukluğunun geçtiği bölge olan Adapazarı'nda başlangıçta mahallesindeki bir ilkokula başlasa da, daha sonra çağdaş eğitim veren "Rehberi Terakki" okuluna gider. Sait Faik Abasıyanık, ne istediğini, ne düşündüğünü, neler hissettiğini, büyük bir inatla saklar. Ancak okula başladığı gün, okumaktan hoşlanmadığını belli eder (Uyguner, 1959:11). Anne ve babası ayrıldıktan sonra babasının yanında kalan yazar annesinin isteği ile İstanbul'a yerleşir.

Gençlik döneminde İstanbul'a gelir ve dönemin en popüler okulu olan İstanbul Erkek Lisesi'ne yazdırılır, ancak bu okulu çocuksu yaramazlıklarla tamamlayamaz ve Bursa Lisesi'ne geçişi yapılır. Liseyi bitirdikten sonra İstanbul'a döner ve İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydını yaptırır, ancak hayal kırıklıklarıyla geçen iki yıldan sonra fakülteden ayrılır (Kavaz, 2005: 27).

1931 yılında babasının isteğiyle ekonomi öğrenimi için yurtdışına Lozan'a, buradan da Fransa'nın Grenoble şehrine gider. Burası Sait Faik'e kendi memleketini anımsatır. Grenoble'da geçen üç yılın yazarın edebi kişiliği üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Bu yıllarda Sait Faik bol bol gezer, gözlemler, farklı insanların arasına katılarak merakını giderir (Taş, 1988: 47-49).

1934 yılında tekrar İstanbul'a döner. İstanbul'a döndüğünde ne yapacağını bilemez. Hayalinde sürekli Fransa'daki günleri vardır. Babasının işini sürdüremez. Zamanının çoğunu Grenoble'da olduğu gibi kendini sokaklara atarak, denizde dolaşarak, balıkçılarla arkadaşlık ederek geçirir. 1936'da Semaver adlı ilk öykü kitabı çıkar. Bu sırada babasından kalan ticaret işini de sürdürmektedir, fakat işin sıkıcılığı ve kendisini dört duvar arasına hapsedmesi dolayısıyla bu işi de gerekli ölçüde başarıya ulaştıramaz. Varlık Dergisine öyküler gönderir ve kendisine yazmayı esinleyen yerlere gider (Ağaoğlu, 1954: 6). Aylaklığı, başıboş gezmesinden dolayı yazdıklarını her tarafla unuttur. (Yücebaş, 1964: 11). Sait Faik birkaç kez daha yurtdışına çıkar, ancak pasaportunun meslek bölümüne işsiz yazılması nedeniyle yolculuklar hep kısa sürer. Nedeni ise, yazarlık mesleğinin önemsenmemesi ve kabul edilmemesidir (Alptekin, 1974: 65).

Sait Faik Abasıyanık, duygulu bir yapıya, ince bir kişiliğe sahiptir. Hassas, alıngan ve kırılmandır. Bu karakteri, kendi yaşantısını ve yaşamını anlatan yazı dünyasını da sık sık etkiler. Zaman zaman küser, darılır. Üzütüsünü yazı yazmamakla belli eder. Dünyada en çok sevdiği nesne olan kaleminden uzun süre ayrı kalamaz, ona döner, barışır ve yazmayı sürdürür. (Yardım, 2002: 64).

Sarıç ve Şahmerdan adlı kitapları İkinci Dünya Savaşı sırasında yayımlanır, fakat kitaptaki Çelme adlı öykünün konusundan dolayı mahkemeye verilir ve daha sonra aklanır. Bu kötü olay yüzünden bir süre öykü yazamaz. 1944'te ise Medar-ı Maişet Motoru adlı kitabının toplatılmasıyla kırgınlıkları, eziklikleri daha da artar. Bu eziklik ve hayal kırıklıklarını içeren öykülerini 1944'te yayımlanan dördüncü kitabı Lüzumsuz Adam'da yayımlar. (Çetinoğlu, 1997: 5).

1948 yılında ansızın ortaya çıkan siroz hastalığıyla baş etmeye çalışır. Bu nedenle çok sevdiği içkiyi bırakır, perhize girer. İstanbul'dan uzaklaşmak için Burgaz Ada'ya gider. Burada da yaşamının en verimli dönemini geçirir. Artık yaşamının sona erdiğini, ölümün gün be gün yaklaşmakta olduğunu bilmektedir. Bu ruh haliyle yazdığı öykülerde kendisinin ruh hali kolayca görülür. Okuyucuların karşısına sürekli olarak yalnızlık, çaresizlik, ölüm düşüncesinin yoğun olarak işlendiği öyküler ve öykülerdeki karakterlerle ortaya çıkar (Çetinoğlu, 1997: 12-15).

Sait Faik, 1953 yılında Mark Twain Derneği tarafından onur üyeliği verilerek yüceltilir. Sait Faik bu olaya şöyle açıklama getirir: "Demek ki şimdiden sonra dünya çapında bir öykücüyü anmak için kurulmuş bir cemiyete dünyanın dört bucağından kendi halinde öykücüler de seçilecektir." (Kemal, 1953: 147-148)

Hastalığı gelen krizlerle çekilmez olur ve 5 Mayıs 1954'te gelen yeni bir krizle yaşama gözlerini yumar.

1.2. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİ

Sait Faik, başta hikâye olmak üzere roman, şiir, röportaj ve tenkit türlerinde yazılar kaleme almış, eserler vermiştir. Gerek sayı bakımından, gerekse eğilimleri açısından sanatkârın en çok üzerinde durduğu tür hikâye olmuş ve edebiyatımızda Sait Faik, bir hikâyeci olarak yerini almıştır.

Öğrencilik yıllarından itibaren başladığı yazma faaliyetine¹ Avrupa dönüşünden sonra daha düzenli bir şekilde devam eden yazar, 1936 tarihinden itibaren kitap yayımlamaya başlamıştır (Kavaz, 2005: 95).

Ölümünden önce on hikâye, iki roman ve bir şiir kitabı yayımlayan Sait Faik'in ölümünden kısa bir süre sonra 'Az Şekerli' hikâye kitabı ile 1955 yılında 'Tüneldeki Çocuk' ve 1956 yılında 'Mahkeme Kapısı' adlı röportaj hikâyeleri yayımlanır².

¹ Muzaffer Uyguner, Sait Faik'in yazı hayatına başlaması ile ilgili olarak : "Yazı yazmaya ne zaman başladığını kesin olarak bilemiyoruz.'Hamal' adlı ilk şiir denemesini Adapazarı'nda iken yaptığı ve bunu da yayımladığı söylenmektedir. İlk hikâyesi ise İpekli Mendil'dir" der. Sait Faik'in sanatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bakınız: Muzaffer Uyguner, **Sait Faik Hayatı-Sanatı-Eseri**, 3.bs., İstanbul, Varlık Yayınları, 1980, s.13.

² 1965 yılına kadar tek olarak basılan kitapların bu tarihte Varlık yayınları arasında ikişerli basımları yapılmıştır.1970'den itibaren yayın hakları Bilgi Yayınevi tarafından alınan Sait Faik'in, bütün eserleri yeni bir düzenleme ile tekrar basılmıştır. 2002 yılından itibaren ise Yapı Kredi Yayınları'nca **Sait Faik'in Bütün Eserleri** başlığı altında kitapları yayımlanmaya başlanmıştır.

Sait Faik'in yazdıkları bunlardan ibaret değildir. Çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış ve yazarın ölümünden sonra bir araya getirilerek kitaplaştırılan yazıları, konuşmaları ve mektuplarının yanında yazarın hayattayken yayımlanan kitaplarında yer almayan bazı hikâyelerle, yarım kalmış hikâye taslaklarının da bulunduğu eserler basılmıştır.³

Çalışmamızda eserlerin ilk basımları incelenmiş olup; 'Hikâye Kitapları', 'Röportajları', 'Romanları', 'Şiirleri', 'Çeviri ve Uyarlama Kitapları' ile 'Diğer Yapıtları' başlıkları altında tasnif ettiğimiz eserlerde yer alan hikâye ve yazılar Sait Faik'in eserlerinde yer alış sırasına göre başlıklar halinde gösterilmiştir.

1.2.1. HİKÂYE KİTAPLARI

1.2.1.1. SEMAVER

Semaver

Stelyanos Hrisopulos Gemisi

Meserret Oteli

Bir Kıyının Dört Hikâyesi

Babamın İkinci Evi

İpekli Mendil

Kıskançlık

Bohça

Orman ve Ev

Düğün Gecesi

Şehri Unutan Adam

Üçüncü Mevki

Sevmek Korkusu

Louvre'dan Çaldığım Heykel

³ Bu eserler hakkında geniş bilgi için bk.: Doç.Dr.İbrahim Kavaz, **Sait Faik Abasıyanık**, 2.bs., İstanbul, Şule Yayınları, 2005, s.95. Bu çalışmanın sonrasında Yapı Kredi Yayınları'nca **Büyüyen Eller** ve **Hikâyecinin Kaderi** çalışmaları yayımlanmıştır.Çalışmamızın 'Kaynakça' bölümünde bu eserlerin künyeleri mevcuttur.

Robenson
İhtiyar Talebe
Bir Vapur
Bir Kadın

1.2.1.2.SARNIÇ

Sarniç
Kalorifer ve Bahar
Beyaz Altın
Bir Karpuz Sergisi
Mavnalar
Gece İşi
Hancının Karısı
Loğusa
Ormanda Uyku
Kim Kime
Park
Gaz Sobası
Plaj İnsanları
Davut'un Anası
Grenoble'de İtalyan Mahallesi
Marsilya Limanı

1.2.1.3.ŞAHMERDAN

Şahmerdan
Çelme
Kaşıkadası'nda
Mahpus
Bir Define Arayıcısı
Projektörcü
Francala mı, Ekmek mi?
Paşazade

Krallık
Çöpçü Ahmet
Köye Gönderilen Eşek
Zemberek
Alt Kamara
Satılık Dünya
Köy Hocası İle Sığırtmaç
Şeytanminaresi
Bekâr
Beyaz Pantolon
Kriz
Garson
Bir Takım İnsanlar⁴

1.2.1.4. LÜZUMSUZ ADAM

Lüzumsuz Adam
Ben Ne Yapayım?
Birahanedeki Adam
Mürüvvet
İp Meselesi
Menekşeli Vadi
Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür
Kaçamak, Papağan, Karabiber
Bacakları Olsaydı
Ayten
Papaz Efendi
Bir Külhanbey Hikâyesi
Kameriyeli Mezar
Hayvanca Gülen Adam

⁴ Sait Faik'in 1944 yılında Yokuş Kitabevince Yayınlanan **Medarı Maişet Motoru** adlı romanının ismi Varlık yayınlarıncı yapılan ilk baskısında **Bir Takım İnsanlar** olarak değiştirilmiştir. **Şahmerdan** adlı hikâye kitabında aynı isimle yer alan "Bir Takım İnsanlar" hikâyesi, romandaki konudan bağımsız bir hikâyedir.

1.2.1.5. MAHALLE KAHVESİ

Mahalle Kahvesi
Plajdaki Ayna
Uyuz Hastalığı Arkasından Hayal
Dört Zait
Hallaç
Baba-Oğul
Karanfiller ve Domates Suyu
Bilmem Neden Böyle Yapıyorum?
Bir Sarhoşluk
Kınalıada'da Bir Ev
Süt
Gramofon ve Yazı Makinesi
Barometre
İzmir'e
Kış Akşamı, Maşa ve Sandalye
Bir Bahçe
Bir İlkbahar Hikâyesi
Sakarya Balıkçısı
Kestaneci Dostum
Söylendim Durdum
Ermeni Balıkçı ile Topal Martı
Sinağrit Baba

1.2.1.6. HAVADA BULUT⁵

Havada Bulut
Ay Işığı

⁵ Yapı Kredi Yayınlarınca 2002 yılında yayımlanan **Havada Bulut**un yayın notu kısmında : “Büyük Doğu” dergisinin 22 Şubat – 5 Temmuz 1946 tarihli 17.-36. sayılarında roman başlığı altında yirmi bölüm olarak tefrika edilmiştir.” İfadesi geçmektedir. Havada Bulut adlı eserin türü konusundaki tartışmalar ve araştırmacıların görüşleri için bakılabilir: Celal Aslan, **Sait Faik Abasıyanık'ın Öykülerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri**, (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s.2.

Havada Bulut
Büyük Hulyalar Kuralım
Karidesçinin Evi
Yorgiya'nın Mahallesi
Kurabiye
Korkunç Bir Pastane
Eleni ile Katina
Falcı Matmazel Todori
Birinci Mektup
İkinci Mektup
Sonu

1.2.1.7. KUMPANYA

Kumpanya
Kriz
Gauthar Cambazhanesi

1.2.1.8. HAVUZ BAŞI

Havuz Başı
Kumarbaz Hayri Efendi
Çatışma
İyilik Unutulmaz
Bir Sonbahar Akşamı
Bir Ev Sahibi
Bayan Gülseren
Yüksekkaldırım
On Milyonerin On Metresi
Jimnastik Yapan Adam
İnsan Gibi Bir Şey: Huy
Su Basması
Mektup
Sur Dışında Hayat

Serseri Çocukla Köpek
Sonbahar
İnsanlar, Türküler, Masallar
Parkların Sabahı, Akşamı, Gecesi
Cezayir Mahallesi
Simitle Çay
Şehrin Sabahları ve Adamlarından Biri
Şehrâyin
Güğüm

1.2.1.9. SON KUŞLAR

Son Kuşlar
Bulamayan
Yaşayacak
Kendi Kendime
Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikâye
Bir Kaya Parçası Gibi
Gün Ola Harman Ola
Ağıt
Balıkçısını Bulan Olta
Barba Antimos
Haritada Bir Nokta
Sivriada Geceleri
Sivriada Sabahı
Türk Ülkesi
Yandan Çarklı
Pay
Korentli Bir Hikâye
Kırlangıç Yuvasındaki Kadın
Dondurmacının Çırağı

1.2.1.10. ALEMDAĞ'DA VAR BİR YILAN

Öyle Bir Hikâye
Yalnızlığın Yarattığı İnsan
Alemdağ'da Var Bir Yılan
Panco'nun Rüyası
Melâhat Heykeli
Yani Usta
İki Kişiyeye Bir Hikâye
Rıza Milyoner
Sarmaşıklı Ev
Eftalikus'un Kahvesi
Hişt, Hişt!...
Dülger Balığının Ölümü
Kafa ve Şişe
Çarşıya İnemem
Dolapdere
Bir Hastalık
Yılan Uykusu

1.2.1.11. AZ ŞEKERLİ

Az Şekerli
Battaniye
G...
Hikâye Peşinde
Kalinikhta
Bir Başka İstanbul
Bardaklar
Bekleyen Adamın Üç Hali
Müthiş Bir Tren
Bir Aşk Hikâyesi
Gümüş Saat
İlk Okuyucu Mektubu

Kıraathaneler
Fındık
Şöhrete Dair
Aşiyân Müzesi
Genç Edebiyatçılar

1.2.2. RÖPORTAJLARI

1.2.2.1. TÜNELDEKİ ÇOCUK

Tüneldeki Çocuk
Ketenhelvacı
Önündeki Kış
Bin Dört Yüz Altmış Nikel Kuruşun Hikâyesi
İnsanlığın Hâline Doğru
Kaşık Adasından Mektuplar
İki Kişi Arasında
Sevgiliye Mektup
Türkçeye Tercüme Edilmeyen Kitap
Ayağıma Dolaşan Röportaj
Diş ve Diş Ağrısı Nedir Bilmeyen Adam
Güzeller Seçiliyor
Kraliçenin Evinde
“D” Grubu Sergisi
Rakı Şişesinde Balık Olmak İsteyen Şair
Uzun Ömer

1.2.2.2. MAHKEME KAPISI

Seylân Çayı Hırsızları
Modern Bir Karı Koca
Bursa'dan Cesur Bir İhtiyar Geldi
İki Buçuk Liralık Bir Rüşvet

Bir Peri Masalı mı? İpekli Kumaş Hırsızlığı mı?
Üç Bayan Bir Bay
Koltuk Değnekli Adam
Pişmanlık
Nüfuz Tezkeresiz Adam
Sultan Mahmut Türbesinin Kurşunları
Altmış Liralık Bir Kadın Çantası
Bıçakla Oynanmaz
Yüz Yakın Basamak
Çamaşır İpleri ile Don Gömlek Hayaletleri
Üniversiteliler ve Bir Bayan
Artistler Turneye Çıkarlarken
Bu Senenin Meşhur Karakışı Cinayeti
Dayının Ceket
H.Soğukpınar
Yerli İskoç Kumaşından Spor Ceket
100.000 Marsilya Kiremidi
Meryem Ana Kandili Ampülünün Kordonu

1.2.3. ROMANLARI

1.2.3.1. BİR TAKIM İNSANLAR⁶

1.2.3.2. KAYIP ARANIYOR

1.2.4. ŞİİRLERİ

1.2.4.1. ŞİMDİ SEVİŞME VAKTİ⁷

⁶ **Bir Takım İnsanlar** ilk kez 1944 yılında **Medarı Maişet Motoru** adıyla Yokuş Kitabevi tarafından yayımlandı. Sait Faik, kitap nedeniyle yargılandığı için, 1952’de Varlık Yayınları tarafından yapılan ilk baskıda kitabın adını **Bir Takım İnsanlar**, romanda geçen “Medarı Maişet” adlı motorun adını da “Ceylânı Bahri” olarak değiştirdi. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Muzaffer Uyguner, **Sait Faik Abasıyanık**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1980, s.19.

⁷ Sait Faik hayattayken yayımlanan **Şimdi Sevişme Vakti** adlı tek şiir kitabında yer almayıp; Sait Faik Müzesi Arşivi’nde müsveddeleri arasında yer alan ve Sevgül Sönmez editörlüğünde Yapı Kredi Yayınları’nda yayımlanan baskılarda “Sağlığında Yayımlanmamış Şiirler” başlığı altında bir araya getirilen diğer 31 şiir için bk.: Sait Faik Abasıyanık, **Şimdi Sevişme Vakti ve Diğer Şiirleri**, İstanbul, YKY, 2003, s. 41-91.

Şimdi Sevişme Vakti
Yeis
Sicilya Ormanları
Ceylânı Bahri
Arkadaş
O ve Ben
Napoli
Mektup I.
Mektup II.
Bir Zamanlar
Şarap İçerek
Deli Çay
Bir Masa
Köprü
Marikula Doğur
Karlı Hava
Söyleyemiyorum

1.2.4. ÇEVİRİ – UYARLAMA KİTAPLARI

1.2.4.1. YAŞAMAK HIRSI⁸

1.2.4.2. MÜTHİŞ BİR TREN⁹

⁸ **Yaşamak Hırsı**, Sait Faik'in Fransız romancı Gerges Sinemon'dan yapmış olduğu çeviri bir romandır. Roman ilk defa, Yedi Gün dergisinde 1 Aralık 1940 ile 27 Temmuz 1950 tarihleri arasında parçalar hâlinde yayımlanmış 1954 yılının mayıs ayında İstanbul Yayınları'na kitap olarak bastırılmıştır. Eser hakkında geniş bilgi için bakınız: Muzaffer Uyguner, **Sait Faik Çeviriler-Uyarlamalar**, 7. bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 2000, s.8-9.

⁹ **Müthiş Bir Tren** Sait Faik'in çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış 6 çeviri ve 9 uyarlama hikâyesinin bulunduğu, yazarın ölümünden sonra Bilgi Yayınevinde kitaplaştırılan eseridir. Çeviri ve uyarlama metinler için bk.: Sait Faik, **Müthiş Bir Tren Çeviriler-Uyarlamalar**, (haz.: Muzaffer Uyguner), Ankara, Bilgi Yayınevi, 2000.

1.2.5. DİĞER YAPITLARI¹⁰

1.2.5.1. AÇIK HAVA OTELİ

1.2.5.2. SEVGİLİYE MEKTUP

1.2.5.3. BALIKÇININ ÖLÜMÜ YAŞASIN EDEBİYAT

1.2.5.4. BİTMEMİŞ SENFONİ

1.2.5.5. KARGANI BAĞIŞLA

1.2.5.6. HİKÂyecİNİN KADERİ

1.2.5.7. BÜYÜYEN ELLER

3.2.1. SAİT FAİK ABASIYANIK'IN EDEBİYAT ANLAYIŞI

Edebiyatın roman, öykü, şiir ve röportaj gibi türlerinde eserler veren Sait Faik, en çok öykücülüğü ile tanınır ve sevilir. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı yazarlarından olan Sait Faik, yazdığı öyküleri ile "Modem Türk Öykücülüğü"nın oluşumunda önemli katkıda bulunan yazarların başında gelir.

Eserlerinin çıkış noktası "insan" olan Sait Faik onlara kalıplaşmış toplum değerleri penceresinden değil, kendi ürettiği, içinden gelen sevgi, saygı, acıma ve hoşgörü duygularıyla bakar. Sait Faik Abasıyanık'ın kişiliğinin, temel karakterinin anahtarı kendilik, içtenlik duygusu ve yaşam sevincidir. Her zaman André Gide'in etkisinde olan yazar, Gide'in "Yaptığının iyi mi, kötü mü olduğunu yargılamadan davranmalı. İyi mi, kötü mü olduğuna bakmadan sevmeli bir şeyi"¹¹ felsefesini kabul ederek yaşamını sürdürür.

¹⁰ Bu bölümde yer alan eserler Sait Faik'in çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmış ve yazarın ölümünden sonra kitaplaştırılan yazıları, konuşmaları ve mektuplarının yer aldığı eserlerdir. Bu eserlerde yazarın hayattayken yayımlanan kitaplarında yer almayan bazı hikâyelerle birlikte yarım kalmış hikâye taslakları da mevcuttur. Bu eserlerin künyeleri çalışmamızın Kaynakça bölümünde verilmiştir.

¹¹ Andre Gide, **Dünya Nimetleri ve Yeni Nimetler**, İstanbul, Can Yayınları, 2000, s.13.

“Sait Faik, her şeyi olduğu gibi kabul etmek gerektiğini ve zorlamalarla doğal halin bozulacağını ve o zaman da sahte olanın ortaya çıkacağını anlatmaya çalışır. Çünkü o, anı dolu dolu ve günü gününe yaşamaktan yanadır.”¹²

Sait Faik, eserlerinde nefret duygusundan neredeyse hiç söz etmez. Büyük bir iç sıkıntısıyla şehirden bunaldığı zamanlarda, nefreti anlatsa bile, yazmaya sığınarak bu düşünceden hemen vazgeçer. Kavga da yoktur Sait Faik'in eserlerinde. Kavganın bir tek türünü sever, o da ekmek kavgasıdır. Bu yönü ile göz ardı edilemeyecek bir insansever olan yazar, yalnızca eserlerinde değil yaşamında da sevgiye sıkı sılıya bağlı kalmıştır. Kendisi de bazı öykülerinde yazma nedenlerini, edebiyata bakışını açıklar ve eleştirmenlerin eserlerini değerlendirişi konusunda bazı saptamalarda bulunur.¹³

“Yazmasa deli olur Sait Faik. Yazmak onun için yaşamın temel koşuludur. Bir başka deyişle o yaşama ancak yazıyla tutunabilir. Bazen yazı yazmayı bir hırs olarak değerlendiren yazar, yazmaya ara verir. Böyle bunalımlı dönemlerinde hiçbir şeyle ilgilenmez ve ölümü bekler. Bu pes edişi, onun aşın duyarlı yapısı ve yazarlığa özgü yalnızlık duygusuyla açıklamak olasıdır. Böyle zamanların sonunda Sait Faik yaşama, kâğıdı kalemi alarak ve öyküsünü yazdığı sıradan insanların yaşamından mutluluk duyarak geri döner.”¹⁴

Sait Faik'i öykü yazmaya iten nedenlerden biri de, meraktır. O, insanların yaşadığı yerleri, yaşam biçimlerini merak eder ve sıradan insanların öykülerini yazar. Yazdığı öyküleri beğendiği zaman kendine kızar, beğenmediğinde üzülür. Yani kendi eserleri üzerine düşünceleri ille bakışta karışık gibi görünse de, o hep iyiye ulaşma adına eserlerini hem beğenir, hem de yerer.

¹² Medine Sivri, “André Gide ve Sait Faik Abasıyanık'ta İçtenlik ve Kendilik Sorunu”, Hacettepe Üniv., Edebiyat Fakültesi, **III.Uluslar arası Frankofoni Kurultayı Kitabı**, Ankara, Mayıs 2003 s. 83.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bk.: **Havuz Başı**, s.28., **Açık Hava Oteli**, s.54.

¹⁴ S.Ağaoğlu, “Sait Faik”, **Varlık Dergisi**, Ağustos.1954 Nu. 409. s. 6.

“İşte bu yüzden öykü yazarım. İşte bu merak yüzünden Öykücü geçirim. Öykülerimi beğenmezler üzülürüm. Beğenirler kızırım. Kendim beğenirim, budalalaşırım. Beğenmem canım yemek istemez”¹⁵

“Yazar, öyküye başlarken yapılan, yararı olmayan söz kalabalıklarından nefret eder ve gereksiz bulur. Yazarın eserlerinde görülen bu yalınlık yazarın yaşamının her anında da karşımıza çıkar. İyi öykü yazmanın bazı vazgeçilmez ölçüleri vardır. Ona göre, bağımlılık derecesine varan yazma sevgisi ve öyküsünü yazmak istediği insanların varlığı onu kısa ve özlü öyküler yazmaya sevk eder. Yazar, öykü yazmayı bir bağımlılık olarak düşünür ve öykü yazmayı sigara bağımlılığı ile eş tutar. Zaman zaman yazma isteğinin kesintiye uğradığını söyler. Buna neden olarak üst sınıfa ait insanlarla uzun süre birlikte olmayı gösterir. Çünkü onlar Sait Faik'e yazma gücünü veren insanlar değildir. Üst sınıflar olanlar ona öyküler yazdıramazlar. Onlar sigaraları içilecek kişiler değildir .”¹⁶

Eftalikus'un Kahvesi adlı öyküsünde Sait Faik, genç bir okuyucusu ile yazdıkları hakkında sohbet eder. Aslına bakılırsa yazar bu genç okuyucuyla olan fikir alışverişinden pek hoşlanmaz. Çünkü karşılıklı görüşüyorlar gibi olsa da genç okur Sait Faik'i bazı eleştirmenler gibi eleştirmeye başlar. Hatta belli bir zaman geçtikçe işlediği konuları yetersiz ve gereksiz bulur. Fakat o ve onun gibi düşünenler Sait Faik için önemli değildir. O, kendi öykü anlayışından ve yazdıklarından memnundur:

“İşte öykülerimi nasıl yazdığımı şimdilik merak eden dostum, yarım incir çekirdeği doldurmayacak mevzuları yazan bir öykücünün iyi bir öykücü olmadığını yazacağına göre, bilmem öyküm oldu mu? Olmadıysa ne yapayım? Bizim öykü anlayışımız da böyle efendim”¹⁷ diyerek duygularını dile getirir Sait Faik.

“Öykülerinde yalın, kolay anlaşılır ve şiirsel bir dil kullanır. O, belirli biçimlerle yüklü, tekrarlanan benzetmelerden özenle uzak durur. Çünkü Sait Faik dünyaya yeni şeyler söylemeye gelenlerden biridir. Eski edebiyat anlayışını ve

¹⁵Aktaran: Vedat Günyol, Bir Sanatçının İtirafı (Konuşmalar). **Yeni Ufuklar Dergisi**,1953 S.15., s. 9.

¹⁶ Sevengül Sönmez, **A'dan Z'ye Sait Faik**, İstanbul, YKY, 2000, s.165.

¹⁷ İhsan Akay, “Sait Faik Üzerine Bir Deneme. I. Sait Faik'te İnsan.” **Varlık Dergisi**, Mayıs 1955. s. 54.

eğitimini beğenmeyen yazar, zaman zaman kendi kaleminin de eskiye kaydığını söyler:

“Bak! Yine yapacağımızı yaptık işte. Dalgalan boyadık. Ufku mis gibi kızarttık. Biz böyleyiz. Kötü edebiyat terbiyesi aldık: Ne yapalım? Hemen şairleşmeye başlarız”¹⁸

Yazmak, Sait Faik için özgürlüktür. Sait Faik'e göre Özgürlük, kendi içinde biriktirdiği duyguların dışı vurumudur. Bazen içinde yazma coşkusunu duyamayan yazar, sınırlan alabildiğine geniş tutar ve özgüllük ister. Yazabilmek için aşka, özgürlüğe, yalnızlığa gereksinim duyar. Bunlar onu çevreleyen dış dünyada bulabileceği duygular değildir. Bu duyguların içinde hissetmesi gerekmektedir:

“Ben bir yazıcı idim, Yazı yazmak canım istemiyordu. Yazı yazmam için bana çiçek, kuş hürriyeti değil, içimdeki aşkın, deliliğin, oturmaz düşüncenin hürriyeti lazım, Küçük hürriyetler değil, alabildiğine yüz verilmiş bir çocuk hürriyeti istiyordum. Bu bana lazımdı” (Abasıyanık, 2003, 171).

Yazar, eserlerinin türü hakkında kesin bir fikri olmadığını söyler. Yazdıkları ile sevgilisine hissettiği karmaşık duyguları birbirine benzetir. Hem yazmaya, hem de sevgilisine hissettiği duygu, aşktır. Bu karmakarışık duygular her iki anlamda da aşkın anlatımıdır:

“Güya muharririm ya, sevgilim, benim yazılanının hiçbirini öykü değil, röportaj değil, mektup değil, nedir ben de bilmem! Bu sıralarda da sana mektup diye tutturmuş gidiyorum. Sana baktıkça ne duyuyorum, ne oluyorum, bilmiyorum ki...”(Abasıyanık, 1990: 86).

Sait Faik öykülerinde kullandığı kişilerin aracılığı ile edebiyat anlayışını, kendisi ile yapılan bazı söyleşilerle de edebiyat hakkındaki düşüncelerini ve etkilendiği yazarları belirtir:

¹⁸ Akay, **agm.**, s.17.

“Hiç sistemli okumadım. Birçok yazıcı okudum. Hepsinin tesirinde kaldım galiba. Ama beni kendime alıştıran André Gide olmuştur. Onun gibi Kafka'yı severim. Lautréamont en büyük dostumdur.”¹⁹

Bu bize, Sait Faik'in çeşitli ülke yazarlarından eserler okuduğunu, ancak en fazla Andre Gide'in etkisi altında kaldığını gösterir. “Gide'nin etkisi en çok yazarın dünya görüşü, insan ve doğaya bakış açıları gibi konularda kendini gösterir.”²⁰ “André Gide ile birçok ortak yönleri bulunan Sait Faik Abasıyanık eserlerinde en çok "içtenlik" ve "kendilik" noktasında buluşurlar.”²¹ Her iki yazarın yaşamlarının merkezinde "insan", "insan sevgisi" ve "doğa sevgisi" yer almaktadır. Ayrıca Sait Faik, "Gide ile dopdoluyum, individualist bir hava, ama müthiş bir insan arzusuyla dolu olmak...”²² diyerek yaşamındaki etkisini ve önemini gösterir. “Özellikle Gide, yaşamı boyunca, içtenlik ve kendini tanımayı toplumsal ve bireysel aktörenin en önemli ölçütü olarak kabul eder. Dahası toplumsal ve bireysel tüm farklılıklara hoşgörü ile yaklaşılması gerektiğini savunur. Ayrıca yazar geleneksel ahlakın karşısında bireysel özgürlüğü savunur. Yazarların eserlerinde sıkça kullanılan izleklerin arasında içtenlik, Özgürlük, toplumsal ve bireysel ahlak gibi izlekler görülür.”²³ Sait Faik Abasıyanık'ın ve Andre Gide'in yaşama ve insana bakış açıları, sosyal ve ekonomik durumları bu bağlamda benzerlik göstermektedir.

¹⁹ G.Erdal, **Sait Faik Abasıyanık'la Röportaj**, İzmir, İzmir Amerikan Koleji Yıllığı, 1954 s. 78.

²⁰ Gültekin, A., Çalkılı L “Sait Faik Abasıyanık ve André Gide'de İnsan ve Doğa Sevgisi” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2005,Cilt 6. Sayı 1. s. 118.

²¹ Sivri, **agm.**, s.84.

²² M.Uyguner, **Sait Faik'in Yaşamı Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1991, s.39-40.

²³ Gültekin,Çalkılı, **agm.**, s.109.

2. BÖLÜM

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI

2.1. ANONİM HALK EDEBİYATI

2.1.1. Manzum Türler

2.1.1.1. Türkü

Pertev Naili Boratav, türküyü “Bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad türküdür”¹ şeklinde tanımlamıştır.

Değişik bölgelerde türkü kelimesi yerine şarkı, ninni, ağıt, hava, deyiş, deme adları da kullanılmaktadır.

Hem anonim hem de bir âşığa ait olarak söylenen türküler halkın ortak duygularının tercümanıdır. Türküler belli bir çevrenin ve bu çevreye bağlı olayların izlerini taşır, bir taraftan ferdin duygularını bir taraftan da toplumun duygularını ifade eder. Toplumun acılarını, sevinçlerini, aşk tutkularını dilden dile, muhitten muhite taşıyan türkülerde milletin hayat anlayışı, folklorun yaşattığı motifler, ezgiler belli şekiller içinde sergilenir. Bu yönüyle türküler millî bir yapıya sahiptir. Bir gelinin kına gecesinde yaşanan duygular, askere giden bir sevgilinin arkasından duyulan iç sızıları, hapisane duvarları arkasında kaybedilen günlerin acısı veya yaşanan büyük felaketler, halkın ağzında türkü olup dile gelir. Türk dilinin, Türk milletinin yaşadığı her yerde türkülerin sesi duyulur. “Halkımız; türkülerinde hem ağlamış, hem de gülmüş, dertlilere deva, çaresizlere çare olmaya çalışmış, oynamış, oynatmış.”²tır. Türküler aynı zamanda sosyal fonksiyona sahip halk ruhunun en

¹ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Koçbank Yayınları, 1999, s.44.

² Halil Atılğan, **Türkülerin İsyanı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s. 20.

güzel ifadesi olmuş, özlü sözlerle ders vermenin, nasihat etmenin bütün güzelliklerini bünyesinde yaşatmıştır.

Sait Faik'in çoğu eserinde kahramanların ağzından bir türkü sözü duymak mümkündür. Bazı eserlerinde “türkü tutturdu, türkü düzdü, türkü çağırdı, şarkı söyledi, şarkı mırıldandı, urumeli havası tutturdu, memleket havası söyledi, anadolu havası söyledi, külhanbeyi havası tutturdu” ifadeleriyle kahramanlarının türkü söylediğini belirten yazar bazı yerlerde de türkü sözlerine yer verir. Kahramanın mırıldanması şeklinde geçen bu türküler dönemin müzik anlayışını göstermesi açısından da önemlidir.

Burada dikkat çeken husus eserlerde geçen türkülerin anlatının bütünlüğü içerisinde kahramanların ruh hali ve sosyal çevrelerine uygun seçilmiş türküler olmasıdır. Kahramanların kimisi acı bir türkü söylerken kimisi eğlenceli bir şarkı mırıldanır kimisi kilim dokurken şarkı söyler, kimisi bir kahveye girerken külhanbeyi havası tutturur.

Türkü Adı/Sözü Geçen Örnekler

Kumpanya isimli hikâyede kahramanlardan Dayı Emin, Sitâre Hanımdan şarkı söylemesini rica eder:

“- Sitare Hanım, hangi şarkıları söylersiniz?

- Hangisi olursa.

Halit :

- Bence, şöyle bir külhanbeyi havası. Mesela mesela “Karakolda ayna var” (K/61)

Bu örnekte olduğu gibi bazı hikâyelerde sadece kahramanın o türküyü mırıldandığı belirtilerek türkünün adı zikredilir:

“Çıplak ayakları ve kendisi mosmor kesilmiş bir çocuk, Karaköy poğaçacısının önünde ‘Ben esmeri fındık ile badem ile beslerim’ şarkısını söylüyordu.” (K/77)

“Necmi bir Anadolu türküsünü söyleyerek Balıkpazarına saptı : ‘ Akşam kapladı her yeri, keder sardı dereleri’ (K/81)

“Onlar farkında olmadan işçileri seyrettim. Bir tanesi hafif hafif “Cevriyeyi” mırıldanıyordu. Birçok gencin dudağında ‘Gaz koydum fenerlere...’ türküsü vardı.” (TÇ/35)

“Bir de sahneye çıktım ki ne bayrak var ne resim. Bende dudaklarımı büke büke; “Ey Türk genci kanatlan”ı okudum.” (TÇ/89)

“Her yanım su içinde, ayaklarım kaloriferli. ‘Cigaramın dumanı, yoktur yarın imanı. Altından köşk yaptırdım, gümüşten merdivanı’ türküsünü bağıra bağıra söyleyerek uzaklaştım.” (ABY/9)

“ - Öyle mi dersin? dedi. Arkasından ‘Öylemi derler tombul gelin böyle mi derler?’ şarkısını söyleyerek uzaklaşırken yakaladım.” (ABY/11)

“Haydi bil bakalım ‘Kara biberim, kara biberim, biberim nasıl edelim, nasıl edelim, candarmalar geliyor, cızlam edelim.” (ABY/107)

“Akşam olunca kalın sesli bir kadının gramofonda söylediği ‘Bir ihtimal daha var’ şarkısını beraber mırıldanan...” (LA/77)

“Yüksek kaldırımın tepesinden ‘Şimdi yar olmayı istersin ama’ şarkısı sizi çeker...anlamak mümkün değildir: ‘Mariya Magdalena’ yoksa “ Olmaz ilaç sinei sadpareme mi?” (LA/78)

“Sevdiği bir şarkısı vardı: ‘Akşam kapladı her yeri, keder saldı dereleri” (LA/115)

“Bizim düğmeyi açınca bu sefer bir erkek sesi: ‘Biz Heybelide her gece mehtaba çıkardık” (BE/70)

“Halime’yi şu samanlığın içinde öpüp okşayabilirdi. Sonra ‘Halimeyi samanlıkta’ türküsünü söyleyerek atına biner.” (BE/85)

“Evet: Hiçbir zaman bulamayacağım kadını düşünüyordum ‘Vur hançeri kadını!’ diye başlayan şarkıyı da söyledim bir düziye.” (HBŞ/55)

“Paçalarını sıvayayım. Sokaklardan: ‘Yağmur yağıyor, seller akıyor, Arap kızı camdan bakıyor’ şarkısını söyleyerek...” (HBŞ/105)

“Zehra ‘çayırdan buldum seni, ellere vermem seni, leylim leylim!’ diye haykırıyordu.” (Ş/106)

“Köpek çocuğun sözlerini anlamış, susmuştu. Çocuk şarkıya başladı.

Karakolda ayna var ayna var

Kız kolunda damga damga var

Gözlerinden bellidir Karabaş

Sende de bana sevda var” (HBŞ/82)

Kahramanların Türkü Söylediğini Belirten Örnekler

Sait Faik’in hikâyelerinde kahramanın mırıldanması şeklinde geçen türküler anlatılan olaya zenginlik katan ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla beraber kahramanların türkü ve şarkı söylediğini belirten fakat türkü sözünün, adının geçmediği örnekler de hikâyelerde mevcuttur:

“Dağlara türkü söyleyen ufacık çobana...” (SMVR/59)

“Küçük masum derelerin kızıl türlü kayaların dibinde cengaver şarkıları söylediği akşam zamanı gelmişti.” (SMVR/92)

“Böyle bir minval üzere çalışıp şarkı söyleyerek bin sene daha yaşayabilirdi.” (SK/23)

“Canım bir taraftan acı bir türkü söylemek çekiyordu.” (SK/68)

“Bir adamın köy havaları söylediğini; güzel bir delikanlı ile kızın düğünlerini görürdü” (HB/32)

“Çocuk ambarda yatar, fakat sabahları türkü çağırarak uyanır.” (BTİ/17)

“Arslan sabahtan akşama yanık şarkılar söylüyordu.” (BTİ/48)

2.1.1.2. Bilmece

“Sözlü halk kültürünün önemli mahsullerinden olan bilmeceler, en az iki kişi arasında sorulan, bazen mensur, fakat çoğunlukla manzum halde olan kalıplaşmış ifadelerdir.”³

Şükrü Elçin bilmeceleri: “tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları, eşyayı; akıl, zekâ ve güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhâkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözler.”⁴ olarak tanımlar.

Anonim olup, ilk söyleyicisi bilinmeyen bilmecelerin ortaya çıkış tarihi de çok eskilere, mitolojiye kadar dayanır.⁵

³ Doç.Dr.Esma Şimşek, **Bilmeceler**, Ankara, AKM Başkanlığı Yayınları, C III, 2003, s.222.

⁴ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s.167.

⁵ Doç.Dr.Esma Şimşek, **age**, s.224.

“Lügaz, muamma ve bulmacaların bir tür geniş tarifi olan bilmece diğer Türk milletlerinde *tabmaca, tappaca, tapkır, tavısak, tapcannımah, cumbak, yumak* gibi adlarda kullanılırken *masal, mesel, metel, hikâye, bulmaca, söz, dele, fıçık, gazelleme* gibi mahallî söyleyişlerle de yaşamaktadır.”⁶

“Bilmeceler, sadece çocuklar arasında, güzel vakit geçirmek için sorulan bir eğlence vasıtası değildir. Eskiden –günümüzde bu gelenek epeyce zayıflamış olsa da – büyükler tarafından da bilmecelerin sorulduğu ve bunların belirli bir kaidesinin olduğu, bu kaideye bağlı kalınarak bilmecelerin sorulup cevaplandırıldığı bilinmektedir.”⁷

Sait Faik’in eserlerine baktığımızda “Bizim Köy Bir Balıkçı Köyüdür”⁸ adlı hikâyede sabahın ilk saatlerinde mahmur gözlerle uyanmaya çalışan çocukların birazdan okula gidecek olmalarını düşünen yazarın aklına, cevabı ‘uyku!’ olan çocukluğundan kalma bir bilmece örneği gelir:

“Hemen biraz sonra mektep çocukları uyandırılacak, mahmur mahmur kalkmağa çalışacak, yine uyuyacaklar. Babalar işlerine gitmeye hazırlanacak. Horozlar ötecek, eşekler anıracak. Ama bütün bunlara daha vakit var. Daha bir saat, iki saat var.

- ‘Çarşıdan alınmaz, çevreye konmaz’ nedir o bil?
- Uyku!

Diye çocukluğum bağılıyor sanki.” (LA/57)

“Bir Takım İnsanlar” adlı romanda Galata Kulesi tarafından Gülhane Parkına doğru hava almak için yürümeğe karar veren kahraman Hikmet’in aklına yolda bir bilmece gelir ve hatırlamaya çalışır:

⁶ Şükrü Elçin, *age*, s. 179.

⁷ Doç.Dr.Esma Şimşek, *age*, s.235.

⁸ Sait Faik Abasıyanık, *Lüzumsuz Adam*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1948, s.56.

“Gülhane parkına kadar ne düşündüğünü bilmeden Eminönü, Bahçekapı, Sirkeciyi geçip gitmek o kadar tatlı bir şeydir ki!...Görmeden, işitmeden, hatta yürümeden; bir bilmece içinde gibi yürüyüp; işitip; görüp gitmek...Hikmet o bilmeceyi hatırlamağa çalıştı :

‘Bir köprüden üç kişi geçmiş; biri yürümüş, görmüş geçmiş; ötekisi yürümeden geçmiş; üçüncüsü ne yürümüş, ne görmüş; ama geçmiş...’” (BTİ/132)

2.1.2. Mensur Türler

2.1.2.1. Masal

Masallar, insanların hayal dünyasının zenginliğinin önemli örneklerindedir. Olağanüstü olaylarla ve olağanüstü kahramanlarla dolu olan masallar yıllardır büyüklerin ve çocukların en önemli eğlencesi olmuştur.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Genellikle halkın oluşturduğu, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen olağandışı olayları anlatan hikâye” (TDK, 1977: 395) olarak geçen masalla ilgili günümüzde çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır:

Bilge Seyidoğlu, masalın halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olayların bulunduğu, formel bir anlatımla başlayan ve biten, belli bir uzunlukta sözlü anlatım türü olduğunu belirtir (Seyidoğlu, 1985: 5).

Ahmet Kabaklı masalı: “Günlük hayatın sınırlı, kuru gerçeğiyle yetinemeyen halk muhayyilesinin tabiat ve gerçek dışı bir âlemde yaşattığı kahramanlarının hikâyesidir” diye tarif etmiştir (Kabaklı, 1965: 64).

Masal konusunda çeşitli kaynaklardaki tarifleri verdikten sonra bu tariflerdeki eksik kalan yönleri belirten Saim Sakaoğlu, masal kahramanlarından bazılarının hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olduğuna ve olayların masal ülkesinde geçtiğine,

hayali olmasına rağmen dinleyicileri inandırabilmesine ve bir sözlü anlatım türü olduğuna dikkat çeker (Sakaoğlu, 1999: 2).

Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan masalı, yukarıdaki tanımlardan hareketle ve karakteristik özelliklerini dikkate alarak; kendisine ait kavramları ve anlatım diliyle, olağan ve olağanüstü olayları anlatan eğitici nitelikli, geleneksel ve kolektif karakter taşıyan nesir ürünler olarak tanımlayabiliriz.

Masal, Sait Faik'in eserlerinde bazen masal kahramanlarıyla, bazen de bir masal bütünlüğü içerisinde karşımıza çıkar. Kapsamlı ayrı bir çalışmanın konusu olabilecek, yazarın eser kurgusu ve anlatım biçimi dikkate alındığında masal ile ilgili unsurların yer alış sebebi de anlaşılabilir kanaatindeyiz.

Sait Faik, iyi bir gözlemcidir. Hemen her hikâyesinde çevre, mekân ve insan tasvirlerine rastladığımız yazar, çevresindekileri gözlemlerken sık sık düşsel bir atmosfer kurgular. Bu kurgulamaları kimi zaman düşsel bir zaman, mekân ya da kişilerle yapması söz konusu olabildiği gibi kimi zaman da düşsel olaylarda hikâyenin asıl kurgusunu meydana getirir.⁹

İşte bu durumlarda “masal” unsurları devreye girer. Yazar, sıradan bir seyyar dondurmacı veya ketenhelvacıyı anlatırken¹⁰ onları birer masal kahramanına benzetir. Bunu yaparken de sözlü kültürümüzde yer alan masal tiplerinin ismini zikreder: “Onlar yalnız benim için masalları süsleyen şehzâdeler, sultanlar, kahveci güzelleri, hallaçlar gibidir.”¹¹ Ya da hikâyedeki kahramanın, hoşlandığı kızın kendisine ilgi duymasını imkânsız gördüğü bir durumda kahramanın bu isteğine cevap verir ve kahramanın duyduğu mutluluğu “ kendimi peri padişahının oğlu sandım” diye ifade ederek anlatıyı bir masal havasına bürür.

⁹ Bu bağlamda yazarın “Bohça”, “İhtiyar Talebe”, “Stelyanos Hrisopulos Gemisi”, “Louvre'den Çaldığım Heykel”, “Havuz Başı” gibi hikâyeleri bu düşsel kurgulamanın en belirgin örnekleri olarak karşımıza çıkar. Sâir hikâyelerde de bu duruma rastlamak mümkündür.

¹⁰ Sait Faik Abasıyanık, **Tüneldeki Çocuk**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1953, s.9.

¹¹ İlgili örnekleri Masalla ilgili unsurların alt başlığında verdiğimiz için burada sadece bir örneği vurgulamakla yetindik.

Örneklerini çoğaltmanın mümkün olduğu bu durumları çalışmamızın masalla ilgili alt başlıklarında verdik. Burada belirtmeyi uygun gördüğümüz dikkate değer husus Sait Faik'in masalla ilgili unsurlara eserlerinde yer verirken Halk edebiyatı içerisinde anlatmaya bağlı bir tür olarak masalın gerek muhteva gerekse yapı ve icrâ özelliklerine, türün genel özelliklerine uygun şekliyle eserlerinde yer verip; işlemedir.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz unsurlar şu şekildedir:

2.1.2.1.1. Terim Olarak Masal

Sait Faik'in eserlerine baktığımızda iki hikâyesinin isminde “masal” ifadesinin geçtiğini görmekteyiz. Bunlardan birincisi bir polis baskını sonucu yakalanan acemi hırsızların davasının anlatıldığı “Bir Peri Masalı mı? İpekli Kumaş Hırsızlığı mı?”¹² hikâyesidir. Hikâyenin içeriğinde masal unsuru olarak, mahkeme huzurunda ifade veren kahramanın bu ifadesi hakkında anlatıcının yorumu olarak geçen :

“Hüseyin Eminoglu'nun ifadesi sonlarına doğru bu masal havasını almıştı. Mumlar yanıyor, büyük kocaman hararların üstünden insan hayaletleri fırlıyor. İpekli kumaşlar, siyah, sarı, yeşil, mavi binlerce liralar.” (MKPS/22) denilmektedir. Burada yazar hikâyesinde kahramanın abartılı ifadesinden yola çıkarak bu abartılı tutumla masalın bir özelliği olarak “olağanüstülük” arasında bağ kurmuştur.

Diğer hikâye ise Sait Faik'in yol yapım işçilerinin dünyasını işlediği “İnsanlar, Türküler, Masallar”¹³ adlı hikâyesidir. Bu hikâyenin içeriğinde masalla ilgili olarak halkın hoş vakit geçirme adına bir eğlence unsuru olması bakımından “masal anlatma” geçmektedir.

Bunun yanında Sait Faik'in “masal” ifadesini isim olarak zikrettiği anlatıları da mevcuttur:

¹² Sait Faik Abasıyanık, **Mahkeme Kapısı**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1956, s.74.

¹³ Sait Faik Abasıyanık, **Havuz Başı**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952, s.85.

“Her nankör mesleğin fedaileri gibi arkalarına hâtıralar, masallar, hikâyeler, sergüzeştler bırakıp gittiler.” (K/22)

“Bir reel âlemini bu kadar masala ve destana yakın şekilde bir de Alain Fournir’de okudum.” (BÖ/160)

“Şu dünyada daha tertemiz mavi gözlü bir hallaç baba vardı. Belki yetmişini aşmıştı. Çevik bir yürüyüşle yürüyordu. Hâla dünyadan ümitli idi. Akşamüstü güneş battıktan sonra tepemizde kalan gökyüzü renginde mavi gözleriyle dünyamızda namuslu hallaç baba masalını gezdiriyordu. O masalı hatırlamıyorum. Yalnız bir ses duyuyorum” (MK/30)

“İnsanlığın terazisi içinde teker teker tartılan kıymetler ancak kötülüğün silahlarını düşmanca değil dostça, elinden alır. Ancak böylece iyiler ve iyilik dünya yüzünde mânasını bulur, masallardaki gibi yüzyıllarda muammer olur. Yoksa...” (KA/71)

“Erzulumlu anlattı durdu. Dalgıç hayatına ait hikâyeler; masallar kadar uzun, güzeldi.” (BTİ/53)

2.1.2.1.2. Masalların İcrası ve Masal Anlatma Geleneği

Masal, ilk anlatıcısı belli olmayan, sözlü gelenekte yaşayan bir türdür. Bu bağlamda masal anlatımı, dolayısıyla masal, aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel veri niteliğindedir.

Günümüzde ancak derlenerek kitaplara geçirilmekte olan ve bir hikâye gibi okunmakta olan masallar, sözlü halk ürünü olarak atalardan oğullara sözlü anlatma yoluyla geçmiştir.

Kültürümüzde genellikle kadınlar tarafından usta veya çırak olarak vasıflandırılacak çeşitli sosyo-kültürel tabakaya mensup kişiler tarafından anlatılan masalların anlatıcılarına “masal anası”, “masal ninesi”, “masalcı” gibi adlar verilmiştir. İcra ortamı olarak genellikle köy odası, köy kahvesi gibi erkek dinleyicilerin toplandığı meclislerde ise anlatıcılar erkektir (Ertizman, 2003: 78-79).

Sait Faik eserlerinde masalların icrası bağlamında bu geleneğe doğrudan temas etmese de hikâyelerinde masal anlatan ihtiyarlara, dadılara, masal dinleyicisi gençlere ve çocuklara, icra ortamı olarak da köy kahvelerine rastlamaktayız.

Yazar, köy kahvesinin sahibi Recebin, kahvesine yeni aldığı ve hikâyeye adını veren “Gaz Sobası” etrafında işlediği hikâyede masal anlatan bir ihtiyar ve onu dinleyen gençlerden bahseder:

“Kahve tâ eskiden beri gördükleri kahve idi. Delikanlılar oyunlarına dalmışlardı. Bir tarafta bir ihtiyarın başına toplanmış daha çocuk yaşta insanlar bir şey dinliyorlardı. Bu adam bir masal anlatıyordu.” (S/85)

Hikâyenin devamında diğer kahvede de aynı manzara vardır:

“ İhtiyarlar, sahici insanlar meydanın ve hamamın karşısındaki Bekirin kahvesine geçtiler. Gençler ve bir hasıra oturup masal dinleyenler karanlıkta gaz sobasına bakarak Recebin sinemada nasıl kar yağdığını, Hüsmen pehlivanın dev Ali ile nasıl güreştiğini, Fransızlara esir düşmüş Ali’nin Marsilyada ve Cezairde neler yaptığını tâ ilk ışık düşene kadar dinlediler” (S/88).

Bilindiği gibi olağanüstü olaylarla ve olağanüstü kahramanlarla dolu olan masallar yüzyıllardır büyüklerin ve çocukların en önemli eğlencesi olmuştur. Sait Faik’in yol yapım işçilerinin dünyasını işlediği “İnsanlar, Türküler, Masallar” adlı hikâyesinde¹⁴ bir eğlence unsuru olarak “masal anlatma” geçmektedir.

¹⁴ Age, s.89.

“Her akşam bir hendeğin kenarına ateşlerini yakarlar. Cin, dev hikâyeleri anlatarak gecenin içinde sabahı beklerler, türkü söylerlerdi. Muhakkak birisi öldü. Bu saatte türkü söylemeler masal anlatırlar. Masal anlatmasalar güreş ederler. Masal anlatıldığı, güreş dildiği zaman da bu kadar sessiz durmazlar. Gülüşürler, alay ederler, bahis tutarlar. Muhakkak bir ölü var.” (HBŞ/89)

Sait Faik'in “Kumpanya” adlı eserinde kurmak istedikleri gezici tiyatroya isim bulmak isteyen kahramanlardan birisi tiyatronun ismi için “Billur Köşk” masalları¹⁵ içerisinde yer alan “Ağlayan Nar, Gülen Ayva” masalının ismini teklif eder. Bu noktada diğerlerinin bu duruma çok şaşırıp susmalarını yazar, bir dadının kış günü masal anlatırken çocukların onu pür dikkat dinlemelerine benzetir:

“ Ağlayan nar, gülen ayva tiyatrosu! Dedi. Hepsi sustular. Sanki bir dadı masal söyleyecekti. Sanki kıştı.” (K/55)

“Bir Takım İnsanlar” adlı romanda başından geçen maceralı dalış hikâyelerini masal havasına bürüyerek anlatan dalgıcı dinleyen çocuğun masalın büyüüne dalıp gitmesini yazar şöyle ifade eder:

“O sırada biz masalı dinlerken yatağın içinde, nasıl olursak, öyle bir hâl oldum. Gözüm binlerce göz kamaştırıcı şıkır şıkır altın, gümüş, elmas doldu.” (BTİ/54)

2.1.2.1.3. Masal Formelleri

Masallar, “Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal pireler berber iken, ben anamın beşiğini sallar iken, bir varmış” gibi giriş tekerlemeleri ile başlayıp, olayların birbirine bağlanması, dikkatin çekilmesi ve masala ritmik bir hava verilmesi için gereken yerlerde “Az gitmiş, uz

¹⁵ “Billur Köşk Masalları” hakkında geniş bilgi için bakınız: Tahir Alangu, **Billur Köşk**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1961, s.28.

gitmiş, dere tepe düz gitmiş” gibi tekerlemelerle anlatılanlara canlılık verilir (Kantarcıoğlu, 199:19). “Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine” tarzında bitiş tekerlemeleriyle de sonlanırlar. Ayrıca masalın uygun yerlerinde, kahraman, yer, olay ve zamanı değiştirmek için bir takım kalıp ifadeler kullanılır.

Saim Sakaoğlu bu kalıp ifadeleri “formel” olarak isimlendirip şu şekilde gruplar: Başlangıç formelleri, geçiş formelleri, benzer durumlarda kullanılan formeller, bitiş formelleri ve çeşitli bitiş formelleri (Sakaoğlu, 1999: 56).

Sait Faik’in bazı hikâyelerinde masalların yapı özellikleri içerisinde önemli birer unsur olan, anlatıya canlılık veren giriş, geçiş ve bitiş tekerleme (formel) örnekleri yer almaktadır. Yazar bu unsurları kullanırken masalın yapı özelliğinde olduğu gibi anlatıya başlıyorsa başlangıç formeli, uzun tasvirlerden sonra anlatının girişinde bahsettiği olay ile anlatının devamında bahsedeceği olayları bağlamak için bağlayış (geçiş) formeli, anlatının sonunda ise bitiş formeli örneklerini anlatıya masal havası veren birer ifade biçimi olarak bazı hikâyelerinde kullanmıştır.

2.1.2.1.3.1. Başlangıç Formelleri

Sait Faik’in “Gün Ola Harman Ola” hikâyesinde¹⁶ masallarda yardımseverlik ve keramet gibi bazı karakteristik özellikleri sembolize eden ihtiyar kişilerden denilebilecek, fakir ayakkabı boyacılarına bedava boya sandığı yapan zanaat ehli Mercan Usta, iyilikseverliği ile yazarın gözünde toplumda eşine az rastlanan biridir.

Yazar, hikâyede methini duyduğu Mercan Usta’yı daha görmeden sevdiğini anlattığı başlangıç bölümünde “develer tellâl, pireler berberken” ifadesini kullanır:

¹⁶ Sait Faik Abasıyanık, **Son Kuşlar**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952, s.39.

“ Ah Mercan Usta! Vapur adaya doğru gümbürdeyip giderken ben alt kamarada buram buram terlerken, develer tellâl, pireler berberken seni andığım, görmeden sevdiğim için alabildiğine mes’udum.” (SK/40)

2.1.2.1.3.2. Geçiş Formelleri

Sait Faik, “Köye Gelen Vali” hikâyesinde¹⁷ Köyü ziyaret etmek üzere yola çıkan valinin köye yarım saatlik mesafede tarlada çalışan bir çocuğa köyün yolunu ve muhtarın evini göstermesini istemesiyle başlayan otomobil yolculuğu bölümüyle, muhtarın evinde geçen olayların anlatıldığı bölüm arasında:

“Vali Beyle çocuk yola koyuldular. Az gittiler, uz gittiler, dere tepe düz gittiler. Nihayet Muhtarın evine vardılar” (SM/39) ifadesini, hikâyede olayları birbirine bağlamak için masalların yapı özelliğine paralel olarak kullanmıştır.

Halk edebiyatı içerisinde anlatmaya bağlı bir tür olarak gerek masalın icrâsı sırasında masal anlatıcılarının, gerekse derlenmiş masal metinlerinde dikkati çekmek ve masala ritmik bir hava vermek için anlatıda yer ve zaman değişikliği ifadesi olarak gereken yerlerde “dere tepe düz gittik” ifadesinin kullanıldığını bilmekteyiz.

“Alemdağı’nda Var Bir Yılan” adlı hikâyesinde¹⁸ yazarın yer ve zaman değişikliği ifadesi olarak benzer bir kullanımı mevcuttur. Bir gece vakti sinemadan çıkan yazar evine gideceği yerde sırf macera olsun diye dolaşmaya karar verir. Evsizler ve serserilerle yarenlik eder. Unkapanı ve Azapkapı arasındaki sarhoşları gözlemleyerek fantastik hikâyeler uydurur. Nihayetinde Atikali’ye gitmeye karar verir. İşte bu noktada otomobile binip Atikali’ye gidişini : “Gider miyim Atikali’ye gecenin bu saatinde, giderim. Atladım şoförün yanına. Dere tepe düz gittik.” (ABY/3) olarak ifade eder.

¹⁷ Sait Faik Abasıyanık, *Sevgiliye Mektup*, 3.bs., Ankara, Bilgi Yayınevi, 1993, s.36.

¹⁸ Sait Faik Abasıyanık, *Alemdağı’nda Var Bir Yılan*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1954, s.3.

2.1.2.1.3.3. Bitiş Formelleri

Sözlü halk kültürümüz içerisinde derlenip; metin hâline getirilen masalların icrasında anlatıcıların masala nokta koyma zamanı geldiğinde, masalını uygun bir bitişle kapatmak zorunda olduğunu bilmekteyiz. Masal, uzun veya kısa bir formelle kapatılabilir. Masalın uzun veya kısa bir formelle kapatılması anlatıcının ustalığına ve dinleyicinin dikkat ve ilgisine bağlıdır.

Bu bağlamda Sait Faik'in hikâyelerine baktığımızda 2 hikâyede, masalarda yer alan bitiş formeli örneklerini görmekteyiz.

Yazar “Saadet”¹⁹ adlı hikâyesinde hiçbir maddi sıkıntısı olmadığı halde mutluluğu bulamayan bir gence, yaşlı kahramanının ağzından bir padişah hikâyesi anlatır. Bu hikâyeyi noktlayan yaşlı kahraman, sonrasında hikâye için yorumlarda bulunur ve öykü tamamlanır. Yazarın öykünün sonunda bu masal dil ve uslûbunun önemli unsuru olan bitiş formellerinden birini kullanmış olması bir başka ifadeyle anlatım biçiminde masalsı ifadeleri kullanması “modern bir tür olan hikâyesinde” halk edebiyatı türü olarak masalın etkisini göstermesi açısından dikkate değerdir.

“Aklına gelseydi de hapishaneleri gezseydi. Sevgilisini bulacak, onlarda muratlarına erecekler, bizim masal da kırk gün kırk gece düğünle bitecekti.” (BÖ/96)

Masalların kendine has mantığı içerisinde masal sonlarında genellikle iyiler mükâfatlandırılır, kötüler ise cezalandırılır. Bu kuralın dışına çıkan pek az masal vardır. Kötülerin cezalandırılması durumu masallarda daha çok “Kırk katır mı? Kırk satır mı?” ifadesiyle yer bulur. Masalların bitiş formeli örneklerinden olan bu kullanıma Sait Faik'in “Havuz Başı” eserinde²⁰ rastlamaktayız. Lâkin yazarın buradaki kullanımını ifadesine zenginlik katan bir unsur olarak karşımıza çıkar:

¹⁹ Sait Faik Abasıyanık, **Bahçının Ölümü**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1977, s.93.

²⁰ Sait Faik Abasıyanık, **Havuz Başı**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1954, s.69.

“Bir taka İstanbul’a gider; bir yelkenli, böcek yüklü bize doğru gelirdi. Tepelerden ‘Kırk katır mı istersin, kırk satır mı?’ diyen bir masal cezası havası serdi.” (HBŞ/71)

2.1.2.1.4. Masal Kahramanları

Masallar, olağanüstülüklerle yer veren bir anlatı türüdür. Bu nedenle içinde yer alan kahramanların, mekânların ve olayların çoğu olağanüstüdür. Masal kahramanları; insanlar (padişah, oduncu, köse, keloğlan vb.), hayvanlar (aslan, ayı, at, tilki vb.), maddi unsurlar, alet ve eşya (dağ, taş, mağara, değirmen, ayna vb.), hayâli yaratıklar (dev, peri, cin vb.), yalın fikirler (iyilik, güzellik vb.) gibi akla gelen her şey olabilir. Masal kahramanlarının genellikle özel adları yoktur. Padişah, koca karı, peri kızı, dev anası, tüccar gibi adsız kişilerdir. Bazı kahramanların adları varsa da bu anlatımı kolaylaştırmak için tutulmuş bir yoldur. (Ertizman, 2003: 74)

Sait Faik’in eserlerinde masal kahramanı olarak hayâli varlıklardan; Peri, cin, insan tiplerinden; İhtiyar cadı, keloğlan, şehzade, kahveci güzeli, sultan” gibi tiplerin yer aldığını görmekteyiz. Yazar bu kahramanlara eserlerinde yer verirken kahramanların masal türünde temsil ettiği karakteristik özelliklere paralel olarak, bu karakteristik özelliklere benzer özellik taşıyan kendi kahramanlarını masal kahramanlarına benzetir.

Masal geleneğimizde dünyadaki mutluluklardan yoksun kişilerin alınyazılarını yenme çabasını Keloğlan üzerine almıştır. Masalda Keloğlan’ın en belirgin işi kötülükle, güçlüklerle savaşmak ve sonunda en umulmayacak başarılarla ulaşmaktır. “Kayıp Aranıyor” adlı eserde Keloğlan’ın temsil ettiği bu özelliklere paralel olarak hayatın zorluklarına karşı muvaffak olmuş, akıllı bir tip olan Cemal’i yazar Keloğlan’a benzetir. Aynı eserde masallardaki sultan tipini de görmekteyiz:

“Masallarda ki Sultan değilim ki korkayım. Halbuki masallardaki Sultanlardan biri imişim. Cemal benden bin defa daha akıllı, daha Keloğlan çıktı.” (KA/75)

“Sur Dışı” hikâyesinde yazar, İstanbul semtlerinden Mevlanakapı’ya doğru bir gezintiye çıkar. Bu gezi sırasında gördüğü insan manzaralarından hareketle

hayatın akışını bir masala, çürümüş iki dişiyle dilenen yaşlı bir kadını ise masal tiplerinden “İhtiyar cadı”ya benzetir. Yazarın bu durumu belirttiği bölümlerde anlatı aniden masal üslûbuna bürünür:

“Her insan, her hayvan, her şey bir masalın içinden çıkıyor gibi. Perilerin koyunlarını güden ihtiyar bir cadı gördüm. İki tane donuk korkunç dişi ile yüzüme bakıyordu.”
(HBS/74)

Yazarın diğer eserlerinde yer verdiği masal kahramanı örnekleri şu şekildedir:

“Dün bu kıza yolda rastladım. İşinden bir saat izin almıştı. Yüzü boyasız, renksiz, ama yine pek tatlı idi. Elini verdi, sıktım. Yine peri padişahının oğlu oldum sandım.”
(LA/87)

“ Bu denizlerde yüzmeyen balıkların, bu döner durur halkaların, bu çarkıfeleklerin, bu masallardaki ejderhaların yaratıcısı Mercan Ustadır.” (SK/41)

“Ketenhelvacı bir masal mahlûkudur. O da göçüp gittikten sonra belki ketenhelvacılar nesli tükenecek. Fakat bugünlük, bu masal havası içinde onunla beraber yaşamalıyız.” (TÇ/9)

“Onlar için ketenhelvacı bir masal insanı değildir. O yalnız benim için masalları süsleyen şehzadeler, sultanlar, kahveci güzelleri, hallaçlar gibidir.” (TÇ/10)

“Arkaları yenmiş lastik ayakkabılarıyla bir ketenhelvacının mevcudiyetini düşünmek insanı masalların memleketine sürüklüyor. Masalların kötü, aldatıcı, yalancı, hain memleketine. Kahrolsun masallar!” (TÇ/14)

“Kuşların öttüğü ve yemişlerin yendiği
Hudutsuz ve çitsiz
Perisiz ve cinsiz
Kümessiz ve evsiz
Hâsılı numarasız
Bir memlekete götüreceğim” (ŞSV/20)

“Köprüden köprüye perilerin sallandığı
Karlı bir cumartesi akşamı:
Lâstik ayaklarla karlara basan *cinler*
Mavnaları doldurmuştu.” (ŞSV/34)

“Bulutlar yıldızlara bir şeyler götürürdü. Beklerdik. Masalımıza aydan çocuklar gelecekti.” (HBS/71)

2.1.2.1.5. Masalarda Yer ve Zaman

Masalarda anlatılan olaylar herhangi bir atlas ya da haritada bulabileceğimiz bir yerde ya da belirli bir yerde geçmez. Anlatılanların geçtiği yer, masala özgü düşsel bir ülkedir. Daha doğrusu masal ülkesidir. Kimi masalarda, özellikle Bin bir Gece Masalları’nda Kaf Dağı geçer. Bu dağ coğrafyada rastlayabileceğimiz bir dağ değildir. Zümrütten yapılmış, gökyüzüne renk veren, her köşesi ayrı bir yapı taşıyan bir masal dağdır. (Özdemir, 1992: 327)

Sait Faik’in eserlerinde yalnızca bir yerde masalarda kullanılış şekliyle olayın geçtiği yer anlamında değil; bir benzetme unsuru olarak “Kafdağı” geçer.

“Seferi üç buçuk liraya bundan alâsını bulmak mesele idi. Bu zamanda herkesin burnu Kafdağında idi.” (BTİ/124)

2.1.2.2. Efsane

Halk edebiyatı ürünleri içerisinde anlatmaya bağlı bir tür olan efsaneler, geçmişle günümüz arasında kültürel aktarımı sağlayan, insanın ve onun oluşturduğu kültürel yapının anlaşılmasına katkıda bulunan alanlardan biridir.

Efsane kelimesi, Farsçadan dilimize geçen bir kelimedir. Efsane, Arapçada “esatir veya ustûre” terimiyle karşılanırken, Batı dünyasında; “İngilizce ‘legend’, Almanca ‘sage’, Fransızca ‘légende’ terimleri kullanılır. Türkiye Türkleri arasında “efsane”, “menkabe”, “esatir”, “mitoloji” ve “söylence” terimleriyle adlandırılan bu

anlatı metinleri, diğerk Türk bölgelerinde “epsane”, “rivayet”, “mif”, “legenda”, “anız”, “anız-engime”, “ekiyet” gibi terimlerle isimlendirilmektedir (Ergun, 1997: 1).

Efsanenin tanımlanmasıyla ilgili çalışmaların ilk örnekleri, Batı dünyasında, yani Avrupa ve Amerika’da yapılan masal araştırmaları içerisinde yer alır. Grimm kardeşler, Max Luthi, V. Propp gibi bilim adamları masal incelemeleri sırasında, yakın bir tür olan efsane hakkındaki düşüncelerini de ortaya koymuşlardır.

Efsane derleme çalışmalarını başlatan öncü isimler Grimm kardeşlerdir ve efsane türüyle ilgili tanımlardan ilki de onlar tarafından yapılmıştır. Şimdiye kadar yapılmış efsane tanımlarının en bilineni olan bu tanıma göre efsane; “Gerçek ya da gerçek dışı belirli bir kişi, olay ya da yer hakkında anlatılan ve inanılan anlatımlardır” (Fedakâr, 2008: 89).

Batılı araştırmacıların yanında Türk araştırmacılar da kimi tasnif ve tanımlama denemeleri yapmışlar; çalışmalarında efsaneyi geniş biçimde ele almışlardır.

Ferit Devellioğlu efsaneyi: “asılsız hikâye, masal, boş söz, saçma lakırtı, dillere düşmüş meşhur olmuş hadise” (Devellioğlu, 2004: 206) diye tanımlar. Şemseddin Sami, Kamus-ı Türkî’de²¹ efsaneyi: “Masal, asılsız hikâye, hurâfat, şöhret bulup, dillere düşen vak’a ve hal, destan” olarak tanımlar.

Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı adlı eserinde²², “Efsanenin başlıca niteliği, inanış konusu olmasıdır. Onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. (...)Efsane, kendisine özgü bir üslûbu, kalıplaşmış kuralları, biçimleri olmayan, düz konuşma dili ile bildirilen, bir anlatım türüdür.” der.

Şükrü Elçin ise efsaneyi “insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirden itibaren, aynı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, âdet, an’ane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit

²¹ Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yay., 1978, s.136.

²² Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Koçbank Yay., 1969, s.106.

masal” (Elçin, 1995: 314) olarak tanımlar. Elçin’in tanımında efsaneyi bir tür masal olarak tanımlayan bakış açısı görmekteyiz. Söz konusu tanımı değerlendirirken, bugün efsanenin masaldan ayrı, müstakil bir tür olarak kabul edildiğini hatırlamak gerekmektedir.²³

Saim Sakaoğlu efsaneyi tanımlamak yerine özelliklerini sıralamayı tercih etmiştir. Sakaoğlu’na göre efsane, inandırıcılık ve olağanüstülük özelliği olan, belirli bir şekli olmayan, konuşma diline yer veren, şahıs, yer ve hadiseler hakkındaki kısa anlatılardır (Sakaoğlu, 1980: 5-6).

Bilge Seyidoğlu masal ve efsaneyi karşılaştırırken “inanma”yı merkeze alarak tanımlamasını şu şekilde yapar: “Efsaneler sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatan ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Efsaneler kısa anlatım türleridir. Bir veya birkaç motif ihtiva ederler. Bu özellikleri ile de diğer anlatım türlerinden ver masallardan ayrılırlar” (Seyidoğlu, 1992: 315).

Boratav, Sakaoğlu ve Seyidoğlu’nun tanımlarında efsanenin yapı, konu ve icra bakımından özelliklerinin vurgulandığını; efsanenin en önemli özelliğinin inandırabilme ve ikna etme özelliği olduğunu görüyoruz.

Bu bağlamda efsaneyi “Tarihi devirlerde, sözlü gelenek içerisinde şekillenip oluşan ve varlığın oluşumuna açıklamalar getiren halk anlatılarıdır.” diye tarif edebiliriz.

Sait Faik’in eserlerine baktığımızda yazarın “Bir Takım İnsanlar” adlı romanı ve “Sur Dışında Hayat” adlı hikâyesinin kurgusu içerisinde efsane özelliği taşıyan anlatımlara ve efsanelerde yer alan bazı olağanüstü durumlara yer verdiğini

²³ Halk anlatıları arasında en çok mitlerle karıştırılan ve masallarla ilişkisi sorgulanan Efsanenin ve yapısının ne olduğu, hangi konuları içerdiği, nasıl tanımlanması gerektiği, işlevinin ne olduğu, diğer anlatı türlerinden nasıl ayrılacağı gibi sorular üzerine geniş bilgi için bk.: Pınar Dönmez Fedakar, **Karakalpak Efsaneleri**, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, İzmir, 2008.

görmekteyiz. Modern bir tür olarak hikâye ve romanda bu örneklerin yer alması yazarın anlatımına zenginlik kazandırmıştır. Sait Faik, efsane ile ilgili unsurlara yer verirken edebiyatımızda tahkiyeye dayalı bir tür olarak efsanenin yapı ve konu özelliklerine uygun olarak yer vermiştir.

“Bir Takım İnsanlar” adlı romanında Sakarya nehri ve halk arasında “Beş Köprü” adıyla anılan köprü hakkında anlatılan efsane örneği mevcuttur. Bununla birlikte yazarın “Sur Dışında Hayat” adlı hikâyesinde Mehmet reis adlı kahramanın ağzından İstanbul Mevlânakapı da medfun “Bağdâdi Baba” isimli velî bir zâtn tebdil gezen padişahı sırtına alarak göz açıp kapayıncaya kadar Bağdat’a götürüp getirmesini konu edinen bir söylence örneği mevcuttur.

2.1.2.2.1. Tarihi Efsaneler

2.1.2.2.1.1. Sakarya Nehri ile İlgili Efsane

Sait Faik’in **Birtakım İnsanlar** adlı romanında Sakarya Nehri ile ilgili söylence, aslen Sakaryalı olan bir üniversite öğrencisi Fahri’nin bakış açısıyla verilmiştir. İstanbul Maçka’da lüks bir apartman dairesinde ailesiyle birlikte oturan Fahri, evin tek oğludur. Evin hizmetçisiyle aralarında bir yakınlaşma olduğundan şüphelenen ailesi onu İzmit’in küçük bir kasabasında oturan amcasının yanına tatile gönderir. Küçük kasabada günlerini su kenarında kitap okuyarak ve eski sevgililerini düşünerek geçiren Fahri’nin ağzından yöreyle ilgili ilginç hikâyeler anlatılır:

Fahri, “Beş Köprü” olarak bilinen köprünün üstünden birçok defa geçtiğini hatırlar. Fahri o kadar dalmıştı ki, etrafın birdenbire kapkaranlık kesildiğini fark edemedi. Ayağı bir yere sürtmüştü. Kafasını kaldırıp da karanlığa alışınca bir köprünün altından geçtiğini anladı. Bu köprüye “Beş Köprü” derlerdi. Beş tane büyük gözü vardı. Bir gözünden küçük çay akardı. Öteki gözler ise boştu. Eskiden Sakarya bu köprünün altından akarmış. Sonra yolunu değiştirmiş (...)

Halk arasında bu köprünün altından Sakarya'nın geçmemesi hakkında şu rivayetler çalkalanır durur: “Köprünün banisi, köprü yapıldıktan sonra her geçen yolcudan bir baş alırmış. Bir gün bir ihtiyar da gelmiş, parası olmadığından bahisle geçmek istemiş. Köprü muhafızları para vermeyen yahut vermek istemeyen bu ihtiyarı geçirmemişler. O zaman ihtiyar, bastonu ile suya işaret etmiş demiş ki: “-Ey su! Yolunu değiştir!” Su, yolunu değiştirmiş.

Yazar, Sakarya Nehri üzerinde bulunan “Beş Köprü” ile ilgili bu efsane örneğini aktardıktan sonra efsanenin farklı varyantları olduğunu belirtir:

Fahri'nin kasabasında köprüye ait hikâyeler bununla da bitmez, anlatılır durur: “İmparatorlar, hazineler, imparatorun kızı, onun nişanlısı, yılanlar, köstebekler, ecinniler, sonra köprü ayaklarının altındaki meşhur define. Kimse düşünmezdi ki bu kocaman gözlerin altından Sakarya Nehri bir zamanlar harıl harıl akar gidermiş. O halde define niçin bu gözlerin altında olsun? (BTİ/70-71)

2.1.2.2.1.2. Bağdâdi Baba Efsanesi

“Sur Dışında Hayat”²⁴ adlı hikâyede şehrin kalabalığından ve gürültüsünden bunalan yazarın, İstanbul surlarının çevresinde yaptığı fantastik bir gezinti anlatılır. Bu gezinti sırasında halktan değişik kişilerle karşılaşan Sait Faik, onların dertlerini dinler, şehrin mistik ve tarihi yerleri hakkında İstanbul'un yerlilerinden bilgi alır.

Hikâyede Mevlânakapı'ya gelen yazarı, Silivrikapı ile Yedikule arasının bahçelerini bekleyen Mehmet reis gezdirir. Surların hemen yanında “Bağdâdi Baba” isimli velî bir zât ile “Elekçi Baba” isimli bir zâtın türbesi bulunmaktadır. Mehmet reis, Bağdadi Babanın türbesini işaret ederek efsaneyi aktarır:

²⁴ Sait Faik Abasıyanık, **Havuz Başı**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952, s.78.

“-Şu Elekçi Baba, şu Bağdâdi Baba. Bağdat fatihinin Bağdat’ın bir türlü düşmemesine canı çok sıkılırmış. Sur haricinde tebdil gezmeye çıkarmış. Günlerden bir gün yine tebdil gezerken çitlembik ağacının gölgesinde bir ihtiyara rastlamış. İhtiyar:

-‘Padişahım, üzülme, Bağdat şimdi düştü.’ demiş.

Padişah hem kendisinin tanındığına hem de sanki telsiz telgraf almış gibi konuşan ihtiyara kızmış.

- Sen ne biliyorsun be adam? demiş.

Bağdâdi Baba:

-Bin sırtıma padişahım, demiş, biz dönünceye kadar şuraya bir kabir kazınsınlar.

Padişah atlamış Bağdâdi Babanın sırtına. Göz açıp kapayınca kadar bir zaman içinde Bağdat kapılarında imişler. Bakmış padişah bölük bölük kendi askeri Bağdat kapılarından girer; ferahlamış. Göz açıp kapayınca kadar Silivrikapısına dönmüşler. İhtiyar orada çitlembiğin gölgesine oturmuş, ruhunu teslim etmiş.” (HBŞ/76)

2.1.3. Kalıplaşmış İfadeler

2.1.3.1. Atasözleri

Atasözleri²⁵ gündelik hayatta sık kullanılan ve söyleyişi kolaylaştıran kalıplaşmış sözlerdir. Dünya halk anlatılarının ortak türlerinden biri olarak her dil kültür dairesinde bir sözlü kültür ürünü olarak karşımıza çıkan atasözleri Türkçe’de manzum ve mensur olarak ve çeşitli edebî sanatlarla meydana getirilmiştir.

Tarih içerisinde sav, mesel, darbimesel gibi farklı isimlerle kullanılan atasözlerini, Ömer Asım Aksoy: “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” şeklinde tarif etmektedir (Aksoy, 1988: 37).

²⁵ Çalışmamızın atasözleri ve deyimler kısmında; Hacer Çitil “Sait Faik’in Hikâyelerinde Argo, Atasözü ve Deyimlerin İncelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Konya, 2009 adlı eserinden faydalanılmıştır.

Ferit Devellioğlu: “Uzun gözlem ve tecrübelerden sonra varılmış hükümleri hikmetli bir tarzda kısa olarak ifade eden eskilerden kalma söz, atalar sözü, eskiler sözü, mesel, darbimesel” (Devellioğlu, 2003: 93) olarak tanımlar.

Dilimizde yer alan atasözleri ve kalıplaşmış sözler; tarih, sosyoloji, eğitim, folklor, tıp, tasavvuf ve özellikle ahlâk gibi konuları içeren, çok zengin anlatım araçlarıdır. Geniş halk kesimlerinin yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğan atasözleri, ulusun ortak düşünce ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözü ile belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. “Atasözünün nesilden nesile geçmesi ve yaşaması, sadece sözün doğru olmasına bağlı değildir. Onun mevcudiyetini sağlayan birtakım faktörler vardır ki bunların başında sık sık başvurulan tezat, teşbih ve tenasübün yanı sıra, kelimelerdeki hece ve ses zenginlikleri gelir. Atasözlerinin kelime kadrosunu özenle seçilmiş sözler oluşturur (Özcan, 2005: 16).

Sait Faik eserlerinde atasözlerine çok az yer vermiştir. Genel olarak atasözlerini kullanmak, kahramanların haklılıklarını ispatlama çabasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz atasözleri alfabetik olarak sıralanmıştır:

Aç ayı oynamaz

“Aç ayı oynamaz. Benim de karnım zil çalıyor.” (K/27)

Gören göz kılavuz istemez

“Sizin gibi bir adam, diyemezsiniz, gören göz kılavuz istemez: Adam köpeği ile konuşuyor be birader!” (HB/12)

Gülme komşuna gelir başına

“Günün günü var. Gülme komşuna gelir başına.” (AŞ/101)

İsteyenin bir yüzü vermeyenin iki yüzü kara

“Mademki isteyen yüzü bir defa kara, sen de borç isteyeceğine, alacağını istersin, yüzün bir defa kara olur.” (K/21)

İş becerenin kılıç kuşananın

“İş becerenin, kılıç kuşananın! Aferin Kirkor Efendi!” (HBŞ/35)

Kul sıkılmayınca Hızır yetişmez

“Kul sıkılmayınca Hızır yetişmez; bizim bir Kirkor Efendi vardır, yapı ustası, baba dostu, ona rastlamaz mıyım?” (HBŞ/34)

Parayı veren düdüğü çalar

“Bana kafa tutmaya hiç hakkın yok. Parayı veren düdüğü çalar.” (K/74)

Zengin arabasını dağdan aşırır

“Zengin arabasını dağdan aşırır meselinin ilk kısmını hatırlatırız.” (HBŞ/54)

2.1.3.2. Deyimler

Günlük hayatımızda uzun cümleler kullanmak yerine birkaç kelime ile derdimizi çok rahat anlatabiliriz. Söylemek istediklerimizi daha etkili, daha kolay anlaşılabilir hâle getirmek istediğimizde deyimler imdadımıza yetişir.

Ömer Asım Aksoy, deymi: “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirtilen ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” (Aksoy, 1988: 52) şeklinde tarif eder. “Deyimler, toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, çevre koşullarını, gelenek, görenek ve inançlarını, önem verdiği varlık ve kavramları kısacası maddi ve manevi kültürünü, o toplumun düşünme biçimini, nükte ve buluşlarını yansıtır” (Aksan, 1987: 89).

Sait Faik anlatımını güçlü kılmak adına eserlerinde deyimlere oldukça sık yer vermiştir. Deyimlere çok fazla yer vermesine rağmen, bunları cümleler arasında eritmeyi başarmıştır. Yani deyim kullanmak, Sait Faik için bir kurtarıcı değil; sıcak üslubuna kattığı bir renk olmaktadır. Eserin konusuna göre deyimlerin kullanım sıklığı değişmektedir. Yaptığımız çalışmada Sait Faik’in hikâyelerinde deyimlere daha çok yer verdiğini tespit ettik. Hikâyelerinde 565 deyim vardır ve bu deyimlerin çoğu günlük hayatta karşımıza çıkan, derin anlamlar taşımayan deyimlerdir.

Sait Faik’in eserlerinde geçen deyimler alfabetik sıraya göre aşağıda verilmiştir.

-A-

Abayı yakmak

“Bir eşrafzade *abayı yaktı* mıydı, çekiver tiyatronun kuyruğunu!” (K/11)

Abuk sabuk düşünmek

“Yani, beyefendi, insanın bazen *abuk sabuk düşündüğü* oluyor.” (MK/39)

Acı duymak

“Dünya yüzünde gördüğüm şehirlerin mahallelerini hep böyle perişan, dalgın, meyvus dolaşırdım; tahlil edemediğim öyle tuhaf yumuşaklıklar, *acılar duyardım*.” (HB/49)

Aç açık kalmak

“Yalnız ağlarıyla yetmiş beş sene *aç açık kalmamış*, namerde muhtaç olmamıştı.” (SK/47)

Aç gözlü olmak

“Rağbeti frenlemek, *açgözlü olmamak*.” (K/61)

Aç kalmak

“*Aç kalsak* o bulur bize ekmek.” (MK/17)

“Kimlerdi? İnsanı onbaşı çöpçülükten alıverirse, bu kalabalık içinde *aç kalırsa...*” (Ş/32)

Açığa vurmak

“Şimdilik pek *açığa vurulmayan* bir atmosfer içinde, başlarından taç alınacak kırkılık şair ve muharrirler düşünülüyor” (AŞ/99)

“Toplantının mahiyeti *açığa vurulmadığı* için bunu kimseler duymadı.” (HBŞ/53)

Açıktan açığa sormak:

“*Açıktan açığa sorayım*, dedim.” (LA/30)

Adam etmek

“Böylece de bu nevi yazıcılar hem kulaklarını örter, hem ciddi, pek ahlaklı gibi görünüşlerini sağlamlarlar. Hâlbuki kahvehane, daha güzeli kıraathane kadar adamı *adam eden* yerlerden birisi de üniversitedir.” (AŞ/75)

“Para hiç bir zaman insanı *adam etmezdi*.” (K/39)

Adam olmak

“*Adam olmayacak*.” (HB/45)

“Evini gezdikçe, bir vesika daha buldukça, etrafıma baktıkça, onu düşündükçe memleketini ne kadar sevmiş bir *adam olduğunu* daha iyi anlıyorum - diyor.” (AŞ/71)

“Uzun lafın kıyası, evlat; sen bu fikirlerinle *adam olamayacak* delinin birisin” (K/73)

Adamakıllı

“Neden dersiniz, kendi başıma hayalperest olduğum halde başka birisiyle yan yana bulunduğum zaman *adamakıllı* mühendis gibi, doktor gibi hesaplı olurum da ondan.” (HB/14)

“Ver bir *adamakıllı* zoka da takalım.” (SK/68)

Ağız aramak

“Başmuharrir *ağız aramakta* ustaydı.” (HB/24)

“Sen onun *ağzını bir ara.*” (LA/30)

Ağızdan ağza

“O sene yalnız iki isim *ağızdan ağza* dolaştı.” (S/ 23)

Ağız dolusu

“Küçük sinemaların kapılarına sinmiş ameleler, ne *ağız dolusu* gevrek bir lisan konuşuyorlardı.” (SMVR/103)

“Ardiyeler *ağız ağza dolmuştu.* (HB/27)

Ağzı burnu yerinde

“Efendim, buradaki evlerin birinde *ağzı burnu yerinde*, bir gözünde tavukkarası vardır ama, zararı yok! eski kadınların dediği gibi, ellerinin üstüne fındık oturtulacak kadar yumuk yumuk elli, büyük büyük memeli, entarisinin göğse açılan yerinde hafifçe kirli esmer bir ayrılıp birleşme, hoppa mı hoppa bir Yahudi kızcağızı vardı.” (LA/11)

Ağzı kulaklarına varmak

“Mahcup, ama *ağzım kulaklarımda* susuyordum.” (ABY/63)

Ağı var dili yok

“Hey zavallı balık, diyor, *ağzın var, dilin yok.*” (LA/46)

“Filozofça söylenen adam, şimdi *ağı var, dili yok*; gözü var, kaşı yok; velinimetine basıyor küfrü!” (LA/48)

“Kendisi gibi *ağı var dili yok* insandan hazzeder.” (MK/ 99)

Ağına bakmak

“Onların *ağızlarına bakar*, söylediklerini anlar.” (LA/ 44)

Ağına vur lokmasını al

“Şimdi namuslu insanların arasında başım önüme eğilmiş gülmeden eğlenmeden müsamaha dolu kötülüğü göz kırpışından anlayınca cesareten canavar kesilecek bir insan haliyle sessiz sakın *ağına vur lokmasını al* bir halde balığa çıkacak iyiliklere hasret duya duya ömrümün sonunu burada kesik bir son nefesle bahtiyar bitirecektim.” (SK/58)

Ağızından girip burnundan çıkmak

“İnsanın *ağızından girer, burnundan çıkar.*” (HB/ 54)

Ağızından sular akmak

“Kendisinin *ağızından sular akarak* onun gülmesine seviniyordu” (K/76)

Ağızından yel almak

“İçimden "*Ağızını yel alsın* herili" dedim.” (ABY/ 48)

Ağızını açmak

“Ancak müşteriler gittikten sonra kadın *ağızını açardı.*” (SMVR/67)

Ağızını bıçak açmamak

“Geldiği zaman o sessiz, *ağızını bıçak açmaz* çocuk o kadar çok konuşuyordu ki bizimle...” (Ş/74)

Ağızyla kuş tutmak

“Aktör, o her günkü pırtısını giyip de sahneye çıkarsa, *ağızyla kuş tutsa* seyirciye Demirhane Müdürü olduğunu yutturamaz.” (K/20)

Ahbap olmak

“Bir zaman sonra öylesine *ahbap olmuştuk* ki, konuşmamıza lüzum kalmamıştı.” (HBŞ/14)

Ahbaplık etmek

“Onun için akşamları seddin üstünde cıgara tütüren, kimsenin sevmediği, konuşmadığı, çekindiği adamlarla *ahbaplık etmek* üzere yanına ben yaşıyorum.” (HB/13)

Ahım şahım

“Önünden bakılınca da pek *ahım şahım* değildir.” (LA/ 60)

Akıl erdirememek

“*Mahalle Kahvesi*,,nde ise *akıl erdirilemeyen* her siyasi hadise hakkında derhal kat' i hükmü o verir, bir daha kimse tarafından münakaşa edilmez.” (K/68)

Akıl etmek

“Valiye kadar çıkmayı *akıl edemezler*.” (SMVR/72)

Aklı yatmak

“Kâtip, diyordu, bu işe *aklın yatmadı* ha! ” (S/29)

Aklı başına gelmek

“*Aklı başına gelmiş*: Efendi, sen mübalağa ediyorsun diyordu.” (HBŞ/60)

“Doğru Sakalciyan, doğru der-o Yalnız kendisine "kumarbaz". "zararlı adam" denmeli ki *aklı başına gelsin*.” (HBŞ/19)

“Fakat biraz *aklı başına gelir* gibi olmuştu.” (HB/36)

“Halit'in ancak o zaman *aklı başına geldi*.” (K/53)

Aklı ermemek

“*Aklım ermiyor.*” (LA/15)

“Benim *aklım ermiyor* bu işe...” (SK/ 19)

Aklı kesmek

“Hangi rolü yapacağını *aklın keserse*, en küçük rol bile olsa, küçümsemez.”
(K/20)

“Hem senin *aklın kesiyor* mu, efendi?” (K/36)

Aklına esmek

“Ama ben *aklıma* ne *eserse* yazan cinsindenim; ne yapayım?” (SK/94)

Aklına gelmek

“Neden sonra, kadının *aklına geldi.*” (SMVR/25)

“*Aklımıza gelmişken* söyleyelim: Yukarıda saydığımız eşyanın paket edilmiş 'şekline benzemiyor.” (SK/16)

“*Aklınıza bir şey gelmesin* bayım -dedi-,” (AŞ/7)

“Ama sen *aklıma geliyordun* Zehra! ” (AŞ/66)

“Bir gün, bu belediye reisinin *aklına* tuhaf bir fikir *geldi* oturdu.” (HBŞ/26)

“Bu da nereden *aklıma geldi?* Dedi.” (K/32)

“Yediği o kadar az bir şeydi ki, bir gün ağır bir yükün altında ölmek bile *aklına geldi.*” (MK/91)

“Yırtmak için haniya gömlek ararken *aklıma ne geldi* biliyon mu?” (LA/26)

Aklına gelmemek

“Yıkanmak *aklıma* bile *gelmemişti.* ” (LA/16)

“Hiç *aklına gelmemişti.* ” (HBŞ/27)

Aklına getirmek

“Saffet, önceleri Halit'in evlenme niyetinden haberdar olmadığı için, *aklına getirmedeği* evvet fikrini ele aldı.” (K/63)

“Dünyada hiçbir kimsenin benim istediğimden başka türlü bir dünya isteyeceğini o zamana kadar *aklıma bile getirmemiş*tim, desem yalan!” (HB/25)

Aklından geçirmek

“İnsan *aklından bile geçirmemeli*, yoksa günah, yarı yarıya değil, bütün bütüne değil, iki misli, beş misli işlenilmiş kadar zevklidir.” (LA/61)

“Türkiye'de hiç kimsenin *aklından* böyle bir kabine kurmak *geçmemiştir*.” (AŞ/88)

“Yoksa öyle insanlar var ki, kafasından tutup koparmak *aklımdan geçmese* bile, başka bir insanın aklından geçebilirse, bunu da yaparsa, ben nihayet bir yazıcıdan başka bir şey olmadığı için, mazur görürüm.” (HB/78)

Aklını peynir ekmekle yemek

“Len, dedim, deli fişek! *Aklını peynir ekmekle* mi yedin?” (LA/27)

“Sen *aklını peynir ekmekle* mi yedin? Sandal su içinde be!” (S/85)

“Sen *aklını peynir ekmekle* mi yedin?” (K/29)

Al takke ver külah

“Aynı zamanda kasabanın en ileri gelen zenginine dostluğu *al takke, ver külah* haline getirmez miydi?” (K/64)

Alaşağı etmek

“Bir aralık birkaç tanesi birleşmek, o gün için önlerine çıkan pek orta halli yaşlıları *alaşağı etmek*, hem de resmi bid'at değilse bile, lüzumsuz sayanlara, olmazsa gençliğe, münevver kısma sevdirmek gayesiyle sırt sırta vermek lüzumunu duymuşlar.” (TÇ/73)

“Bir çeyrek sürmedi seti *alaşağı etmesi*. ” (HBŞ/68)

Alay etmek

“Ötekiler, büyükler, her âlime yaptıkları gibi *alay ediyor*, kendisine şüphe ile bakıyorlardı.” (SK/18)

“Sonra işittiğime göre, birbirine ayırdedilmez derecede benzeyen iki Amerikalı hemşire; ihtiyar talebenin hastalığını keşfetmişler, onunla *alay ediyorlarmış.*” (SMVR/92)

Aldırış etmemek

“*Aldırış etmedi.*” (HBŞ56)

“Ben *aldırış etmedim* ve o gün ilk defa olarak bir hendese dersini hocadan dinledim.” (Ş/69)

“Herif yağmura *aldırış* bile *etmiyor.*” (HB/29)

“Tahtaların arasında yağmuru ve rutubeti siyah muşambalarına ve sinirlerine çekmiş iki genç insana kimse *aldırış etmiyor.*” (K/84)

Aleme dalmak:

“Çünkü hayalperestin kendi *alemine dalmışken* uyanmasına imkan olmadığı için serin yine hesaplı alem hileni fark edemez.” (HBŞ/15)

Alet etmek

“Onu nelere *alet etmedik*”. (HBŞ/72)

Alıcı gözle bakmak

“İçeriye pek *alıcı gözle bakmamıştım.*” (MK/48)

“Şimdiye kadar Jül’e pek *alıcı gözle bakmamıştı.*” (HBŞ/38)

Allak bullak etmek

“Daha ileride denizin yüzünü birdenbire *allak bullak eden* akıntıya benzer bir çırpıntı peyda oluyor, bu çırpıntı göz açıp kapayıncaya kadar kesiliyor.” (SK/70)

Alını açık gözü pek

“çakır Marika'nın, Hurşit yüzünden *alını açık, gözü pek,* dili zehir gibidir.” (SK/48)

Alnının damarı çatlamak

“Senin *alnının damarı* çoktan *patlamış* kızım.” (HB/ 31)

Alt üst etmek

“Bütün coğrafya kitaplarını *altüst etmiş*, yeni nazariyemle sevgilimin elini tutabilmişim.” (HB/22)

“Susacak mısın kaptan? dedi, fikrimi *altüst edeyusun*.” (K/31)

Alt üst olmak

“Bütün muhakemelerim *altüst olmuş*; fikirlerim değişmişti.” (S/33)

Altından kalkmak

“*Altından kalkamayacağın* rol yoktur.” (K/19)

Altını üstüne getirmek

“Üç beş gün lodos denizin *altını üstüne getirirdi*, Apostol sevinirdi.” (SK/46)

Anamdan emdiğim süt burnundan gelmek

“Beş yüz bine çıkarmak için *anasından emdiği burnundan gelmişti*. Eskisinden daha cimri olmuştu.” (ABY/49)

“*Anamdan emdiğim süt burnumdan gelecek*.” (MK/56)

“*Anasından emdiğim süt burnumdan geldi*, dedi.” (K/50)

Anasının gözü

“Salak soyadına aldanmam ah, *anasının gözü*.” (K/24)

“Üsküdar'da, bir *anasının gözü* sokağı muhakkak vardır.” (K/43)

Anladım sa Arap olayım

“*Anladım sa Arap olayım*.” (K/81)

Araya laf karışmak

“*Araya laf karıştı*.” (MK/63)

Ardı arkası kesilmemek

“O, dışarda, hiç *ardı arası kesilmeyen*, çoğu sefil, Yahudi kıyafetli adamlarla pazarlıktaydı.” (LA/18)

Armut piş ağızma düş

“İnsanoğlunun kafasında günlerce düşünülüp *armut piş ağızma düşe* varan bu iki küçük makineyi pek severim.” (MK/58)

Aşık atmak

“Harmanı biz dövelim, öküzleri biz çifte koşalım, tarlayı biz sürelim, siz yukarıda *aşık atın*.” (S/52)

Aşinalık etmek

“Yoksa böyle küçük yerlerde o adamla kimse *aşinalık etmez*, rakı içmez, konuşmaz, ilk günlerde hakkında bir şeyler öğrenmek için dostlar bulunabilir ama, sonra hepsi çekilir, onu köpeğiyle yalnız bırakabilirler.” (HB/12)

Aşka gelmek

“Biz de öteki zanaat ehli gibi, birbirimizi görerekten *aşka geliriz*.” (SK/94)

Ateş gibi.

“Bütün haftalığımı bir günde verdiğim olur. Sonra *ateş gibi* çalışırım. Yalnız sabahlan işte böyle bir türlü uyanamam.” (ABY/29)

Ateşe atılmak

“Saatle ben, birbiri için *ateşe atılmaya* hazır, birbirinden ayrılmaz iki arkadaşlık” (AŞ/63)

Avazı çıktığı kadar bağırmak

“Balık pazarının, balıkçıları *avazları çıktığı kadar bağırıyorlar*.” (K/78)

Ayağı yerden kesilmek

“Artık *ayağım yerden kesilmişti*. Su yutmaya da başlamıştım.” (SMVR/ 45)

Ayağına abuk olmak

“ünkü *ayağına çabuk*, eline sağlam, müşteriye güler yüzlü idi” (SMVR/66)

Ayağına kapanmak

“Ah küşüşüne küstürdüğüme pişman olabileceğim bir arkadaşım olsa da gidip *ayaklarına kapansam!*” (SK/97)

“Zaten *ayaklarımıza kapanacak*, ben ettim, siz etmeyin, diyecek.” (K/65)

“Daha başka ne isterdim? Bana selam vermeyenlerin *ayaklarına kapandıklarını* bile gördüm.” (HBş/49)

Ayak altına almak

“Köyün namusunu *ayak altına aldı*” diye sopalarla üzerine yürüdüler zavallının.” (MK/88)

Ayak basmak

“Yine sandaldan sandala atlayarak çamurlu bir kaldırıma *ayak bastılar*.” (SMVR/29)

“Ada'nın omuz verdiğiniz, üstüne oturduğunuz, seyrettiğiniz, taş attığınız, *ayak bastığınız*, yaslandığınız, dayandığınız her duvarında onun harcından, onun el emeğinden, terinden bir şey vardı.” (SK/53)

“Ben iki senedir *ayak basmadım*.” (K/28)

“Ah, bir dönse ki Karaya bir *ayağımı bassam* kurbanlar keseceğim.” (MKPS/100)

“Haydarpaşa'dan vapura binip de tam Sarayburnu hizasına geldiği zaman, Avrupa kıtası sularına *ayak basmış* sayılacağı için, birincidir.” (Aş/103)

Ayak diremek

“*Ayak direyen* olursa görmemezliğe geldim.” (HBş/49)

“Kör Halit *ayak diriyor* ille de, «Cumhuriyet Eğlencesi *Kumpanyası*» koyacağız, diyordu.” (K/9)

“Bir defa, hayır, dedi miydi, dünya yıkılsa, geri dönmez, *ayak direrdi.*” (K/18)

Ayakları altına düşmek

“Bu odanın kapısının üstünde bir meydan, bir İstanbul çeşmesi, bir fayton, bir feraceli, kırmızı şemsiyeli kadın, onun ötesinde bir gergedanın *ayakları altına düşmüş* bir zenci, şaha kalkmış beyaz bir atın üzerinde yine bir müstemlekeci...” (HB/65)

Ayakta uyumak

“Herif *ayakta uyuyor*, yahu!” (LA/45)

Ayyuka çıkmak

“Sitfire'ye düşman kısım katıla katıla gülecek, ıslıklar *ayyuka çıkacaktı.*” (K/66)

-B-

Babadan kalma

“O zaman Ahmet, birdenbire, Belvü Bahçesi'nin garsonluğuna feda ettiği bu küçük kahveyi, hep o *babadan kalma* sahip olmak, bir şeye sahip olmak arzusuyla tuttuğunu anlayıverdi, duyumu verdi; belli değil...” (SMVR/68)

Bağrına basmak

“*Bağrıma basacağım* geldi.” (HBŞ/35)

“Sende bu boy, bu bel, bu kaş göz varken, bir deli gönül başını eğer, seni kabul değil *bağrına* bile *basar.*” (HB/28)

Bahis tutmak

“Gülüşürler, alay ederler, *bahis tutarlar.*” (HBŞ/87)

Bal mumu gibi sararmak

“Aslında soluk esmer yüzü *balmumu gibi sararmıştı.*” (ABY/17)

Bardaktan boşanırcasına yağmak

“Karanlık bir sonbahar gecesi idi, yağmur *bardaktan boşanırcasına yağıyor,* gök, köyün içinde geziniyordu.” (SMVR/52)

Basıp gitmek

“Ortaya koyalım, *basıp gidelim.*” (K/16)

“Sanki on dört yaşında sarışın bir oğlanken *basıp gitmişim.*” (SK/57)

Baş başa

“Biz hiç onlarla meşgul olmazken, birdenbire her ikisini de *baş başa* bulurduk.” (SMVR/84)

“Ya bu kenarda *baş başa* bir ihtilal, bir facia, hatta bir vaka, bir çapul hazırlar gibi konuşanlar kim?” (SMVR/106)

“Tıpkı kışın ihtiyar talebe ile aynı arkadaşının تنها kahvelerde *baş başa* verişleri gibi, bir çapul hazırlar gibi konuşma...” (SMVR/102)

“Bütün Karagümrük, bütün sefil, masum, güzel dünya insanlarıyla *baş başa* kaldığını sandı” (K/73)

Baş döndürücü

“Bir diğeri, acemi fakat çok hassas bir fırçanın çok çabuk kaçan bir hayali zaptetmek için *baş döndürücü* bir acele içinde çırpındığı bir genç kız portresi idi.” (SMVR/27)

Başa çıkmak

“Bunlarla *başa çıkmaz* efendim.” (SK/33)

Başına buyruk olmak

“Yalnız bununla sanmayın ki kumpanyanın müdürü, rejisörü, *başı buyruğu* yoktur” (K/16)

“Kendi *başına buyruk* olsun, dedim.” (K/45)

Başıboş

“Onu mezarlıkların kokulu otlarına bağlıyor, yahut *başıboş* çamlıklara koyuveriyordu.” (Ş/64)

Başına tac etmek

“*Başınıza tac ediyorsunuz.*” (HBŞ/61)

Başını alıp gitmek

“Deniz, Bozburun’a doğru *başını almış gidiyor.*” (SK/10)

“İmza çikali *başını alıp giden* mühüre.” (MK/58)

“Yaz da *başını alıp gitti.*” (HBŞ/58)

“Sonunda *başını alıp* senin bulunduğun yerlerden kaçtım.” (HB/81)

Başını bağlamak

“*Başını da bağlamalıyım onun.*” (K/45)

“Ev halkı da şu kızın bir an evvel **başının bağlanmasını** canü gönülden istedikleri halde yine de kumarbaz Hayri'ye kız vermezler.” (HBŞ/15)

Başkaldırmak

“Ta uzaklardan, adeta derinlerden, ilk okuyanın ruhu *başkaldırır* mıydı?” (HBŞ/72)

Baştan aşağı

“Beni *baştan aşağı* süzdü.” (K/35)

“Halit onu *baştan aşağı* bir süzdükten sonra: Nihayet gelebildin dedi.” (K/27)

“Şu *baştan aşağıya* yıkanmış daireye bak!” (ABY/12)

Baştan savma

“Acele, mektup yazar gibi, *baştan savma* konuşuyor.” (TÇ/42)

“Solumu gösterdim; *baştan savma.*” (AŞ/23)

Başvurmak

“Annesinin (güzel, şirin, tatlı bir ihtiyar) *başvurmadığı* kapı kalmamıştı.”
(HB/24)

“*Başvuracağı* kapıların hepsine değilse bile birkaçına uğradım.” (HBŞ/62)

“Bir başka oltaya *başvurdu*.” (MK/103)

Bardaktan boşanırcasına

“*Bardaktan boşanırcasına* yağmur yağıyor.” (Ş/70)

Baş başa vermek

“Fakat şimdi dört kişi *başbaşa vermiş*lerdi.” (S/45)

Baş göstermek

“Sonra birdenbire, yakında bir kurşun kalem sıkıntısının *baş göstereceğine* dair kiraathaneyi bir hava sarıverir” (AŞ/78)

Başından geçmek

“*Başından geçmemiş* olsa içimden, rüyamdan, hülyamdan geçer miydi?”
(AŞ/59)

“Sana bu sıralarda *başından geçenleri* hikâye edeceğim.” (HB/77)

Başlarını kaldırmak

“İçmeden evvel kitaptan *başını kaldırıp* bana bakıyor, benim bardağıma bakıyor.” (AŞ/13)

Benzi kül gibi olmak

“Şu *benzime* bak hele; *kül gibi*.” (AŞ/30)

Benzi uçmak

“Nutuk verdiğinin ertesi sabahı *benzi uçmuş* şehir kahvesine döndüğü zaman onu kimse tekrar nutuk vermeye zorlamak istemezdi bile.” (ABY/90)

Beş parasız kalmak

“Ben *beş parasız*, işsiz, sen yumurtalıklarından hasta yatağa düştük.” (HB/84)

Beyni atmak

“Yoktur ama, posta müvezzii arkama geçip de müthiş kulağını verdi mi, *beynim atıyor*.” (HB/16)

Beyninde şimşek çakmak

“Saffet Ferit'in gözlerinden akan düşüncesi, Halit'in *beyninde şimşek* gibi *çaktı*.” (K/40)

Bıyık altından gülmek

“Orhan Veli *bıyık altından gülmüyordu*.” (TÇ/49)

Biçilmiş kaftan

“Mesela, şimdi koskoca koç olan Fadime'nin gelinlik kuzusunu her akşam dağdan getiren esmer, güzel delikanlı çoban, Fadime için ne *biçilmiş kaftandı*.” (SMVR/43)

Bin dere den su getirmek

“Ramazan yanına geldi. *Bin dere den su getirdi*.” (Ş/64)

Bini bir para

“Türkünün *bini bir paraya* idi bende.” (HBŞ/67)

Bir kaşık suda boğmak

“Nerede ise *bir kaşık suda boğacaklar*.” (SK/32)

Birbirini yemek

“Yiyip içen, gülen ve akşamları birbirini düşünen, *birbirini yiyen* ve bizim gibi oturup konuşan, yürüyen İnsanlar... ” (K/89)

Birbirlerine girmek

“Birdenbire *birbirlerine girdiler.*” (AŞ/76)

Bitmez tükenmez

“Sabahçı kahvelerini kapamadan evvel birkaç tane gece barınma evine şiddetle ihtiyacı olan İstanbul şehrinin kışı, bazen ne kadar uzun, ne kadar uzun ve *bitmez tükenmez* bir afettir; bilen bilir” (SMVR/73)

Boğazı açılmak

“Şimdi de *boğazı açıldı*, doymak bilmiyor kara kız.” (HBŞ/44)

Boğazı kurumak

“Sonra ... birdenbire *boğazım kurudu*. Ellerim terledi.” (SMVR/98)

Boy ölçüşmek

“Politikanın, sporun büyük şöhretleri onunla *boy ölçüşemezdi.*” (AŞ/85)

“Araba ressamı on iki yaşındaki Hasan’ la *boy ölçüşebilecek* kabiliyette olanlar varsa, bir halat arabası bir günde boyanıyor kırk liraya.” (HBŞ/78)

“Seninle ancak Burhanettinler, Raşitler, Muhsinler *boy ölçüşebilir.*” (K/20)

Boynuna atmak

“Bu eve yerleşmek, bu kıza akşamları, yarın yapacağı yemeklerin erzak mı getirmek, bu kızın *boynuma atılması.*” (HB/49)

Bulupta bunmak

“Sen delisin be! *Bulmuşsun da bunuyorsun.*” (HBŞ/91)

Bulup buluşturmak

“Nereden *bulup buluşturmuştu* da aç kalmamışlardı.” (Ş/32)

Burnunda ttmek

“Benim *burnumda* aylarca, tüyü ts yerinde ördek yavrusunun kokusu *ttt* durduydu.” (K/10)

Burnundan fitil fitil gelmek

“Sizin anlayacağınız, yediğimiz içtiğimiz *burnumdan fitil fitil geliyor.*” (MK/50)

Burun buruna gelmek

“Bir insanla *burun buruna geldik.*” (AŞ727)

“Sonra, sağdan sola bir yarım arkla döndüğüm zaman, bu küçük kulübe ile *burun burna geldim.*” (SMVR/51)

Buz kesmek

“Şu kış günü, ayaklarımızın *buz kestiği* Şu kış günü, Çakır Çakır ten kanarya da bir gün tmeyecek.” (SK/52)

“Yavaş yavaş ışıklarını yakan çarŐılarda ayakları *buz kesmiŐ*, kulağını 'buz gibi iğneler didikleyen adam kaŐkoln boynundan çıkararak kulaklarını sardı.” (T/19)

Büyük görmek

“Fındık bizim köyün yedisinden yetmiŐine kadar. Bütün kendimi *büyük görme* yeri ile ahbaptır.” (AŞ/9)

Büyük laf etmek

“HaŐlama eti büyük ekmekler doğrayarak, *büyük laf etmeden* yediler.” (K/27)

“Mademki Şöyle kötü bir Şair olmadığı için kendisine kitaplar toplatmak salahiyeti, radyolarda büyük *büyük laflar etmek* harçlığı verilmemiŐtir; ne yapsın?” (HBŞ/16)

“Yint: durur, düşünür *büyük laflar söylemek* isteyen küçük insanların haliyle.” (K/88)

Can atmak

“Hadi bırak numarayı be! Ağız yapma bize! *Can atıyorsun.*” (Ş/98)

“Ben yine balığa çıkmaya, o garip haleti yeniden bulmaya *can atıyordum.*”
(MK/100)

“Bunları bildiğim halde eskiden merak ettiğim evlerini şimdi büsbütün görmeye *can atıyorum.*” (MK/53)

“Sitare'nin kendisiyle beraber gezmeğe *can atmasından* pek hoşlanıyordu.”
(K/62)

“Yüksek mimar diploması ile revülerde artistlik yaptığı, bu kadar güzel sanata heveskar olduğu için onu tebrike *can attım.*” (HB/86)

Can dayanmak

“Sualin böylesine *can* mı *dayanır?*” (AŞ/24)

Canı burnuna gelmek

“Zaten *canım burnuma geldi.*” (HBŞ/46)

Canı burnunda

“Ama sen Zeyrek yokuşunda kuyruksuz, tüysüz, uyuz, soğuktan titreyen bir sokak köpeği; ben Panco'nun arkadaşı, başka hiçbir şey değil, yağmura vurmuş, uykusuz, *canı burnunda*, yüreği Ağaççileği Sokağında, kafası Bornozu tramvay durağından yüz metre uzakta kirli bir yastıkta bir adamcağızım.” (ABY/14)

Canı çekmek

“Baktınız ki, Ahmet Ağanın *canı* şöyle bir mısır kebab etmek *çekmiş.*”
(HBŞ/45)

“Bir başkasıyla hem yalnızlığımı, hem ekmeğimi bölüşmeyi *canım çekiyorsa.*” (AŞ/57)

“**Canı çektiği** zaman ödemek üzere Saffet Ferit nam aktör bozuntusundan ödünç 250 lira alan Hayret: (Arap harfleriyle «hı» yazılacakken, «ha» ile yazılmış.” (K/38)

“**Canım çekiyor** diye öpemem seni güzel çocuk!” (ABY/78)

“Gidip o kahvede bir çay içmek **canım çekti.**” (SK/49)

Canı gönülden istemek

“Ev halkı da şu kızın bir an evvel başının bağlanmasını **canü gönülden istedikleri** halde yine de kumarbaz Hayri'ye kız vermezler.” (HBŞ/15)

Canı istemek

“**Canı istediği** zaman ödemek üzere Hasan Tahsin'e iki yüz elli lira borç veren enayi.” (K/38)

“Yazı yazmak **canım istemiyordu.**” (SK/49)

Canı sıkılmak

“Bağdat fatihinin, Bağdat'ın bir türlü düşmemesine **canı çok sıkı**rmış.” (HBŞ/75)

“Boş kalırsa, müthiş **canı sıkı**lırdı.” (SMVR/66)

“Balıkçı bu kadarcık konuştuğuna **canı sıkı**lmış gibi susuyordu.” (MK/99)

“**Canı sıkı**lmış gibiydi.” (SK/101)

“**Canım sıkı**ldı.” (SK/95)

“Canım sıkılıyordu” (K/87)

“**Canımız sıkı**ldı.” (HBŞ/91)

“Kimbilir, ne kadar **canım sıkı**lıyordu o gün ...” (MK/26)

“Köyde ölesiye **canım sıkı**lıyordu.” (AŞ/63)

“Gitmese **canımızı sık**acaktı.” (HBŞ/58)

Canına okumak

“Biz artık yazının **canına oku**duk.” (HBŞ/72)

“Doktorlar, kahpe kadınlar, ahbablar **canına oku**dular oğlanın; faydasız!” (ABY/34)

Canından bezmek

“Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükünunu kötüleyecek, *canından bezdireceğiz.*” (ABY/72)

Canını sokakta bulmamak

“*Canımı sokakta bulmadım ben,*” (LA/30)

-Ç-

Çatır çatır çatlama.

“Sobanın içine attığımız tahtalar *çatır çatır çatlıyorlar*” (AŞ/12)

Çekidüzen vermek

“Ama Bayan Gülseren, ne de olsa, balolar için, bazı isim günleri için saçlarına *çekidüzen vermeyi* münasip görürdü.” (HBŞ/37)

Çekip gitmek

“O da *çekip gitti.*” (HB/90)

Çene çalmak

“Tabii bu arada da gözlüklü efendi ile *çene çalmaya* başladık.” (K/34)

Çiğ çiğ yemek

“Fakat birbirimizi *çiy çiy yiyecek* derecede düşmanız da şimdi.” (K/91)

Çileden çıkmak

“Sana ne oldu böyle yahu?” diye sorunca *çileden çıkarak* kimseye görünmemeye çalışarak dolaşırım.” (HBŞ/ 24)

“Bu, Halit’i *çileden çıkarmak* için kâfi geldi.” (K/58)

“Bu akşam yine *çileden çıktı* Murtaza.” (AŞ/9)

Çorap söküğü gibi gitmek

“Hayran olmayı doğuramadım. Ötesi *çorap söküğü gibi gidecekti.*” (HB/81)

-D-

Dağdan gelip bağdakini kovmak

“*Dağdan gelip bağdakini kovmayalım.*” (SK/60)

Dalavere dönmek

“Çok *dalavereler döndü.*” (S/28)

Damgasını vurmak

“Fakat, istersen sen buna «muhayyile» de – mantığım bu acı hatıraya nezih bir *damga vurmuş* ve kitap kapanmıştır.” (K/92)

Deli divane olmak

“Dondurmacının iki çırağı ile akşamüstü dondurma yerken konuştuğum zaman, *deli divane oluyorum.*” (SK/98)

Deli olmak

“Bu postada da çıkmazsa *deli olurum,*” (AŞ/29)

Delik deşik etmek

“Her şey, içinizi *delik deşik eden* yağmurlu günün içine sinmiş çay kokusu, dişlerinizdeki susam tanesi ile tadını alır, ilk adımını atar.” (HBŞ/98)

Dem vurmak

“Birimiz dünya görüşünden *dem vurdu.*” (AŞ/60)

“Bir şeyler sormak, bir şeyler öğrenmek, bulunduğu haleti ruhiyenin fecaatinden *dem vurmak* istiyorum.” (SMVR/91)

Derdini dökmek

“Belki de ilk defa iki kol resmi, iki dudak resmi, sonraları kalbin biçimini öğrenince onun resmine bir ok batırarak *derdimizi dökmeye* çalıştık.” (HBŞ/71)

“Demin sokakta gördüğüm o Melahat' ti işte. *Derdini* ona da *döktü*.” (ABY/34)

“Hele biraz samimi ol. *Derdini* bir *dök* hele.” (HB/92)

“Kalmıştır da onu görünce kaçmaz; o da *derdini dökebilir*.” (HBŞ/92)

Devede kulak

“Küçük bir iradım var, eski zamanda ana-oğul bize yetiyordu, şimdi *devede kulak* oldu.” (LA/17)

Dışa vurmak

“Alnının ortasından gözlerinin içinden kafasındaki düşüncelerin sıkıntısı *dışarıya vurmuştu* bu adamın.” (MK/29)

Dik dik bakmak

“Emin'in yüzüne dik dik baktı” (K/17)

“Hasan cevap vermedi. Dönüp adama *dik dik baktı*.” (K/31)

“Hiçbir şey söylemeden *dik dik baktı*.” (Ş/69)

“Ona *dik dik baktı*.” (LA/75)

“Soba kenarında oturana en küçük bir göz atmadan, ama ona *dik dik bakarmış* gibi bir halde geçip gittiler.” (MK/11)

Dikkat çekmek

“Onlar için varlığım, yokluğum müsaviydi. Ne yapsam kimsenin *dikkatini çekemiyordum*.” (AŞ/63)

“Birdenbire bir şey *dikkatimi çekti*.” (LA/21)

Dikkat kesilmek

“Nedir diye *dikkat kesilirdim*.” (LA/84)

“Şimdi biz *dikkat kesilmiş*, Shouvalar'a bakıyorduk.” (SMVR/98)

Dile gelmek

“Hangi sakin, hangi kuytu limanda *dile gelir* Bu karasevdanın sonu.”
(AŞ/106)

Dili damağı kurumak

“*Dilim damağı kurudu.*” (HB/10)

Dilimin ucunda

“*Dilimin ucunda* bir sual olduğı halde, bir türlü soramıyorum.” (K/90)

“*Dilimin ucunda* itiraf etmeye hazırlandığım o posta müvezzii ile beraberce yaptığımız, başkasının mektubunu açmak ayıbıyla bütün bir sonbahar, bu adamla beraber dolaştım.” (HB/23)

Dili çözülmek

“Benim de *dilim çözüldü.*” (K/34)

Diş bilemek

“Onun tayfası da *diş biliyor*, fırsat bekliyor.” (K/65)

“Yapsak bozuyorlar efendim, bizlere *diş biliyorlar.*” (SK/32)

Dişleri gıcırdamak

“Sonra mekanizmalar işlemeye başlar, *dişler gıcırdarmış.*” (SMVR/103)

Dişini sıkmak

“Oğlum, evladım! dememek için *dişimi sıktım.*” (LA/25)

“Biraz *dişimizi sıksak*, dumanı da görürdük” (K/13)

“Daha birkaç sene *dişimi sıkacağım.*” (LA/17)

“Hani biraz *dişini sıksa*, alışması bile mümkündür gibime geldi.” (ABY/71)

“Ama, ikisi de *dişlerini sıktılar.*” (K/62)

“*Dişlerini sıkmaktan* vazgeçince yüzü birdenbire değirmileşiverdi.” (AŞ/5)

Diz çökmek

“Monte Cristo romanının resimli bir sahifesinde "Edmond Dantez" sevgilisine *diz çökmüş*tür.” (LA/57)

“Sana yalvarırım diye *diz çöktü* çamurun içine Sen onu almazsın.” (HBŞ/23)

Dokuz doğurmak

“Ben oturduğum yerde *dokuz doğur*acağım da ondan.” (K/19)

“Onu öteki kadınlarla maşa satmaya gönderdi!İ zaman evde *dokuz doğurur*.” (MK/75)

Dolap dönmek

“Ne *dolaplar döndü*.” (AŞ/105)

Dört gözle beklemek

“Sanki dışarda, bütün imkânlar onu *dört gözle bekli*yorlardı.” (HBŞ/62)

Dudak dudağa gelmek

“Necmi yürümeye başladıkları zaman, *dudak dudağa gel*menin verdiği hazzın biraz evvelki kola girme halinden farklı olduğunu düşündü.” (K/83)

Dut yemiş bülbüle dönmek

“Ötekiler, *dut yemiş bülbüle dön*müşlerdi.” (K/16)

Duymazlıktan gelmek

“Yalnız pay meselesinde çirkin hadiseler geçtiğini işitiyor, onu da *duymamazlığa geli*yordum.” (SK/59)

Dünyayı pembe görmek

“Minhaysel mecmu yetmiş kuruşla iki arkadaş hemşirenin Kızıtaşı'ndaki evinin kuyusu başında *dünyamızı pembe gör*ürdük.” (HBŞ/33)

Düşman kesilmek

“Aynaya *düşman kesil*mek, onunla dost olmak da mümkün.” (MK/14)

Düşünceye dalmak

“*Düşünceye daldı.*” (K/30)

“O da *düşünceye dalmış* gibi yaptı.” (K/65)

“Rıhtımda bir aşağı bir yukarı dolaşanları seyre müsait bir iskemlede, *düşünceye daldım.*” (MK/34)

“İşte bu daha sonra yüzünden, Yorgiya tekrar *düşünmeye daldı.*” (HB/30)

-E-

Ekmeği taştan çıkarmak

“Bu cins çocukların da *ekmeği taştan çıkarmak* için ölürcesine çalıştıklarını görüyorum.” (LA/83)

Ekmeğini çıkarmak

“Alın teri ile sert tabiattan kavga ve dostlukla *ekmeğini çıkararak*, birbirlerine fedâkarlıklar ederek yaşayanları seyirden duyduğum hazla derin ve rüyasız bir uykuya dalacaktım.” (SK/59)

Ekmeğin parası

“Çoluk çocuğun *ekmeğin parası*yla oynamak doğru değil” (AŞ/17)

El ayak çekilmek

“Köprü'nün üstünde *el ayak çekilmişti.*” (S/38)

“Sakin ve تنها lokantalarda akşam yemeği yedikten sonra *el ayak çekilmiş* yolların birinde akşam gezinirken,” (AŞ/39)

El ele vermek

“Kirkor Efendi ile *el ele verdiler.*” (HBŞ/35)

El emeği

“Ada'nın omuz verdiğiniz, üstüne oturduğunuz, seyrettiğiniz, taş attığınız, ayak bastığınız, yaslandığınız, dayandığınız her duvarında onun harcından, onun *el emeği*nden, terinden bir şey vardı.” (SK/53)

Elde avuçta bir şey kalmamak

“Eder ama acaba o harabeden otuz beş sene sonra *elde avuçta ne kalmıştır* ki? ” (AŞ/26)

“Beyoğlum, *elde avuçta yok.*” (K/45)

Ele almak

“Ne olursa olsun, artık kepezeliği *ele aldık*, onu da söyleyeyim: Yedi senedir yıkanmamıştım.” (LA/16)

“Saffet, önceleri Halit'in evlenme niyetinden haberdar olmadığı için, aklına getirmediği evvet fikrini *ele aldı.*” (K/63)

Ele avuca sığmamak

“İkimiz de bir çocuk cılızlığı içinde afacan ve *ele avuca sığmazdık.*” (SMVR/46)

Ele geçmek

“Bizim altmış lira aylıkla on dört lira ev kirası hiç *ele geçmemiş* gibi oluyor.” (HBŞ/33)

Eli açık olmak

“Borç verir aksine... *Eli açıktır.* Bütün kabahati ayda 60 papele kapıcılık, uşaklık etmemesi.” (HBŞ/15)

Eli ayağı tutmak

“Soluğan beygir gibi... *Elimiz ayağımız tutardı.*” (HBŞ/76)

Eli kolu bağlı olmak

“Keşke beni bırakmasaydın -dedi-o Şurada *elim kolum bağlı* otursaydım.”
(HBŞ/63)

Eli kulağında olmak

“Kırlangıç deliğini mi? Derdi. *Eli kulağında*, nerdeyse gelir benim kiracı.”
(SK/92)

Eli varmamak

“O kadarına *elim varmadı*.” (LA/66)

“Onu numaralamaya *elim varmadı*.” (LA/9)

Elinde avucunda kalmamak

“Küçük kızını da öldükten sonra Stelyanos'un *elinde avucunda* Trifon'dan başka insan *kalmamıştı*.” (SMVR/19)

Elinden geleni yapmak.

“Mademki öyle istiyorsunuz, *elimizden geleni yaparız*.” (K/46)

“O adam da bir dülger alabilmek, bu balığı hak edebilmek için *elinden geleni yapıyordu*.” (SK/59)

“Benden başka bir yaşlıya, hatta gence gitmemesi için *elimden ne gelirse yapmaya karar verdim*.” (HB/32)

Elinden tutmak

“O son kozu her zaman elinde tuttuğunu sanacaktır, tam o kozu oynadığı zaman, birdenbire onun bir koz olmadığını, sadece bir boş kağıdı beyhude yere *elinde tuttuğunu*, elinizdeki ikili kozla keserken, anlayacaktır.” (HBŞ/63)

Elinden zor kurtulmak

“Bir belediye reisini, bir kasaba halkı bir güruhtin *elinden zor kurtarır*.”
(AŞ/72)

Eline düşmek

“Fakat bu şiirlerini Edirne'nin bulgarlar *eline düştüğü* gün teessürle irticalen söylemiştir.” (AŞ/96)

Elini ayağını öpmek

“Siz ey benim en kötü dakikalarımdayanımaya dostça yumuşak adımlarla sessiz sessiz yanaşan, başımı karıştıran, *ellerimi ayaklarımı öpen* garip köpekler! Sizi çok” (AŞ/49)

Elini çabuk tutmak

“Biraz *elinizi çabuk tutar* mısınız?” (HBŞ/39)

Elini sürmek

“İnsan üzerinden değil geçmeye, *elini sürmeye* cesaret edemezdi.” (AŞ/44)

“Onun *elini sürdüğü* her duvar birdenbire iki bin sene evveline bir antika gibi gidiverir.” (SK/53)

“Saçlarının altındaki bitim yerlerine insan *elini sürse*, her zaman, soğukça bir ter bulacağımı sanırdı.” (SK/14)

“*Elini* bir sene kâğıda *sürmemiştir*.” (HBŞ/18)

Elini kolunu sallamak

“Onu bir sokakta eflatun renkli bir otomobil içinde görüyorum. *Elini kolunu sallıyor*.” (SMVR/90)

Elini sıkmak

“Ve hiçbirimiz birbirimizin *elini sıkmadık*.” (SMVR/88)

Emir kulu

“Zehirli *emir kulu* olduğu için” (AŞ/81)

Eşek sudan gelinceye kadar dayak yemek

“Fakat bir gün bir balıkçıdan çarşı ortasında *eşek sudan gelinceye kadar dayak yedikten* sonra iş değişivermişti.” (Ş/37)

-F-

Fare geçmemiş, kuyruğuna da kabak bağlamış

“*Kendi geçememiş, kuyruğuna da kabak bağlamış*, şimdilik karını göndermiyorum.” (S/15)

Farkına varmak

“Harbiye'deki seslerle Taksim bahçesinin önündeki süsler arasında, bizim *farkına* varmadığımız neler olabilir?” (ABY/61)

“Sonra *farkına* varamadığı başka hisler de duyardı” (K/80)

Fırsat düşmek

“Bu adam o kadar talihliydi ki, daha ikiyüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak *fırsat düşmemişti*.” (MK/105)

Fırsat yakalamak

“Halit tam *fırsatı yakalamıştı*; kaçırmadı.” (K/20)

-G-

Gık dememek

“Ulan, üstüne ölü toprağı mı serpilmişti, hayvan! diye kıcıma bir tekme, beni kovacağı mı bildiğim halde, *gık demedim*.” (SMVR/41)

Göçüp gitmek

“Evet bu dünyada hiçbir iş yapmadan *göçüp gitmek* de fena bir şey!”. diyordu” (HBS/17)

Göğsü kabarmak

“Ama her kavrayışın arasında onu, demirden sağlam görünce *göğsüm kabardı* oğul.” (HBŞ/67)

“*Göğsü kabardı.*” (LA/33)

Göklere çıkarmak

“*Göklere çıkarılmış*, yerin dibine sokulmuş, hulasa yaşamış; gözleri ne zenginlikte, ne parada, ne de alçaklıkta olmayan insanların hayatına bıraktıklarından bir göz atalım” (AŞ/92)

Gönlü bulanmak

“İnsan bir garip oluyor, *gönlü bulanıyor* başı dönüveriyor” (AŞ/67)

Gönlü gani olmak

“O zamandan *gönlü gani* imiş Tahsin Beyin.” (K/34)

Göreceği gelmek

“Ona rakı bir kadehten su verilirdi. İçinde bir damlacık alkol bulunan yahut biraz anason kokan bu suyu, nasıl hırsla, arzuyla emdiğini bazı günler *göreceğim gelmiştir.*” (HB/44)

Göz açıp kaparıncaya kadar

“*Göz açıp kaparıncaya kadar* bir zaman içinde Bağdat kapılarında imişler.” (HBŞ/75)

“Daha ileride denizin yüzünü birdenbire allak bullak eden akıntıya benzer bir çarpıntı peyda oluyor, bu çarpıntı *göz açıp kaparıncaya kadar* kesiliyor.” (SK/70)

“Onlar gider gitmez, Kirkor Efendi, *göz açıp kaparıncaya kadar* damı yerine oturttu.” (HBŞ/36)

Göz açtırmamak

“Bir de kıskançtır, karıya *göz açtırmaz.*” (LA/59)

Göz atmak

“Bana da bir **göz atmayı** unutmadı.” (MK/20)

“Ben de etrafa bir **göz attım.**” (LA/67)

“Etrafına çapkınca bir **göz attı.**” (AŞ/89)

“Kırlangıcın yuvasına bir **göz atardık.**” (SK/92)

“Kadın oraya bir **göz attıktan** sonra iskeleye koştu.” (S/64)

“Ne parada, ne de alçaklıkta olmayan insanların hayatına: bıraktıklarından bir **göz atalım.**” (AŞ/92)

“Oradaki curcunayı da başka bir akşam seyretmek üzere bu akşamlık on muhtekirle on karısının, akşam ortalık karardıktan sonra, kocaman kilise mumlan yakılı şamdanlarla aydınlanmış salonuna bir **göz atalım.**” (HBŞ/50)

“Senelerden beri içi kapkaranlık duran bozuk asansörün içine ben olsam bir **göz atardım.**” (LA/73)

“Senin anlaman kıtlaşmış reis! dedi. Etrafına bir **göz attı.**” (SK/70)

“Simre'ye bir **göz attı.**” (K/59)

“Soba kenarında oturana en küçük bir **göz atmadan,** ama ona dik dik bakarmış gibi bir halde geçip gittiler.” (MK/11)

“Şöyle bir **göz attığım** halde, camın kenarına yerleşip de buğuları silince uzun zaman daldım, hem sevdalandım.” (MK/9)

Göz dikmek

“Birbirinin ekmeğine, karısına, kızına, dükkânına **göz dindiklerini** bilmez miyim?” (LA/71)

“Hafif tebessüm ederek, kendisine **göz dikene** bakıyor.” (K/75)

“Hırsızlık yapmak, başkasının ekmeğine **göz dikmek** günah.” (MK/38)

“Ömer, ona **gözlerini dikti.**” (LA/73)

Göz gezdirmek

“Önce gazeteye **göz gezdirdi.**” (K/30)

“İşte ondan sonra ondan şu hikâyeleri kâh ben kendim **göz gezdirerek,** kâh o tatlı bir sesle, heyecandan kesik kesik okuyarak, dinledim.” (HB/26)

Göz göze gelmek

“Aktör, nihayet Halit'le **göz göze gelebildi.**” (K/40)

“Arkadaşı bir saattir Necmi'ye bakıyordu. Nihayet **göz göze geldiler.**” (K/78)

“Aynada **göz göze geldiler.**” (HBŞ/38)

“Bir saniye **göz göze geldik.**” (LA/57)

“**Göz göze** sonra **geldik.**” (HB/18)

“Halit'le **göz göze** hiç **gelmiyordular.**” (K/62)

“Saffet Ferine **göz göze geldiler.**” (K/50)

“Sanki birbirimize darılmış gibi **göz göze gelemiyor,** surat ediyorduk.”
(LA/39)

“Çünkü, ekseriya, bu gibi hallerde **göz göze geldiğimiz** zaman, kendini tutamaz, suni ve alaycı bir gülümseme dudağını kenetlerdi.” (SMVR/35)

Göz kulak olmak

“Balıklara canavar hücum etmesin diye **göz kulak olurmuş.**” (LA/45)

“Hepimiz **göz kulak oluruz.**” (K/19)

“Tayfanın ve çalışmanın hakkına büyük bir saygı ve titizlikle **göz kulak olacaklarını** sanır,” (SK/23)

“Sen denizdeki ipe **göz kulak ol** sağa sola oynamasın.” (SK/36)

“Yalnız **göz kulak olun** yeter.” (HBŞ/92)

Göz ucuyla görmek

“Elime dikkatle baktığımı **göz ucuyla gördüm.**” (MK/48)

Göz yaşartıcı

“Zaten bu adam kendisi müracaat etmiş, görülmemiş imla yanlışlarıyla dolu, **göz yaşartıcı** bir mektup yazmıştı.” (LA/17)

Göz yummak

“Bir insanın diri diri yanmasına **göz yuman** iki vahşi ve yamyam adamın nasıl bir şair olduklarını düşünüyor.” (K/80)

“Tabii yapı sahiplerinin, ama dedim ya, köyün havasını değiştirmek en büyük emelleri olduğu için adam tutup araba getirtmek, günlerce beklemek de işlerine gelmeyince, kim bilir kimin, "ben görmüş olmayayım!" **göz yummasıyla** bu moloz çimenlerin,..." (SK/90)

Gözden geçirmek

“Listeyi ikinci yemekte uzun uzun **gözden geçirdikten** sonra garsonu çağırıp sordular: ” (K/27)

“Kadın, küçük salonu **gözden geçirmekteydi.**” (SMVR/26)

Gözden kaçmak

“O zaman Saffet Ferit, Halifi **gözden kaçırmamağa** başladı.” (K/64)

Gözden kaybetmek

“Kadının koşa koşa eve kaçtığını görmeye zaman kalmadan köşeyi dönmüş, evi **gözden kaybetmiştik.**” (LA/40)

Göze çarpmak

“Yerde bir koyun postu ile iki minder, bir de dikiş makinesi **göze çarpıyordu.**” (K/44)

“Yine güvertede herhangi bir kotranın bütün teferruatı **göze çarpıyordu.**” (SMVR/22)

Göze görünmek

“Maddi cihetten, ele alınır, **göze görünür.**” (K/91)

Gözlerinde şimşekler çakmak

“**Gözlerimde şimşekler çakıyor,** yıldızlar doğuyor, ayın ışıkları kırmızı, sarı, lacivertleşiyor.” (MK/51)

Gözlerini dikmek

“Bu işi kırkıktan sonra hangi hislerin tesiri altında yaptığımı tam düşünmeye dalacağım sırada, masum *gözlerinin* yüzüme *dikildiğini* gördüm.” (AŞ/99)

“Rıhtımın kenarında mehtaplı denize *gözlerini dikmiş* kediyi görmüştüm.” (SMVR/31)

“*Gözlerini* lise kasketinin şemsiperine *dikip*: - Yapma bir daha delikanlı demişti o İnmesi kolay.” (ABY/14)

“Yemek masasının muşambasına *gözlerini dikmiş*, söylendi.” (K/71)

Gözlerini kaçırmak

“Suat ise ondan habire *gözlerini kaçırıyordu*.” (K/40)

Gözlerini kamaştırmak

“Berber güzel! bir masal mahlukudur; mahalle kızlarıyla, esnaf takımı kadınlarının *gözlerini kamaştırır*.” (HBŞ/37)

Gözlerini kırpmadan

“Elindeki aynanın ışığı gözüme değdikçe, ellerimi yüzüme kapamıyor, *gözlerimi kırpmadan* dimdik bakıyordum.” (MK/82)

Gözlerini süzmek

“Ara sıra kafasını sallar, kız okşar gibi *gözlerini süzer*, bir haller geçirirdi.” (LA/25)

Gözlerinin içi gülmek

“Öyle mütevazı, öyle memnun, öyle *gözlerinin içi gülerek*, öyle inanarak mahcup; gemisinin ipini çekerdi ki... Paket yapmaya hazırlanırken.” (SK/23)

Gözü açık olmak

“Bazı kör, bazı *gözü açıktır* domuzun. (HBŞ/69)

Gözü hiçbir şey görmemek

“*Gözüm kimseyi görmüyor*, kimsenin kapımı çalmasını istemiyorum.”
(LA/9)

Göz göre göre

“Fakat öteki, bütün bunları bir zaaf sayarak bu sefer ondan borç para almış, ödememiş; cebinden mendilini, yakasından rozetini *göz göre göre* almıştı.” (HB/36)

Göz göze gelmek

“Babamdı. Rengi soluktu. *Göz göze geldik*.” (AŞ/54)
“Bir dakika *göz göze gelir*, dünyaya rengini değiştirirdik; olur mu olurdu...”
(AŞ/59)

Göz kırpmak

“Arkasını döner dönmez beyaz saçlı adam, ötekilere *göz kırptı*. Kahveciyi gösterdi.” (AŞ/10)
“Sonra bir şey düşünmüş gibi *göz kırpıp*, gülerek ekledi.” (HB/54)
“Dayı Remzi, Salih'e *kırılan gözü* görmemezlikten geldi.” (K/12)
“Ona bir *gözümü kırpar*, belki daha ileri gider, dilimi çıkarırdım.” (MK/23)

Göz koymak

“Ya dülgeri sevmezse, ya bir komşunun güzel çocuğuna, ya dülgerin bir arkadaşına *göz koyuverirse*, işini kim kolaylaştırarak?...” (HB/30)

Gözden çıkarmak

“*Çıkar* şunun üç yüzünü *gözden*.” (S/72)

Göze almak

“Hâlbuki Saime, uğrunda mektepten kovulmayı *göze alınacak* bir çamadır.”
(S/90)

Gözlerini süzmek

“Isteyan, bana, daha yaşı kırkı henüz aşmış besteki'nların, modası gelip geçmiş şarkılarını, *gözlerini süzerek*, benim ona vereceğim 2 liranın bir an evvel

verilmesini yahut verilip verilmeyeceğini düşünen beyaz ve masum alıyla, gözleri yüzümün neresinde olduğunu anlayamadığım bir şekilde bakarak çalardı.” (HB/42)

Gözü aç olmak

“*Gözü açtır* onun.” (MK/103)

Gözü bir şeyi görmemek

“O anda *gözü hiçbir şeyi görmedi.*” (LA/62)

Gözü bulanmak

“*Gözümüz bulanmış,* tahta havalesinden hiç gözükmeyen bahçeli bir eve gireriz.” (SK/56)

“Mustafa'nın kör *gözünün,* hiddetten *ala bulandığı* günleri hatırlıyorum.” (MK/42)

Gözü dışarıda olmak

“Kadın *gözü dışarıda;* Hüsnü, cıgara ver, dedi.” (LA/73)

Gözü ısırarak

“Ay, benim onu *gözüm ısırdı.*” (HB/85)

Gözü ilişmek

“Birdenbire, kahvenin kenarlarını süsleyen aynaya *gözüm ilişti.*” (MK/47)

“*Gözüm* ilk önce bu çardağa *ilişti.*” (SK/31)

“Şu aynaya *gözüm ilişti* de kendimi tanıyamadım. ” (AŞ/30)

“Tekrar *gözüm* yeni gelen adama *ilişti.*” (MK/11)

“Yatak odama da bir tane asmışımıdır; geceleyin yatmadan evvel okuduğum kitaba inanmazsam, canım sıkılır da gözümü kitaptan kaldırırsam haritaya *gözüm ilişsin* diye.” (SK/56)

Gözü kalmak

“Çocuklar, *gözünüz kalmasın.*” (K/54)

Gözünü gözüne dikmek

“Gözünü *gözüme dikti.*” (MK/101)

Gözünden düşmek

“Şimdi eski arkadaşı *gözünden düşüvermişti.*” (K/57)

Gözüne çarpmak

“Kenarda bir mutfak, şimdi kapısı açılınca *gözüme çarptı.*” (HB/66)

“Resmin altında kimi büyük kimi küçük harflerle yazılmış hoş bir ilan *gözünüze çarpar.*” (HBŞ/43)

“Yerden, üstünde iğneleri muntazam dizili kâğıttaki bir pembe iğnedanlığı kaldırırken, duvara asılı pırl pırl bir terazi *gözüme çarpıyor.*” (HB/47)

“Yine gençken yazdığı bir tiyatro eseri, neşretmemiş, şu Harnidane beyitler *gözüme çarpıyor:*” (AŞ/94)

Gözüne dizine dursun

“Ulan Salih! *Gözüne dizine dursun,* be!” (K/15)

Gözüne gözükmek

“Kızın *gözüne gözükmek* için ayağa kalktım.” (HB/67)

Gözüne ilişmek

“Adeta mesut dolaşırken bir genç kız *gözüme ilişti.*” (HB/58)

“Gözleri *gözüme ilişti.*” (LA/20)

Gözüne kestirmek

“Bir gazeteci, bir fıkracı olsaydı, bir sütun yazar, *gözüne kestirdiği,* kıskandığı bir adama veriştirirdi.” (HBŞ/100)

“Karaköy'de bir birahane bira içen, tahminen kırk yaşlarında bir adamı *gözüme kestirdim,* baktım durdum: Şapkası eski, pardösüsü lekeliydi.” (LA/20)

“Nasıl *gözlerine kestirirler* adamı uzaktan!” (MK/26)

Gözünü açmak

“Fakat bu sefer küçük serçelerin yağmur damlasını içlerine ve ruhlarına sindirdikleri gibi, **gözlerini açmış**, ruhu oynak, görünüşte lakayttı.” (SMVR/95)

“Yıldızlı Hint geceleri, Ganj Nehri, timsahlar, filler, büyük gözlü, büyük memeli, şehvetli kadınlar, paryalar, bin dinin bin bir ilahisi, yılan ıslığı, zehir, mücevher, inci, **gözünü açmış** milyonla okumuş adam, ipekler, Lahur şal, Hattüüstüva ormanı...” (MK/59)

Gözünü dikmek

“İhtiyar adam genç kıza **gözlerini dikmiştir**.” (HB/65)

“Ben senin gelmen ihtimali olan yola **gözlerimi dikmişim**.” (HBŞ/12)

“**Gözlerini** gözüme **dikti**.” (MK/20)

“Otomobil yavaşlıyor; köysüz, otsuz, ocaksız, sessiz yollarda birdenbire insanlar peyda oluyor, otomobil geçerken içindekine yiyecekmiş gibi **gözlerini dikiyorlardı**.” (HBŞ/86)

Gözünü dört açmak

“Seni sevdiğim için de **gözümü dört açıyorum**.” (HB/88)

Gözünü toprak doyurmak

“Allah kahretsin o herifleri! **Gözlerini toprak doyursun!** diye.” (MK/19)

Gözünün içine bakmak

“Çocuk büyük, yeşil gözleriyle **gözümün içine bakıyordu**.” (AŞ/53)

“Şimdi istediğinizi buldunuz galiba, aldanmıyorsunuz diyerek **gözlerinin içine bakmış**.” (K/58)

Gözü tutmak

“Yalnız, o kıızı benim **gözüm tutmadı**.” (K/11)

Gücüne gitmek

“Bu söz o kadar gücüne gitmişti, o kadar **gücüne gitmişti** ki, üzerinde uzun boylu uğraşır, düşünürdüm” (K/89)

“Çok **gücüme gitti.**” (K/45)

“En **gücüme giden** bir yaşındaki bir kızımı gözümün önünde evire çevire götürmesi oldu.” (HBŞ/67)

“Şarkılarımı bu akşam parasız çalacağım, dese **gücüme giderdi.**” (HB/43)

Gün görmek

“Şimdi, "Yorgiyamu, sayende ben de **gün göreceğim!**" diyor anası.” (HB/29)

Günaha girmek

“Akıl ermez buna. **Günaha girer** adam.” (ABY/50)

Günahı boynuna

“**Günahı** dedikodu yapanların **boynuna!**” (HB/82)

Güngörmüş

“Bereket **güngörmüş** kadını.” (K/45)

Gününü gün etmek

“Bir müddet onlarla da **günümüzü gün** etmeye, yandan çarklı vapurlarla yıldızlara karşı insanları aşkla, şehvetle sevdiğimizi hatırlayarak, insan olduğumuzu unuttur gibi hatırlayarak...” (SK/79)

“**Günü gün** etmeliydi.” (HB/39)

-H-

Hak vermek

“Bu şekilde hareket edilmez de gündüzün de temsiller vermeğe kalkılır, fazla reklam yapılırsa; şehrin tahsilli, yarı tahsilli kısmının, menfi propagandasına **hak** verdirilmiş olur.” (K/60)

“Aksine bana **hak verir.**” (LA/12)

“Ama bana **hak verir** gibi bir hali de vardı.” (HB/70)

“Belki biz, İsteyan, Yorgiya, ben, belki de Koço, Sofiya'ya **hak veriyorduk.**”
(HB/45)

Hakkını yemek

“Herkesin **hakkını** yemeyin.” (SK/82)

“Kimsenin **hakkını** yemeğe *de* çalışmadık” (K/17)

Hali vakti yerinde olmak

“Karım, **hali vakti** oldukça **yerinde** İstanbullu babasını görmeye gideli tam bir sene oldu.” (S/15)

Halt etmek

“Bir **halttır** ettik dün akşam.” (ABY/90)

“Allah senin ekmeğini de bizim yüzümüzden **halk etmiş.**” (HB/35)

Hanyayı konyayı anlamak

“Bu kavgadan kazanmamalı ki, **Hanya'yı Konya'yı** anlasın.” (HB/75)

Hapı yutmak

“Ulan bugün de çıkmazsa **hapı yuttuğumun** resmidir?” (LA/45)

Hasret çekmek

“Fakat hepimiz küçük şehrin **hasretini** çekiyor, parasız dostlarımızı özlüyor, işçi arkadaşlarımızı göreceğimiz geliyordu.” (SMVR/101)

Hava almak

“Laboratuardan Hayri Beyi Park Otele götürdükten sonra kendisini Büyükdere' ye şöyle bir **hava almak** üzere götürmek için dönmesini söylediği zaman görür.” (HBŞ/19)

Havadan sudan bahsetmek

“O kadar sınırlarımıza hâkimdik ki, dereden tepeden, hatta *havadan sudan bahsettik.*” (K/98)

Hayra yormak

“Biz böyle beklmeleri *hayra yormayız.*” (HBŞ/67)

“Kızın Halit'ten çekinen bir tarafını *hayra yormuyordu.*” (K/63)

Hesabı görmek

“Oraya gidip bütün dünya ile *hesaplarımı*, nargilemi çekerken *göreyim.*” (K/49)

Hesabını bilmek

“Ben her zaman *hesabımı bil*medim.” (MK/50)

Hesabını vermek

“Onu bize söyleyeceğine, sen koynuna doldurduğun kolyozların *hesabını versen* daha iyi edersin.” (SK/82)

Hesap kitap yapmak

“Hep bu yolda sevgilime kendimi vermiş, *hesabımı kitabımı yapmış*, tutmadığım sözlerimi, olmayacak kararlarımı vermişimdir.” (MK/49)

Hızır gibi yetişmek

“Muhakkak ilham bu bunalış anımda yardımına *hızır gibi yetiş*cekti.” (SMVR/58)

Hoş görmek

“Öyle ki, kırk yılda bir içimizden, bir şair de böyle yaşadığı için kıskanmamış, köpürmemiş, hiç olmazsa ölümünden sonra yaşayışını, *hoş görmüştük.*” (HBŞ/94)

Hoşuna gitmek

“Bir kez düşünmüş, fikir *hoşuna gitmiş*, çabucak bir kadın hayali, bir terlik, bir pijama, bir pudra lavanta kokusu duymuş, içi hafifçe ezilmişti ki: "Ben evlenirsem ne ederim?" diye düşününce bu eziklik geçivermişti.” (ABY/33)

“Ne yalan söyleyeyim, bu fikir bana gelir gelmez; hayır kendimi mühim gördüm diye değil, ama malum bir şekilde seçilmek *hoşuma mı gitti* nedir, adama bir parçacık baktım.” (MK/29)

-i-

İcat etmek

“Yüz bin nüfuslu ve toplu bir şehir içinde yalnız kalmamak için *icat edilmiş* şampanya şişeleri her dükkânda doluydu.” (K/ 87)

İçi ezilmek

“İnsanın bu karanlık sokağın içinde *içini ezen*; bir dost, bir sevgili, bir uğrunda ölünecek insan çağırır gibi, iç ezen, insana üzüntü, şehvet, zevk veren bir ıslık ...” (HB/61)

“*İçimi ezen* bir şehvet havasını kaçıracağımdan korkar gibi;” (MK/20)

“Üstüne çığ yağmış sıtmalı arabacıların titredikleri, cılız, kadidi çıkmış öküzlerin mahzun, *iç ezici* bir şekilde düşündükleri, adeta dönüş yolunu düşündükleri görülürdü.” (HBS/26)

“Biri Galata'daki dostunu, sinemadaki herifin yaptığı gibi öpeceğini; öteki Şehzadebaşı'ndakinin avucunun içini karanlık sokaklarda koklayarak öpeceğini; *içleri ezilerek*, uykuları kaçarak düşünürlerdi.” (S/39)

“*İçim ezikti*, yüreğimde bir bulantı vardı.” (SMVR/43)

İçi burkulmak

“Ve Georges'u hatırladıkça, gördükçe *içim burkuluyor*, kardeşliğim, diyorum.” (K/91)

İçi cız etmek

“Halit’in *İçi cız etti.*” (K/56)

“*İçim cız ederdi.*” (SK/10)

İçi çekmek

“Seyahatler *çekiyor içim.*” (SK/78)

“Seyahatler *çekiyor içim.*” (SK/94)

İçi eritmek

“Onlarda da, o benim kızlık rüyalarımın giren, sokakta yürürken *İçimi eriten* adamı arayacağım!” (HB/80)

İçi içine sığmamak

“Turneye çıkacağız diye *İçi içine sığmıyordu.*” (K/39)

İçi kabartmak

“*İçimi kabartan* bir yağmur başladı.” (HBŞ/104)

İçi sıkılmak

“*İçi sıkılmaktan* geçtim, türkü çağırıyor.” (HB/29)

İçi titremek

“Halit, yavaşça, *İçi titreyerek*, Sitiire’ nin kanepesi üstünde duran eline elini koymuştu.” (K/58)

İçine doğmak

“Bu gece sessiz, kimsesiz köyümde patlayacağım *İçime doğuyordu.*” (MK/29)

İçini çekmek

“Nihayet ferahlamış gibi *içini çekerek* anlattı.” (SMVR/99)

İçtikleri su ayrı gitmemek

“Tahsin Beyefendi ile pek sıkı fıkı arkadaşmışlar. *İçtikleri su ayrı gitmezmiş.*” (K/34)

İki ayağını bir pabuca sokmak

“Bir vapur beklerken, *iki ayağım bir pabuçta* iken yazı yazarım.” (ABY/77)

İçi titremek

“Öyle kızlar görürsünüz ki, *içiniz titrer* ama, burnunuzun alışık olmadığı ağır kokuya çare yoktur.” (ABY/84)

İncir çekirdeğini doldurmamak

“İşte hikâyelerimi nasıl yazdığımı şimdilik merak eden dostum, yarın, *incir çekirdeği doldurmayacak* mevzuları yazan' bir hikâyecinin iyi bir hikâyeci olmadığını yazacağına göre, bilmem hikâyem oldu mu?” (ABY/64)

İçini kemirmek

“Bizans havalarının sırrına ermedim ama, günlerce *içimi* bir kara *kurt* halinde bu sesler *kemirdi.*” (LA/69)

İçi içini yemek

“Zaten ben tezkereyi yazsam bile, elin zavallı belki de istidatlı kızının istikbaline mani oldum diye *içimi yiyecek*, sana, «Kızı getirebilirsin» diyecektim.” (K/19)

İçli dışlı olmak

“Fakat onlar Necmi ile artık *içli dışlı*, can ciğer *olmuşlardır.*” (K/77)

İçten içe

“Belki, sandalını saati iki mecediyeye kiraya vermiş balıkçılar da böyle *içten içe* sırtırlardı.” (SMVR/20)

İler tutar yeri olmamak

“Külçe gibi -dedi-, *iler tutar yeri yok.*” (AŞ/20)

İleri gitmek

“Bence yaptığımız şaka, çok fazla *ileri gidilmiş* bir eğlenceye benziyor.” (SMVR/99)

İlgiyi kesmek

“O zaman *ilgiyi* büsbütün *kesmek*, daha doğrusu bir çeşit tersine ilgi hali olan küsmek faslı geliyor.” (SK/96)

İncir çekirdeğini doldurmak

“Sonra *incir çekirdeği doldurmayan* münakaşadan sinirleniyor.” (K/78)

İnim inim inlemek

“Sabaha dek *inim inim inledi.*” (LA/27)

İpin ucunu kaçırmak

“Fakat ben münasebet bulacağım *ipin ucunu kaçırdım* ama, yine bulmağa çalışacağım.” (TÇ/46)

İple çekmek

“Ertesi akşamı *iple çektim.*” (HB/57)

İstifini bozmamak

“Bana aynadan da bakmıyordu, evet, fakat onun oturuşunda beni itham eden bir şey, en garibi benim oturuşumda bu işi yapmış da, hiç *istifini bozmayan* bir pek pişkin hırsız hali buldum.” (MK/47)

İş görmek

“Kimse kamyonla *iş görmemiş*, ne dersin?” (HB/83)

İş işten geçmek

“Aktöre yaptığı cemileye pişman oldu; ama, *iş işten geçmişti*.” (K/56)

“Başladı emme, *iş işten geçmişti*.” (HBŞ/68)

İş tutmak

“Bu para ile ne *iş tutabilirim?*” diye düşünmekten, poyraz hakkındaki antipatisini unutmuştu.” (MK/91)

İşi düşmek

“Marangozlara hiç *işim düşmedi*.” (LA/9)

İşin içinden çıkamamak

“Ulan, filozof gibi konuşmağa başladık. *İşin içinden çıkamayacağız*.” (K/47)

İşin içinden çıkmak

“Daha doğrusu kendi kendine bulunmuş bir usulle *işin içinden çıkı*vermekle iş bitmez.” (MK/68)

“Verirse ne ala! İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü kara, der, *işin içinden çıkarım*.” (K/20)

İşine gelmemek.

“Hiç boş kalmak *işine gelmezdi*.” (SMVR/66)

-K-

Kafa tutmak

“Bana *kafa tutmaya* hiç hakkın yok. Parayı veren düdüğü çalar.” (K/74)

“Çocuklara dörtte bir pay, sessiz sedasızlara yarım pay, şöyle biraz *kafa tutana* bir pay veriyor, artanı yine pay ediyorsunuz.” (SK/84)

“Öteki, kendilerini çoktan unuttuğum ölümler gözlerini, babasına kafa tutmaya çalışan çocuğa, bana dikmişlerdi” (AŞ/55)

Kafası kızmak

“Namusum hakkı için, bir *kafam kızarsa*, atarım denize seni.” (Ş/11)

Kafasına koymak

“Deli Hasan, bir masanın mermerine *kafasını koymuş*, uyumağa hazırlanıyordu.” (K/32)

“Şimdi *kafasını koymuştur* kuyruksuz, balkonun trabzanına, Gökyüzünde yıldızlar var; sayısız.” (SK/78)

Kafasını vurmak

“İlk fırsatta *kafasını* taşa *vurması* için yüzde doksan şansı olması lazımdı.” (HBŞ/62)

Kahır çekmek

“Hâlbuki bizim sanatımızda biraz *kahır çekmek* lazım gelir.” (K/58)

Kalıbını basmak

“Akli yerinde ama, sabaha çıkamayacağına *kalıbını basarım.*” (MK/11)

Kan başına çıkmak

“Kurban ve Ramazan bayramlarında esnaf çocuklarının mavi şayak elbise yaptırdıklarını ve başlarına şemsiperi güneş gibi parlayan mor kasket geçirdiklerini görünce *kan beynine çıkardı.*” (Ş/48)

“Ötekisinin *kan beynine hücum etmişti.*” (AŞ/76)

“Zaten dar yer, ben de önünde durduğum için öylesine bir "Pardon!" dedi ki, bütün *kan tepeme sıçradı.*” (LA/54)

“Köyde insan olarak bir kusursuz ben yoktum ama onlar benim, ben onların kusurlarımızı göre göre, ezberleye ezberleye birbirimizden öylesine soğumuş,

öylesine iğrenmiştik ki, köy insanlarıyla her lakırdı alışverişimizde biraz daha *kanımız tepemize fırlayarak* sonunda hemen hemen kanlı bıçaklı olmuştuk.” (SK/96)

Kan ter içinde kalmak

“Halit *kan ter içinde* gözüktü.” (K/50)

Kanat germek

“Yeis, bir kartal hızıyla kafamda *kanat geriyor*.” (S/46)

Kanı donmak

“Bir kuş cıvıltısı duysam *kanım donuyor*, yüreğim atmıyor.” (SK/12)

Kanlı bıçaklı olmak

“Köyde insan olarak bir kusursuz ben yoktum ama onlar benim, ben onların kusurlarımızı göre göre, ezberleye ezberleye birbirimizden öylesine soğumuş, öylesine iğrenmiştik ki, köy insanlarıyla her lakırdı alışverişimizde biraz daha kanımız tepemize fırlayarak sonunda hemen hemen *kanlı bıçaklı olmuştuk*.” (SK/96)

Kanlı canlı olmak

“Aha bizim halk, *kanlı canlı* Türkçe konuşmakla hayal perdesinde bir başka dublaj Türkçesi arasındaki farkı tadıp anlayamadı” (K/17)

“İkisi de *kanlı canlı* ellilik adamlardı.” (AŞ/76)

Kapısını çalmak

“Don gömlek Mehmet’in *kapısını çaldı*.” (Ş/33)

“Gözüm kimseyi görmüyor, kimsenin *kapımı çalmasını* istemiyorum.”
(LA/9)

Karga bokunu yemeden kalkıp gitmek

“Yarın, sabah sabah, *karga bokunu yemeden kalkıp* onun evine *gider*, çat çat kapıyı çalar, kim kapıyı açsa, bilmem ne hanımın babası ile görüşmek istiyorum, derim.” (MK/50)

Karşı karşıya gelmek

“İşte o zaman hakikatle *karşı karşıya gel*iverdi.” (HB/35)

“Tesadüf bir gün bizi *karşı karşıya getirirse*; onu çocukluk arkadaşlarımdan hiç ayırmadan;” (SMVR/106)

Karşı koymak

“Bütün bir yaz, bütün bir kış, orman memurunun tazyiki, çalı, palamut, defne, kocayemiş, diken, ona *karşı koydular*.” (MK/41)

“Hileye sapsamzsan karşıdakinin hayal kuvveti sana öyle oyunlar oynar ki, bu oyunlara bu icatlara, demek daha doğru *karşı koyacak* ancak yine hesaplı, müşterek hayaller mahsulü bir realist hayal yani oyunda hiledir.” (HBŞ/15)

Kaskatı kesilmek

“Bu garip, yağmurlu, kara bulutlu, dörtte üçü kapanık havanın içinde, öyle insanı avucuna alıp sıkkan bir de ilkbahar, toprak, insan, çayır, ağıl kokusu vardı ki, içimden hep bağırarak, ağlamak, sonra *kaskatı katılıp kalmak* geçerdi.” (MK/81)

“Elbiselerimin cepleri buzdan *kaskatı kesilmişti*.” (ABY/93)

Kaşının üstünde gözü olmak

“Öbür tarafta da bir gün bile bir patron ona *kaşının üstünde gözün var*, dememişti.” (SMVR/66)

Kaşlarını çatmak

“Refik *kaşlarını çatmış*.” (K/25)

Kendini beğenmek

“Karım *kendini beğenmiş*, kokorozlu bir hatundur.” (ABY/78)

Kendini bir şey sanmak

“İsteddiği kadar kesip biçip atsın. *Kendini bir şey sansın*.” (MK/61)

Kendini kaptırmak

“*Kendimi kaptırmış* gidiyordum.” (HB/39)

“Saffet Ferit, bu lafların büyüüne, altından çıkacağını umduğu teklifi bildiği halde, *kendini kaptırmamazlık* edemedi.” (K/20)

Kendini tutamamak

“Ben *kendimi tutamadım*.” (AŞ/102)

“Yukarıki, "Aaa, herif deli midir, nedir?" cümlesini söyleyenin yüzüne, yine gayri şuuri aşkımla gülmüş olacağım ki, *kendini tutamadı*.” (SMVR/58)

Kesip atmak

“Yani hemen şudur diye *kesip atamayacağım*.” (K/71)

Kılı kırk yarmak

“*Kılı kırk yaran* bir edebiyata...” (ABY/62)

“Sen de ne kadar *kılı kırk yararsın*.” (AŞ/30)

“Sonra bugün adeta bir hakim gibi arkadaşını sevmektesin ve onu müdafaa için *kılı kırk yarmaktasın*.” (K/91)

Kıpkırmızı kesilmek

“Birdenbire yüzü gözü *kıpkırmızı kesildi*.” (ABY/76)

“Burnu soğuktan *kıpkırmızı kesilmişti*.” (ABY/95)

“Genç adam *kıpkırmızı kesilmişti*.” (AŞ/7)

“Öyle olsa, deniz *kıpkırmızı kesilirdi*.” (MK/21)

“Ya anladı, ya anlamadı, ama *kıpkırmızı kesildi*.” (HBŞ/40)

“Arkadaşım *kıpkırmızı olmuştu*.” (Ş/69)

Kıs kıs gülmek

“Anlatırken köpeğine hiç gülmediğini söyleyen adam, *kıs kıs* da *güldü*. Köpek ona tuhaf tuhaf baktı gibi geldi bana.” (HB/16)

“Seni artık hatırlamadığı, hatırlamak bile istemediği için ikinci kocası *kıs kıs gülmüş*, böbürlenmiştir, oh olsun Hüseyin Avni Bey?” (LA/79)

Kısa kesmek

“İş *kısa kesmek* istedim.” (SMVR/71)

Kıt kanaat geçinmek

“Kendi halinde *kıt kanaat geçinirdi*.” (SK/53)

Kıyameti koparmak (Kızılca kıyamet koparmak)

“Şunu idam edin dese, siz «olmaz» diye *kıyameti koparırsınız* tabii.” (K/72)

“Böyle bir vaziyet ihdas edilince, *kızılca kıyamet kopacaktı*.” (K/62)

“İşte o zaman *kızılca kıyamet kopardı*.” (Ş/36)

Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla

“Ben sana tezkereyi yazayım, ama, borç isteyeyim hedeften, ne dersin? *Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla*.” (K/21)

Kirli çamaşırlarımı ortaya çıkarmak

“Birçok *kirli çamaşırları ortaya çıkardığı* gibi, birçok temiz çamaşırları da kirlettiği oluyor.” (HB/17)

Kolaçan etmek

“Fazla bakmadan evvel pencereden etrafı bir *kolaçan eder*, sonra geçinecek bu sanattan başka bir şeyi olmadığını, 4 lira kirayı aybaşlarında nasıl vereceğini düşündüğünü anlatır, dururdu.” (HB/73)

Kolları sıvamak

“Ahmet'le Mehmet isminde iki delikanlı *kolları sıvadılar*, kırılancın yuvasını bir daha kopmayacak, koparsa düşmeyecek hale getirdiler.” (SK/92)

Koltukları kabarmak

“Pierre Loti hayranı bir levanten matmazelin zavallı hikâyelerini tercüme etmesinden *koltukları kabarak*.” (AŞ/85)

Konuşmaya dalmak

“Müvezzi ile terleyen adam, yine ter bahsi üzerine *konuşmaya daldılar.*”
(MK/38)

Koynuna almak

“Mistral, Marsilya sokaklarında at koşturduğu anlarda, kötü kahvelerde kötü alkol buluyor, kötü sokaklarda kötü kızlar bu karayağız delikanlıyı bedava *koynuna alıyorlardı.*” (S/98)

Kök salmak

“Aylardır otuz metre murabbai içinde *kök salmış* bir ağaç gibi rüzgarları emmekle yapraklarımı Őiřiriyordum.” (SMVR/82)

Kötü gözle bakmak

“Tiyatroda kimse kimseye *kötü gözle bakamaz.*” (K/12)

Kul köle olmak

“Bir realite uğruna küçük çocuğu kurtaran tarihçiye *kul köle olup* gidiyordu.”
(K/80)

“Onun etrafında bu *kul köle oluşundan,* Sofiya biraz telaşa düşer, çocuğu azarlamakla azarlamamak arası bir öfke ile üvey evlatlarına fena muamele ediyor denmesin diye;” (HB/45)

Kulağa çalınmak

“Nahiye müdürü beye dair hiçbir dedikodu *kulağıma çalınmazdı.*” (SK/89)

Kulağına gelmek

“Yenikapı gazinolarının Şarkı sesleri *kulaklarına gelmiş.*” (K/25)

“Fabrikanın düdüğü, camların içinden, tizliğini, can koparıcılığını terk etmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak, *kulaklarına geldi.*” (SMVR/13)

Kulağına girmek

“Sevdiklerimin lakırdıları *kulağıma* bile *girmiyordu*.” (HB/21)

Kulak asmamak

“Sen her dediğıme *kulak asma!*” (HBŞ/67)

“Bizim derilerimize pek *kulak asma!*” (TÇ/34)

“Tiyatrodaki Halit'in çevirdiğı entrikalara *kulak asmıyordu*.” (K/62)

“Yanıdaki gürültülere pek *kulak asmadan* gazetesini okuyan yaşlıca bir adam da şimdi sessizce gülüyor, Hasan'a bakarak düşünceli kafa sallıyordu.” (K/32)

“Artık meyhaneye yıldırım gibi giren bir bilmem ne mahallesinin meşhur hergelesinin bilmem kim için attığı naraya bile *kulak asmaz*; meyhanenin birbirine girdiğı, Laz meyhane sahibinin bir iki külhanbeyini yakalayıp sokağına attığı, meyhanenin camının kırıldığı akşamlar, o uyur.” (LA/14)

Kulak kabartmak

“Gölgeye mi gitsem, onları mı beklesem, yoksa olduğum yerde durup *kulak mı kabartsam*, diye kararsız düşünürken beni çağırdılar.” (ABY/56)

“*Kulak kabarttım* tabii!” (HB/10)

Kulak kesilmek

“*Kulak kesildim*.” (HBŞ/95)

“İngilizce bilen Shouvalar *kulak kesilmiş* dinliyordu.” (SMVR/98)

Kulak misafiri olmak

“*Kulak misafiri oldum*” (HBŞ/90)

Kulak vermek

“Birdenbire bir ufacık kompartımandan hafif hafif sesler geldiğini duydum. *Kulak verdim*.” (AŞ/55)

“Ha, baktım içerden sesler geliyor, *kulak verdim*.” (HB/10)

“*Kulak verdim*.” (SK/37)

“Sonra kahvenin içindeki Karadenizlilerin gürültülü konuşmalarına **kulak verdi.**”(K/30)

“Sonra uyku ile uyanıklık arasında gözlerini açıyor, sanki bir tırka sesi duymuş gibi bir yere **kulak veriyordu.**” (K/33)

“Yoktur ama, posta müvezzii arkama geçip de müthiş **kulağını verdi** mi, beynim atıyor.” (HB/16)

Kulaklarını dikmek

“Gençlerin **kulakları dikilmiş** gibiydi” (K/12)

Kulaklarını tıkamak

“Balıkçının çektiği küreğin sudan çıktıktan sonra düşürdüğü damlaların sesi duyulmuyor; altında oturduğum ağaç durmuş, **tıkamış kulaklarını**, büzülmüş kabuğuna hissetmemek için.” (SK/75)

Kulp takmak

“Kurtulurum, namussuzluğuma bir... bir şey... bir **kulp takmaya** çalışacağım.” (LA/55)

Kurban gitmek

“Çıkmazsa, demek Halit bir kazaya **kurban gitmiştir.**” (K/50)

Kurban olmak

“Bu işiğe **kurban oluverdim.**” (HB/22)

Küçük dilini yutmak

“Demek ki Ömer'in ninesine bakarsak, vakti zamanında Bilecik'in Abbaslı köyüne bir yaz öğlesinde inip de Çınarlı köy kahvesine oturduğumuz zaman, korkudan **küçük dilimizi yutacaktık.**” (TÇ/86)

Küçük düşmek

“Israr ederse, Sitare'nin yanında **küçük düşecekti.**” (K/59)

“Bir çelebiden beş-on para almak **küçük düşmek** sayılmaz ki...” (MK/100)

Küçük görmek

“İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun dekorlarına, azametine, artistlerine, piyeslerine hayrandır. Küçük tiyatroları, tuluatı *küçük görür.*” (K/ 60)

“Onu biraz *küçük görerek* Alay ederek; günlerce seyretmiş, unutmuş gitmişim.” (HBŞ/58)

“Birbirini *küçük görmeye*, boğazlaşmaya, kandırmaya mı?” (LA/15)

Küplere binmek

“Yeni şiire kızanları *küplere bindirecek.*” (AŞ/105)

-L-

Laf atmak

“Kadınlara Fransızca *laf atmayanları* kendisinden milyon defa aşağı görüyor gibi geliyor.” (S/69)

“Hatta birkaçı ona moda bir lisanla *laf attı.*” (SMVR/30)

Laf etmek

“Biletçi gelirse *laf etmesin.*” (K/59)

Laf işitmek

“Kendisi için *laf işitmiş* adama:” (SK/61)

Lafa tutmak

“Anne be, dedi, iki saattir beni *lafa tutuyordu.*” (MK/18)

Lafı uzatmak

“*Lafı uzattım* dostum!” (HB/10)

Mâna çıkarmak

“Sofiya'nın ona söylediği en tatlı sözden bile bir *mâna çıkaran* beynini okuyor gibi olurdum.” (HB/45)

Merak etmek

“Bu adamın köpekle konuşması insanları sevdiği halde onlarla konuşmamasından, hatta nasıl diyeyim, insanlarla ruhi alışverişinde onlara çok düşkünlüğünden, insanları *merak edip* bir türlü öğrenememesinden...” (HB/12)

“Oturduğu sandalyenin kenarına tespini asıp, öteki elini de masaya dayadığı zaman, okuduğu haberin ne olabileceğini her zaman *merak ettim*.” (MK/46)

Meydan okumak

“Frağıyla kolalı gömleği parlamazdı kırlangıcın ama akla kara renklerin anası halinde onun üstünde bütün o puslu güne ve soluk renklerine *meydan okurdu*.” (SK/93)

Meydana çıkarmak

“Şimdiye kadar yapılan bütün tahlillerde *meydana çıkmamış* bir şey olabilir.” (AŞ/95)

“Şimdiye kadar yapılan bütün tahlillerde *meydana çıkmamış* bir şey olabilir.” (AŞ/17)

Mırın kırın etmek

“Öbek öbek oturtuluyor, biraz *mırın kırın eden* olursa; gözleri ve içi uzak memleketinde esmer ve dalgın bir işçinin eline ufak bir el silindiri veriliyor, güya tesviyesi yaptırılıyordu.” (SK/90)

Mum gibi beklemek

“Harem ağası, önünde bir uzun şamdan, bir alçak iskemlede *mum gibi beklüyordu*...” (HBŞ/51)

Mürekkep yalamış

“İstanbul'un okumuş yazmış, *mürekkep yalamış*ı değil, İstanbul'un, o kıymeti, hiçbir zaman bilinmemiş, mürekkep yalamamış” (AŞ/87)

“Şöyle az buçuk *mürekkep yalamış* bir insanı böylesine üç nutuk çılına döndürür.” (SK/89)

“Yani Efendi *mürekkep yalamış* adamdı.” (HB/14)

-N-

Nalları dikmek

“Tıpkı kendisine benzeyen karayağız erkek evlat elden gitmiş, yayladaki aş boyalı ev gitmese bile kazadaki hela kokusu, sac sobalı, halılı sedirli, bahçesi erik ağaçlı, asmalı ev yıkılmış, kan *nalları dikmiş*...” (ABY/50)

Nazı geçmek

“Yabancılarla sökmez ama. *Nazı* bize *geçer*.” (AŞ/7)

Nevri dönmek

“Herifin birdenbire *nevri dön*müştü.” (K/59)

-O-

Ok gibi fırlamak

“Biletçi, yerinden *ok gibi fırladı*. Vapura koştu.” (AŞ/7)

“*Ok gibi* dışarı *fırladım*.” (AŞ/11)

“*Ok gibi fırlayıp* gitti.” (K/43)

Oralı olmamak

“Bayram *oralı* bile *olmadı*.” (LA/40)

“Dardurnan! Darduman! -diye seslendi ama, *oralı* bile *olmadım*.” (HBŞ/34)

Ortadan kaybolmak.

“Bu arada piyasada öyle ilaçlar *ortadan kayboldu.*” (HBŞ/18)

“Muharrem *ortadan kayboldu.*” (MK/87)

Oyun oynamak

“Öyle munis, öyle çocuk, öyle tatlı, öyle bir insan gözleri ki, görüp de tabiatın fena bir *oyun oynamak* için bu insanı seçmesine karşı isyan duymamak imkânsız.” (TÇ/85)

-Ö-

Ölüp dirilmek

“Sanki bir an *ölüp dirilmişti.*” (SK/16)

Önüne katmak

“Sonra güneş ve imbat, sisleri *önüne katarak* sürüp götürdüler.” (SK/38)

-P-

Pabuç bırakmamak

“Sandı ki Ali it, hergele bir şeydi. Olur, olmaz adama *pabuç bırakmaz.*” (S/84)

Para etmek

“Şu harp sıralarında her şey *para ettiği* için küçük arazi sahipleri, her türlü esnaf, nisbi bir refah içindedir.” (K/52)

Parmağı ağzında kalmak

“Yukarı ki tesislerimizi de bir görseniz, *parmağınız ağzınızda kahr.*” (SK/33)

Pestilini çıkarmak

“Eminim ki, hoca bıraksa, bu karıncaya dokunmayan çocuk o kocaman adamın oracıkta *pestilini çıkaracaktı.*” (Ş/69)

Peşine düşmek

“Herkesin yeni başlayacak olan altı yedi aylık soğuk hayata kendini şimdiden alıştırmak ve hazırlamak için bir şeyler yapmaya çalıştığı öyle günlerde ben, tembelliğim, hep kaçanı kovalayan huyumla yazın, o güzel göçmenin *peşine düşmüşümdür.*” (SK/9)

“Sanki Voyvo diye neredeyse bütün mahalle halkı *peşine düşecekmiş* korkusu geçmiş de, neredeyse bütün mahalle halkı Voyvo diye haykırarak ümidi içinde.” (AŞ/87)

“Şimdi onun öyle dostları var ki, küçük kulübesinden o, hala sekiz yaşındaki masum çocuk yüzüyle, afacan bacaklarla çıkarken *peşine düşüyorlar.*” (HB/28)

“Yani Efendi'nin hayatını yazmaktan vazgeçip, bu sefer yeniden köpekli adamın *peşine düşmeye* başladım.” (HB/15)

“Cesaret aldım; *peşlerine düştüm.*” (SMVR/58)

Pılı pırtıyı toplamak

“Sana gelinceeee... -"ce"yi bir uzattı bayım, *pılını pırtını toplarsın*, soluğu Beyazıt'taki konakta alırsın.” (HBS/34)

“Kış, Ada'mın her tarafında yerleşebilmek için rüzgarların poyraz, yıldız poyraz, maystro, dramudana, gündoğusu, batı karayel, karayel halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz, daha *pılısını pırtısını toplamamış*, bir kenara, oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur.” (SK/9)

Pis pis gülmek

“Uzun boylu ile balıkçı *pis pis gülüyorlardı.*” (ABY/20)

-R-

Rengi atmak (uçmak)

“Balık tuhaf bir şekilde, ağır ağır ağarmaya, *rengini atmaya*, bembeyaz kesilmeye giden bir hal almaya başlamıştı.” (ABY/71)

“*Rengi*, sanki kalmış gibi biraz daha *uçtu*.” (AŞ/8)

“*Rengimiz uçtu* gitti.” (HBŞ/58)

“Beni görünce *rengi attı*.” (SMVR/90)

Rezil rüsva etmek

“Elin kızını *rezil rüsva edecen*.” (LA/52)

Ruhunu teslim etmek

“*Ruhunu teslim etti*, dedi, öteki savuştu mu?” (MK/12)

-S-

Sabrı kalmamak

“Sonra artık seçmeye bile *sabrım kalmadığı*, düpedüz bir adama yanaşıp sorduğum olmuştur.” (MK/26)

Saçı sakalı birbirine karışmak

“O merak ededursun ben Boğaziçi'nde, olmazsa Ege Denizi kıyısında *saçı sakalı birbirine karışmış*, ası k suratlı, kötü huylu, geçimsiz bir kahveci bulunabileceğini düşünürüm.” (HB/93)

Saçını başını yolmak

“Mendil! Ah, mendil!» diye feryat edince, onu küçük düşürmeğe ah falan düşmanların *saçını başını yolduklarını* gördüm” (K/13)

Salık vermek

“Hastalıklı olmasa, doktorlar fazla yorulmamasını *salık vermemiş* olsalar, dünyada, kahveci olmazdı.” (SK/10)

“Midesindeki ülser *salık verilmiş* birkaç kocakarı Hacı her zaman iyi gelmez.” (SK/52)

Sapsarı kesilmek

“Biri *sapsarı kesilmişti*.” (AŞ/76)

“Bir aralığın başında birdenbire *sapsarı kesildi*.” (MK/92)

“Yüzü *sapsarı kesilmişti*.” (ABY/74)

Sarmaş dolaş olmak

“Bu saatlerde çocuklar, rüyalarının en tatlı yerinde, sevgililer bu saatte kavuşamadıklarında, anneler bu saatte gurbetteki çocuklarıyla *sarmaş dolaştır*.” (LA/43)

“Gündüzün, geceleyin *sarmaş dolaş olacağımızı*, bir, birimize hikâyeler anlatacağımızı düşünüp hiç konuşmayan iki arkadaşlık.” (AŞ/64)

Selamı sabahı kesmek

“Bu Saffet'le de bir daha *selamı sabahı keserdi*.” (K/19)

“*Selamı sabahı kesiyoruz*.” (SK/96)

Ser verip sır vermemek

“Yanımdaki *ser verip sır vermeyen* bir insan! Dedi.” (K/83)

Ses seda gelmemek

“Hayır *ses seda gelmiyordu*.” (SK/37)

Sesini çıkarmamak

“Bunlara da *sesini çıkarmamış*, bir türlü dostunun bunları aşırıldığına tamamen inanamamıştı.” (HB/35)

“Ulan, herif giden oğlana sinirlendi. *Sesini çıkaramadı*. Hıncını bizden alıyor be.” (AŞ/9)

Seyre dalmak

“Bir ara iyice yerine yerleşti. Elini yanağına dayadı. *Seyre daldı*. Sonra yine doğruldu.” (ABY/20)

“İhtiyar, gazetesini çoktan bitirmiş, sokağa *seyre dalmıştı*.” (MK/46)

“Ve kadın, hayaline, tekrar bir haydut çehresi mihlayarak, kasabanın çamurlu, ıslak, ölü çarşılarını *seyre daldı*.” (SMVR/26)

“O kahvelerde, geceleyin, buğulu camdan dışarıya, boş sokağı, ıslak kaldırımların üstündeki ağaç ve gece gölgelerini, nadiren birbirine dudak dudağa sarılmış çiftleri *seyre dalmak*, sonradan çok özleyeceği bir hatıra bırakırsa o insan mesut olmak için yaratılmışlardan değildir.” (SMVR/89)

Sıkı fıkı olmak

“Hatta bir akşam bu orta yaşlı adamla bu on sekiz yaşlarındaki genç birisinin, vapurun burnunda *sıkı fıkı* konuştuklarını, hatta erkeğin şarkı söylediğini duyanlar olmuş.” (HB/13)

“Tahsin Beyefendi ile pek *sıkı fıkı* arkadaşmışlar.” (K/34)

“Benimle *sıkı fıkı olunca* bu geçti gitti. İyi de oldu.” (HB/78)

“Sonra bir zaman Emin’le *sıkı fıkı oldu*.” (K/62)

Sıkıntı çekmek

“Bu kadar sevilmek ihtiyacıyla kendine yaklaşan bir hayvanı reddedebilmek için, insanın ömründe hiç âşık olmaması, hiç *sıkıntı çekmemesi*.” (AŞ/79)

Sıkıntı sarmak

“Beni görmemek için arka yollardan gidişinizi görür gibi oldum. İçimi mütevekkil bir *sıkıntı sardı*.” (HBŞ/10)

Sırt sırta vermek

“Bir aralık birkaç tanesi birleşmek, o gün için önlerine çıkan pek orta halli yaşlıları alaşayı etmek, hem de resmi bid'at değilse bile, lüzumsuz sayanlara,

olmazsa' gençliğe, münevver kısma sevdirmek gayesiyle *sırt sırta vermek* lüzumunu duymuşlar.” (TÇ/73)

Silip süpürmek

“Bu fotoğraflara baktıkça, Hrisopulos ailesinin büyük kızını bir kraliçe tavrıyla sandal çekerken, küçük Trifon'u berrak dişleriyle gülerken görür; bütün çirkinlikleri *silip süpüren* alacakaranlığı seviverirdi.” (SMVR/18)

“Damat, boydan boya çamur içinde idi, *silip süpürdüler.*” (SMVR/53)

Sinirine dokunmak

“Odanın sessizliği, bir sandalyenin duruşu, duvardaki saatin tik takı *sinirime dokunuyor.*” (MK/74)

“Seçilmek, şu kadar kişinin içinden ne maksatla olduğunu pek bilmediğim şekilde seçilmek, bu *sinirime dokunuyordu.*” (MK/29)

Sokağa dökülmek

“Doğduğum şehirde bir akşam, millet *sokağa dökülür.*” (HBŞ/30)

Soluğu almak

“*Soluğu* biri Beyoğlu'nda, ötekisi Yenikapı'da *almış.*” (K/25)

“Ellerinden kurtulunca *soluğu* evde *aldım.*” (AŞ/66)

Sopa çekmek

“Karıya metelik bırakmadıktan başka geldiğim akşamlar bir de *sopa çek*dim.” (Ş/37)

Söz açmak

“Sabıkalı Filim Hayri hakkında onun tarafına eğilmeden *söz aç*mama imkân yoktur.” (HB/54)

“Ahmet İhsan Beye açılmaya cesaret edemeyip utandığından *söz aç*ıyor.” (AŞ/96)

“Kap ederse bu adam üzerine sinmiş dedikodu havasından da *söz aç*abiliriz, korkumuz yok.” (HB/9)

“Birdenbire akşam oluyor, keder basıyor; bilgisiz, cahil, aç ve hasta adam, ormanın kenarındaki çimenlere oturuyor ve kara koyununa meçhul bir sevgiliden kavalıyla *söz aç*ıyordu.” (SK/77)

“Birdenbire akşam oluyor, keder basıyor; bilgisiz, cahil, aç ve hasta adam, ormanın kenarındaki çimenlere oturuyor ve kara koyununa meçhul bir sevgiliden kavalıyla *söz aç*ıyordu.” (SK/94)

“Boğaziçi'nden, Kızkulesi'nden *söz aç*ıyoruz.” (HBŞ/12)

“Bu işten, toplantı esnasında *söz aç*sa, aktörün razı olmayacağım düşünerek susmuştu.” (K/18)

“Elbette sevgilisinden *söz aç*acak:” (AŞ/106)

“Hatta hiç sümükten *söz aç*masam da olurdu.” (AŞ/24)

“Hatta hiç sümükten *söz aç*masam da olurdu” (AŞ/67)

“Hele bir insanın sana şifa veren parlak gözünden *söz aç*.” (HB/93)

“Kumkapı’ ya inmişler. Saffet bir şişe Takı almaktan *söz aç*acak olmuş.” (K/25)

“Ne senden, ne kendimden *söz aç*madan olur mu?” (HB/77)

“Ne senden, ne kendimden *söz aç*madan olur mu?” (HB/79)

“O sazlı gazino yok mu hani, *söz aç*tığım?” (LA/16)

“Sana bahsetmek istediğim şeylerin hiçbirinden *söz aç*madığım için beni affet!” (HB/86)

“Şimdilik bu bende taze heyecan uyandıran ilk mektuptan *söz aç*mazsam yapamayacağım” (AŞ/60)

“Şimdilik bu bende taze heyecan uyandıran ilk mektuptan *söz aç*mazsam yapamayacağım” (AŞ/71)

“Yalnız simitten sabahın o leziz, insan icadı yemişinden *söz aç*malıydım.” (HBŞ/97)

Sözü kesmek

“Bir işaretle *sözünü kest*tim.” (HB/56)

“Birdenbire, daha başıma gelenlerin yarısında *sözümü kesti*.” (HBŞ/95)

“Buraya kadar iyi - diye *sözünü kesti* ” (K/17)

“Gülseren Hanım *sözünü kesti.*” (HBŞ/41)

Sözünden çıkmamak

“Halit ağabey, sen benim büyüğümün; *sözünden çıkmam.*” (K/11)

Su götürmez

“Hal'de manavlığa kadar yük hoyrat delikanlılar; şimdiki *su götürmez.*”
(K/68)

“Yüzüğün bir kadından alındığı *su götürmez* bir hakikatti.” (LA/21)

Surat asmak

“*Surat* astım.” (MK/23)

Surat etmek

“Sanki birbirimize darılmış gibi göz göze gelemiyor, *surat ediyorduk.*”
(LA/39)

“Kimsenin *surat* etmeye hakkı yoktu.” (SMVR/62)

“Ahmet çırağa *surat ederdi.*” (SMVR/67)

Suratından düşen bin parça olmak

“*Suratından dökülen* gülümseme bile *bin parça!*” (AŞ/19)

“*Suratından düşen bin parça* oluyordu.” (HBŞ/24)

Suya sabuna dokunmamak

“Her günlük gazetelerin bir sütunu üstünde *suya sabuna dokunmadan*, lastikli cümlelerle, değil mi efendim.” (K/69)

Suyuna gitmek

“Şu inatçının da *suyuna gitmiş* oluruz.” (K/9)

Suyunu çekmek

“Fakat bugün Rahmi Bey, ben ve Eskicizade yemek yerken Rahmi Bey'de her şey *suyunu çek*mişti.” (S/12)

-Ş-

Şaha kalkmak

“Lahanalar, çiçekler, maydanozlar, salatalar *şaha kalk*mişti.” (LA/40)

Şakaya vurmak

“Güzel berberin, aşıklarına oynadığı oyunların hikâyeleri her şeyi olurundan ve gülünç tarafından tatlıya bağlamanın, *şakaya vur*manın, kurnazlığa, zekaya getirmenin, tadını kaçırmamanın, tatlı ve şakacı bir dünyanın yadigarlarıdır.” (ABY/81)

Şaşkına dönmek

“Bu başımı döndüren, iki günlük hayattan *şaşkına dön*müştüm.” (LA/16)

“İhtiyar garsona kaçınıcı şişe olduğunu sordum. *Şaşkına dön*düm, dedi.” (LA/38)

-T-

Tabana kuvvet kaçmak

“Sanki yerden taş aldığımı, hayır eğildiğimi görmüş gibi *tabana kuvvet kaç*ıyor.” (MK/51)

Tadı kaçmak

“Köpeği anlatmaya bırakırsam, sanırım, hikâyemin fena halde *tadı kaç*acak...” (HB/13)

“Böyle söylemesen dünyanın *tadı* tuzu *kaç*ıyor da onun için derim.” (HBŞ/67)

Tadına doyamamak

“En acı avantür anlatınca *tadına duyulmaz* lezzettedir.” (Kumpanya, s. 88)

“Ama paketi kaybetmek korkusu içinde tekrar bulmakta, *tadına duyulmaz* bir zevk var.” (SK/17)

Tadını kaçırmak

“Güzel berberin, aşıklarına oynadığı oyunların hikâyeleri her şeyi olurundan ve gülünç tarafından tatlıya bağlamanın, şakaya vurmanın, kurnazlığa, zekâyaya getirmenin, *tadını kaçırmamanın*, tatlı ve şakacı bir dünyanın yadigârlarıdır.” (ABY/81)

Takıp takıştırmak

“İşte Antimos'un yaptığı duvarlar, oyduğu sarnıçlar, kurduğu evler Ada'nın hiçbir tarafını çirkinleştirmeden, aksine güzelleştirerek kaba gibi gözüken klasik bir ruh içinde Bizans'tan eski Yunan sadeliğine ve şiirine doğru yol bulmuş giderken ve Ada evinde onun sayesinde Homeros'la beraber dolaşırken, zamane çirkin villalarını *taktı takıştırdı*.” (SK/53)

Taş çıkartmak

“Sen daha o yirmi yaşındakilere çok *taş çıkartırsın!*” (HB/65)

Taş kesilmek

“Hâlbuki bu mevsimde kurbağalar suların diplerindeki uykularında, havuzların o artık mavi denemeyecek sularının çürük yeşili *taş kesilmiş* sükutuna dalmışlar.” (MK/79)

Tatlıya bağlamak

“Güzel berberin, âşıklarına oynadığı oyunların hikâyeleri her şeyi olurundan ve gülünç tarafından *tatlıya bağlamanın*, şakaya vurmanın, kurnazlığa, zekaya getirmenin, tadını kaçırmamanın, tatlı ve şakacı bir dünyanın yadigarlarıdır.” (ABY/81)

Tavır takınmak

“Bugün artık, kimsenin bana yanaşmaması için azametli bir *tavır takındım*.”
(MK/26)

“Bugün artık, kimsenin bana yanaşmaması için azametli bir *tavır takındım*.”
(MK/30)

Tebdil gezmek

“Sur haricinde *tebdil* gezmeye çıkarmış.” (HBŞ/75)

Tepesine binmek

“Hem çocuklar üç günde *tepeme binerler*.” (LA/17)

Ter dökmek

“Korkudan buz gibi *ter dök*ülmekle beraber o, sıcak, ılık ve karanlık gibi tatlı ve münzevi bir şeydir.” (SMVR/78)

Teraziye vurmak

“Öyle ki, bu sevinç ve keder bir *teraziye vur*ulsa, aynı ağırlıkta kalacaklardı.”
(K/80)

Tereyağından kıl çeker gibi

“Bu şehir bu kadar pisken, bu kadar laubali, bu kadar düşkünken, para kazanıp da kendinden ötesini, beygirini kullanan arabacıdan daha merhametsizce kullanıp da rahat edenler, sessizce, *tereyağından kıl çeker gibi* kendini aramızdan çekmişleri bir bakıma haklı buluyorum, gibime geldi.” (MK/96)

“Onu, aramızdan *tereyağından kıl çeker gibi* alırdı.” (SMVR/84)

Ters ters bakmak

“Bize *ters ters baktı* bu hayal. Açık balkon kapısını hırsla kapadı.” (ABY/58)

Tuzla buz etmek

“Sonra tam kırlangıç yuvasını *tuz buz* edecek hale geldi miydi sinirden kadın bir yağmur boşanırdı gökten.” (SK/94)

Tüy gibi hafif olmak

“Tahta evlerin içini, Beykoz testisi içinde Tomruk suyu soğuyan kuyularını, incir ağacını, Üsküdar çatması örtüleri, yaima, başörtülü *tüy gibi hafif* bir kadın görür gibi oldum...” (HB/92)

Tüyleyi diken diken olmak

“Fıkara görmez mi, *tüyleyi diken diken olurdu.*” (SK/88)

“Herhangi bir kötü sebep düşünmenin büyük nankörlüğünü bir hesapladım da *tüyleyim diken diken oldu.*” (AŞ/13)

-U-

Ulu orta konuşmak

“Acaba çok mu *uluorta konuştum?* Dilin kemiği yok ki birader.” (ABY/90)

Uykusu kaçmak

“Biri Galata'daki dostunu, sinemadaki herifin yaptığı gibi öpeceğini; öteki Şehzadebaşı'ndakinin avucunun içini karanlık sokaklarda koklayarak öpeceğini; içleri ezilerek, *uykuları kaçarak* düşünürlerdi.” (S/39)

Uzun lafın kısası

“*Uzun lafın kısası,* evlat, dedi” (K/73)

-Ü-

Üstüne ölü toprağı serilmek

“Ulan, *üstüne ölü toprağı mı serpilmişti,* hayvan! diye kıcıma bir tekme, beni kovacağını bildiğim halde, gık demedim.” (SMVR/41)

-V-

Veryansın etmek

“Pastırma sucuğa *veryansın* etik.” (HBŞ/95)

Vız gelip tırıs gitmek

“Bu ölümle, Ahmet, dünya yüzünde sahibi olunacak şeyin yalnız bir kadın olabileceğini, ötesinin ise yalan, haksız olduğunu ve kendisine kadından gayri bir şeye sahip olup olmamanın *vız gelip tırıs gittiğinin* farkına varmıştı.” (SMVR/69)

Vız gelmek

“Aman akordeoncum kızacak! *Vız gelir*, varsın kızsın!" gibi bir düşünce ile uzaklaştı.” (S/21)

“Erken gelsin -dedim-, *vız gelir*!” (AŞ/21)

“Ona bunlar da *vız gelmişti*.” (HB/36)

“Birader! Kızın gelip gelmemesi bana *vız gelir*!” (K/19)

“Desinier, *vız gelir*.” (LA/66)

“Georges'un nankör olup olmaması bana *vız gelir*.” (K/91)

“Sana *vız gelirdi* hani böyle şeyler, papaz efendi?” (LA/1)

-Y-

Yabana atmak

“Doğrusu Emin de *yabana atılır* komik değildi.” (K/59)

“Ham talihi de *yabana atmamalıydı*.” (ABY/44)

“Tiyatro hakkındaki fikirleri de hiç *yabana atılır* şeyler değildir.” (K/53)

Yakasına yapışmak

“Omuzumu sıvadılar, sonra birdenbire *yakama yapıştılar*.” (MK/57)

Yakayı kurtarmak

“Silkinip elimden *yakasını kurtarıyor*.” (MK/51)

Yakayı ele vermek

“Cürmümeşhutlardan kaçta kurtula bir gün *yakayı ele verdi.*” (LA/37)

Yakıp yıkmak

“Ne diye bırakıp gideyim evimi; bırakayım *yaksınlar yıksınlar mı?*” (AŞ/72)

Yalvarıp yakarmak

“Eczacıya *yalvardım, yakardım* vermedi.” (HB/87)

Yan gözle bakmak

“Ömer kaşlarının üstünden 'hanıma, *yan gözle* bana *baktı.*” (TÇ/87)

Yanıp tutuşmak

“Kandilli sırtlarındaki evlerin camları akşam akşam *yanıp tutuşuyor.*”
(AŞ/95)

Yaşını başını almak

“*Yaşını almış* bir adamın yirmi yaşındaki çocuk kederlerini, sevinçlerini yaşaması ne demektir, diye düşünüyorum.” (HBŞ/9)

Yatağa düşmek

“Ben beş parasız, işsiz, sen yumurtalıklarından hasta *yatağa düştük.*”
(HB/84)

Yemeden içmeden kesilmek

“Evimi, alıştığım şeyleri de belki arkada bırakabilirdim, *Yemeden içmeden kesildim.*” (HB/75)

Yerin dibine geçmek

“Kendim götürmüş gibi, *yerin dibine geçiyorum.*” (K/19)

“Yaşamış, devirlerini yapmış, kavgalar etmiş, yazılar yazmış, sayılmış, sevilmiş, sövülmüş, saygısızlık edilmiş, sürülmüş, hor görülmüş, göklere çıkarılmış, *yerin dibine sokulmuş*, hulasa yaşamış; gözleri ne zenginlikte, ne egoislikte, ne parada, ne de alçaklıkta olmayan insanların hayatına: bıraktıklarından bir göz atalım” (AŞ/92)

Yerinde yeller esmek

“Hatırlasa bile kendi kendine gülüyor. İçini o her haziranda saran yangının *yerinde yeller estiğini* görüyordu.” (SMVR/69)

Yerini tutmak

“Hiçbir kahvaltı simitle çayın *yerini tutamaz.*” (HBŞ/97)

Yerlere sermek

“Şimdi bile membamı nerelerden taşıdığını bilmediğimiz bir imanla meydana atılmış ve o yüksek ol insanları *yerlere sermiştik.*” (AŞ/73)

Yerli yerinde olmak

“Anlaşılmıyordu ağabey, dedi. İşte o günün sabahı evin içinde her şey *yerli yerinde olduğu* halde, sesler, konuşmalar hep aynı olduğu halde, bir şey değişti.” (ABY/30)

Yol almak

“Arkasına şöyle bir bakınca epey *yol almış* olduğunu gördü.” (LA/31)

“Biraz evvel kahve önünde otururken geçtiğini gördüğüm çoban Hüsrev’in tedaisiyle böylece düşünüp *yol alıyordum.*” (SMVR/43)

Yol bulmak

“Arabalar birbirine o kadar sıkı sıkıya yaslanmıştı ki, aradan *yol bulup* geçmek· imkânsız gibidir.” (K/86)

Belki bir *yolunu buluruz* da, kızın fikrini çeleriz, diyormuş kendi kendine. (HBŞ/67)

Yol göstermek

“*Yol göstermek* ne haddime; ama benim de kendime göre nahiye hakkında söylenecek bir iki lakırdım vardır.” (SK/88)

Yola çıkmak

“En iyisi sevgilim, kibrit sahibi olmak, yolu iyi bilmek, planı çizmeden *yola çıkmamak*.” (MK/28)

Yollara düşmek

“Birtakım köpek öldürücüler *yollara düşerler*. ” (AŞ/80)

Yolu tutmak

“Rahmet hoca atına atlar nutuktan sarhoş bir halde köy *yolunu tutardı*.” (ABY/89)

Yüreği yanmak

“Koşan yanık bacaklı taze bir kız gösterdi; şöyle birisi ile şu dedikoduyu çıkarsalardı *yüreğim yanmazdı* dedi.” (LA/71)

Yüreğine inmek

“Sonradan haber aldım, *yüreğime inecekti*.” (K/44)

Yüz bulmak

“Bu Sofıya, başkalarının ve kocasının yanında küllü duran kötü üvey ana ruhu ile herkesin yanında sureti haktan göstermeye çalıştığı iyi yürekli ana rolüyle, ne kadar kabahatsiz oldu!1unu anlatmaya çalışan halleriyle, yalnız bu çocuktan *yüz bulamıyordu*. ” (HB/45)

Yüz çevirmek

“Herif biraz cimri davranmış herhalde ki, *yüz çevirmişti*. ” (K/65)

“Kendilerinden *yüz çevirdim*. ” (HBŞ/49)

Yüz takınmak

“Georges müteessir bir **yüz takın**mıştı.” (K/98)

“Babam, hepsini tanıdığını anlatan bir **yüz takın**mıştı.” (SMVR/37)

Yüz tutmak

“Ertesi gün bir melek güzelliğiyle karşıma gelip oturduğu zaman, ne söyleyeceğimi şaşırıyor; beyazlanmaya **yüz tut**muş saçlarımdan ürküyor ve bir türlü dünkü sualimin cevabını beklediğimi söyleyemiyorum.” (SMVR/90)

“Evet, bu isim, bu unutmaya **yüz tuttu**ğu baba ismi orada idi: Stefanoviç ... Pavel Stefanoviç ihtiyar talebe, küçük bir serçe kadar şen, fakat mağrur, saatler gibi durgun ve ağır, üniversitenin kalın ve ağır kapısını açtı.” (SMVR/95)

Yüz vermek

“Anası **yüz ver**mezdi, belki para isteyecek diye, isterdi de, utanmazdı.” (LA/32)

“Artık çapkın kızın bir başkasına **yüz ver**mekte olduğunu görür, mahzun olursunuz.” (HBŞ/47)

“Bana çok sırnaştı ama, **yüz ver**medim.” (LA/54)

“Düşman gibi gözüktüğü zaman bile insanoğluna kudretini ve kuvvetini tecrübe imkânları veren, **yüz ver**mez bir babadır.” (SK/55)

“İkinci **yüz ver**işte yakalandığımı hisseder, kaçınmaya çalışırım.” (HB/20)

“Küçük hürriyetler değil, alabildiğine **yüz ver**ilmiş bir çocuk hürriyeti istiyordum.” (SK/49)

“Ona biraz daha **yüz ver**ebilirim.” (HBŞ/39)

“Para vermeyenlere, tahlillerden biraz eksiltme yapanlara pek ses çıkarmıyor ya, **yüz de ver**miyor kardeşim.” (AŞ/18)

“**Yüz ver**mez, konuşmazdı.” (SMVR/67)

Yüzü gülmek

“Ama üzülme, aşk tarafından olmazsa başka yerden **yüzün gü**lecek, bir yerden eline külliyetli para geçecek...” (HBŞ/45)

“Kimsenin **yüzü gü**lmüyordu.” (AŞ/52)

Yüzüne bakmamak

“Benim bile *yüzüme bakmadı*.” (SK/102)

“Barbunya balığı bile verdim; *yüzüne bakmadı*.” (HBŞ44)

“Anası babası Ayşe'yi evlerinde Allah rızası için tuttular. Babası *yüzüne bile bakmadı*.” (Ş/34)

“Müşterilerin *yüzüne bakmaz*, mütemadiyen duvarı seyrederdi.” (SMVR/67)

Yüzünü kızartmak

“İnsanın *yüzünü kızartacak* laflar.” (HBŞ/39)

-Z-

Zınc diye

“Bundan öte Yani Efendi'nin hayat hikâyesi de *zınc diye* duruyor, öteye geçemiyordum.” (HB/15)

Zıvanadan çıkmak

“Başka bir yerde de söylerler iş büsbütün *zıvanadan çıkar* diye korktum.” (ABY/81)

“Aklınıza bir şey gelmesin bayım -dedi-, bizim Murtaza. Kahvesi beğenilmedi mi *zıvanadan çıkar* da. Biz yapsak kafamıza boşaltır fincanı.” (AŞ/7)

“Gülebilmek için zavallı bir deliyi *zıvanadan çıkarmayı*, tiyatro kumpanyasına değışeceklerini sandığı şu adamların memleketine şu vapurlar mı gider? Diye rıhtıma daldı.” (K/32)

Zift yemek

“*Zift yesin* kaltak! dedi.” (Ş/35)

2.1.3.3. Dualar (Alkışlar)

Halkımızın sevdiği, iyilik gördüğü, sıcak hisler beslediği kimseler için genellikle kalıplaşmış ifadelerle güzel dilekleri ifade ettiğini bilmekteyiz. “Dualar, alkışlar, kişinin iyiliğini isteyen konuşmayı renklendiren, süsleyen, duyguları ifade eden, anlatımı güçlendiren Dede Korkut kitabı başta olmak üzere hemen hemen bütün sözlü ve yazılı edebiyatta yer alan söz kalıplarıdır” (Artun, 2001: 121).

“Dualar insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddî refah ve manevî saadetinde yardım ve merhameti istemek üzere Tanrı’ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir. Bu niteliği ile ferdi karakter taşıyan ve sessizce edilen dua, Müslümanlar arasında ve Türklerde camilerde ibadetlerde, mevlitlerde, millî ve dinî heyecana kapılan insanlar tarafından hoca ile birlikte, yüksek sesle de tekrarlanır.

Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı’ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sade bir şekilde ulaştırmaktır. Dualar, atalar sözü gibi “Hüküm” bildiren müspet dilek ürünleridir. Dualar: Sağlık ve hastalık hallerinde, mahsûlün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde, doğumdan ölüme kadar ki bazı merasimlerde dile getirilir.”²⁶

Yazarımız Sait Faik’in eserlerinde de halk kültürümüzün bir parçası olan dualarla karşılaştık. Bu bağlamda Sait Faik’in eserlerindeki dualar, hikâyeye ve romanlara zenginlik katmakla birlikte halkın, psikolojik ve sosyal atmosferini yansıtmada önemli işleve sahiptir. Sait Faik özellikle ihtiyar tiplerin ağzından, alkış ağırlıklı olmak üzere, alkış ve kargışlar ortaya koyar.

Sait Faik’in hikâyelerindeki kahramanlar, genellikle İslami nitelikteki dualarını teşekkür, moral veya Yaradan’dan yardım beklemek için dile getirmekteler. Bu dualardan bazıları kalıplaşmış, geleneksel bir kimlik kazanmış olan dualar olmakla beraber “Allah seni korusun, Allah ömrünüzü uzun eylesin, Allah

²⁶ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s.74.

kavuştursun.” gibi alkışlar, halk kültürünün izlerini taşımaktadır. Ayrıca dua terim olarak da Sait Faik’in eserlerinde geçmektedir.

Bir Takım İnsanlar adlı eserinde yazın şiddetli sıcağında tarlada çalışan rençberleri gören zengin birisi “hâline şükür” mahiyetinde şöyle dua eder:

“Yarabbim, sana hamdolsun! Ya onlar gibi olsaydım; halim nice olurdu?.Allahım, olmayanlara da ver! diyordu” (BTİ/ 94)

Bu ve benzeri ‘şükür-hamd’ ifadeleri diğer eserlerde de geçmektedir:

“Bunun burasında ihtiyarlık var, hastalık var. Elhamdülillah şimdi demir gibiyim.” (BTİ/10)

“İnsanlara bağışladığı bu muhteşem lûfa karşı büyük zât hamdü sena edeceğine kapıda yeni elbiselerini giymiş, hademeyi çağırıyor.”(HB/94)

“ Kendisine masanın üstünde bir tek lira kalırsa ellerini tavana kaldırır:
-Buna da şükür, derdi.” (K/23)

“Ne zararı var, ekmeğini çıkarıyor ya. Elhamdülillah çıkarıyor. Hem de iyi çıkarıyor.” (MK/38)

“İstemem eksik olsun! Bana sümbül yeter. Kediciklerden de beş on para kazanırız. Allah bin bin bereket versin!”(AHO/63)

“Öyle ise bir volta daha vurayım mahallelerde; belki bir şey çıkar.ekmek parası! Allah bereket versin.” (TÇ/13)

Bir Takım İnsanlar hikayesinde amele pazarında iş bekleyen bir çocuğun haline üzülen kahraman, çocuğa para verir, çocukta teşekkür mâhiyetinde :

“Allah senden razı olsun! Öpeyim elini.” (BTİ/134) der.

Bu ve benzeri, karşıdakine teşekkür mahiyetinde dua ifadeleri diğer eserlerde de geçmektedir :

“Yine valideden Allah razı olsun” (Büyüyen Eller, s.72)

“Bizim Saffet, beyefendiden hep borç almış. Allah razı olsun! O zamanlar gönlü gani imiş.” (K/32)

“O günlerde beni çok teselli etti. Hiç biriniz ortada yoktunuz. Allah razı olsun çocuktan” (HBŞ/14)

“Allah ondan dünya ve ahret razı olsun, diyeceğim efendim, sizin anlayacağınız bugün bendeniz onun sayesinde dört dairesel bir apartman sahibiyim.” (HBŞ/32)

“Hay Allah razı olsun evlat, bir yem daha taksana” (BÖ/47)

Bazı hikâyelerde ise Allah’tan yardım dilenilen niyaz örnekleri mevcuttur:

“Azıcık, bir lokma tevazu, ne olur yarabbi, bu çocuğa birazcık tevazu ihsan et!” (SM/89)

“Bir kızım var. Allah senin gibisine nasip etsin. Evli misin?” (ABY/7)

“Kapısı aralık duran odaya koştu ve Ah anacığım! İnşallah kız olur.” (S/56)

“Tanrım! Ya rahmetini gönder, bize yakından görün veya toptan kıyametini” (SM/ 57)

Sait Faik’in eserlerinde konuşmayı renklendiren kısa kalıplar şeklinde alkış örnekleri mevcuttur:

“Sabıkamda yoktu hanım teyze, Ne diyeyim Allah kurtarsın.” (MKPS/81)

“Ahmet Onbaşı 78 yaşında idi 1938 senesinde şimdi 81 olmalı. Zannederim sağdır. Allah uzun ömür versin! Allah selamet versin!” (SM/23)

“Öyle insanlar tanırım ki, Allah seni korusun.” (SM/49)

“Ben bir küçük kızım uyumak istiyorum. Allah rahatlık versin öyle ise” (S/62)

“ –Değil mi beyefendi, dedi. Allah hekime, hâkime muhtaç etmesin.” (MK/14)

“ Tam 78 yaşındayım. Hiç yorulmamıştım.
- Allah daha ziyade etsin!” (MK/31)

“Sana hayırlı müşteriler nineciğim.” (MK/76)

“Şayet küçük bir kaza vuku bulursa –Allah göstermesin- hizmetçiyi almağa kalkardı” (BTİ/48)

“Memurlar, evlerinde güle güle otursunlar.” (HB/88)

“Allah esirgesin! Hasta olmayın!” (HBŞ/4)

“Bir defa ne yanağınızı keçe gibi yapan morfin, ne de –Allah düşmanıma vermesin inşallah- diş ağrısı” (TÇ/72)

“ Sağol abla, Allah ne muradın varsa versin!” (KA/15)

“Hadi şimdi güle güle. Allah işini rast getirsin” (KA/26)

“Bütün gece uyudum, uyandım. Allah hayırlara tebdil etsin!” (K/23)

“Amerikadan siparişler beklediğini – Allah daha ziyade etsin- öğrendik” (K/31)

2.1.3.4. Beddualar (Kargışlar)

Adaletsizliğe uğramış, karşılaştığı kötülüklerle ciğeri yanan, uğradığı haksızlığa tepki verme gereksinimi duyan insanoğlu, bedduanın dinen hoş olmadığını bilmesine rağmen bedduaya sık sık başvurur. O an içinde bulunduğu psikolojiden hareketle sağlıklı karar veremez. Kızgınlığını, nefretini beddualarla yatıştırmaya çalışır. İşte, beddualar bu ruh halini taşıyan insanın, en büyük sığınıcısı olan Allah'tan kötülüğün cezalandırılmasını istemesi için yapılan dileklerden doğan sözlü ürünlerimizdir.

Şükrü Elçin “Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir” (Elçin, 2001: 63) der.

“Beddua, duanın zıddı olan; lâ'net, inkisar, belâ ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Farsça “bed” ve Arapça “dua” kelimelerinin birleşmesinde yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19'ncü asra kadar ki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “Kargış” ve “İlenç” kelimeleriyle karşılamışlardır.” (Elçin, 2000: 663).

Sait Faik'in hikâyelerinde bedduaya ilişkin örnekler yer almaktadır.

Araştırmamıza konu olan eserlerde bazen kızgınlıktan kaynaklanan, bazen zulümden dolayı çaresizce başvuru bir kalıplaşmış ifade biçimi olarak, kargışlar karşımıza çıkmaktadır. “Allah cezanızı versin, haram olsun, gözün kör olsun, kör olası, gözüne dizine dursun...” gibi halk dilinde pek tanıdık olan sözler, bu eserlerde karşımıza çıkıyor. Yani, Sait Faik'in başvurduğu kargışlar sıradan, ilk akla gelen kelimelerden değil; kültürel dağarcığımızın izlerini taşıyan sözlerden oluşmaktadır.

“ Bu rakının Allah belasını versin efendim, içmeyeceğim şu zıkkımı.”(MKPS/28)

“Benden başka hepiniz mesutsunuz. Topunuzun Allah belasını versin.” (MK/72)

“Gülümser gibi idi. Allah belânı versin deyyus; dedim. Döndüm.” (ABY/27)

“Tomruk suyunu içmiş gibi idi. Gözün kör olsun!”(ABY/65)

“Sen bana demiyor muydun? Allah kahretsin o herifleri! Gözlerini toprak doyursun! diye” (MK/14)

“Kimin malını kimden esirgiyorsun be kaptan? Aha gözünü oyarım! Gözün çıksın!” (BTİ/18)

“ Toriğin Allah belasını versin be!” (BTİ/20)

“ Be Hasanın Merkebi! Be gözü kör olasıca!” (BTİ/121)

“Bizden ayrılıyorsun ha, bizi nasıl bırakabiliyorsun? Yazıklar olsun sana!” (HB/16)

“ – Tu Allah belanı versin! Ben sana her sabah uşaklık mı yapacağım?” (LA/56)

“Ne halin varsa gör, Allah belanı versin!” (HBŞ/62)

“ Usandım, Allah kahretsin boyayı da fırçayı da ü tuvali de!” (TÇ/91)

“Ulan Salih! Gözüne dizine dursun be! Az mı rakımı içtin?” (K/9)

“ Tüü Allah belanı versin! Bir çuval inciri...” (K/31)

“ Tüü Allah belanı versin! Mahsus mu yapıyorsun? (K/46)

“ Güya bilmeyerek dolapta kalmış, döndürmüşler, ölüsü çıksın deyyusun...”(BÖ/81)

2.1.3.5. Yemin İfadeleri

Yemin, karşısındaki kişiyi inandırmak için Tanrı'yı ve kutsal değerleri şahit göstererek yapılan bir çeşit kalıplaşmış sözdür. Yeminler halk arasında kase, and, şart vb.gibi isimlerle de adlandırılmıştır.

Sait Faik'in eserlerinde "yemin etmek" ifadesi geçtiği gibi " Allah canımı alsın, İki gözüm önüme aksın, gözüm kör olsun, nimet çarpsın ki, vallahi billahi" gibi kalıp sözler olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında "Mahkeme Kapısı" adlı eserinde bulunan röportaj-hikâyelerinde mahkeme huzurunda doğru söyleyeceğine dair edilen yemin örnekleri de mevcuttur.

"Ağabey, dedi, Ayşenin başına yemin ederim, ben yapmamıştım"(HB/55)

"Yaşar:-Gözüm kör olsun hâkim bey dedi, benim bu işten haberim varsa"(MKPS/40)

"Muzaffer Ramoğlu doğru söyleyeceğine yemin etti" (MKPS/40)

" Hamal yemin ediyor, Vallahi almadım ağabey onun ipini! diyordu" (LA/44)

" Delikanlı, iki gözüm önüm aksın, herifin malında gözüm yoktu."(HBŞ/68)

"Peki anam dedim, peki. Vallahi gitmeyeceğim." (HBŞ/19)

" - Yahu hiç olmazsa beyaz mı, esmer mi, sarışın mı şunu söyle

- Vallahi dikkat etmedim. Hem beyaz da, esmer de, sarışında." (BE/87)

"Kızım kızındır. Beni almazsan onu al. Vallahi de senin billahi de. Yirmi sene sonra ne göreceksin?"(BS/49)

" – Sahi mi ulan?

- Namussuzum, daha döşek nedir bilmemişim.” (AHO/75)

“Size şu tiyatro namusum üzerine kasem ederim: kimseyi dolandırmadım.”(K/9)

“İstersen komikle komik olursun. Namussuzum büyük aktörsün Saffet!”(K/15)

“Vallahide yok, Saffet, billahi de yok, bu sıra çok fenayız.” (K/17)

“Tek kötü huyu muvaffakiyetler, şöhretler düşünmeden- düşünürsem Allah canımı alsın!- düşüncesiyle.” (SK/61)

“İnanmazsanız yemin etmekten başka ne yapabilirim” (SK/85)

“ –Kız bu defteri sen mi yırttın?

-Vallahi ben yırtmadım küçük bey.” (SMVR/68)

“Vallahi heyecanlı değilim efendim.” (TÇ/81)

“ – Hırsız geldi anne! Vallahi hırsız billahi hırsız!” (LA/52)

“Kimseye söylemeyeceğime yemin ettirir, derdi.” (BTİ/82)

“Sahi mi Abdullah Bey Allah aşkınıza?

- Nimet çarpsın ki!..”(ABY/104)

2.1.3.6. Selamlaşma

Selamlaşma, milletlerin kültürlerinde önemli yer tutan bir davranıştır. Bizim kültürümüzde de selamlaşmaya ayrı bir önem verilmektedir. Selam vermek ve almak hem geleneklerimizin hem de dinimizin insanlara yüklediği bir toplumsal davranış tarzıdır. Selamlaşma, karşılıklı nezaketin bir göstergesi olup aynı zamanda “Sana küs

değilim” manasına da gelmektedir. Selamlaşma, toplumumuzda kültürün çeşitliliğine göre farklı tarzlarda kendini göstermektedir. Sözle olduğu gibi hareketlerle de selamlaşma yapılmaktadır. Sözle yapılan selamlaşmalarda kendi içinde çeşitlidir.

Sait Faik’in eserlerinde de çeşitli selam ve selamlaşma tarzları dönemin özelliklerini yansıtabak şekilde ustalikle kullanılmıştır:

“Yanın sıra kanbur gölgen yürür. Geçenler selâmün aleyküm, derler.”(Ş/11)

“ Ben kendisini tanımam. Belki birkaç defa selâmün aleyküm, demiştir, o kadar.” (MKPS/46)

“ Kimselere selam vermediği halde kıza selam verir, garibim o da alırmış. Hatta iki kelimde ‘Nasılsın iyi misin, ne var ne yok?’ kabilinden konuşuyorlarmış da”(HB/8)

“Bir türlü istediğim gibi gülemem. Şöyle hani insanlara selam kabilinden bir gülümsemek mecburiyeti vardır.” (HB/5)

“Bütün Topkapı eşrafı selâmımı iade eder, kimi omzumu okşar, kimi halü hatır sorardı” (Ş/54)

“ Vali- Merhaba

Recep pehlivan - Aleykümselam.

Vali - Bu köy sizin köy mü?” (BE/113)

“Bir mahalle kahvesinin içindekiler, selam vermediği halde ona, “Aleykümselam” dediler. Girerken selam vermediği için mahcup, bir kahve ısmarladı.” (BE/174)

“Adam eğildi, Saffete:

-Müşerref oldum beyefendi, dedi” (K/53)

“İskelenin dar yolu kenarındaki sedde oturmuş dalgın cigara içiyor. Selamlaştılar.”
(SK/ 14)

“Filmlerdeki asker revü kızları gibi selam verdi” (SK/28)

“Verdiği selamı dostça iade ederken baktım ki bu hoş geldin, bu dostluk, bu sevimlilik.” (SK/29)

“Tam kavgaya kadar gitmeyen büyükçe bir ağız dalaşı ile meseleyi çözüveriyor: selamı sabahı kesiyoruz.” (SK/105)

“-Merhaba oğul, Fadime nasılsın dedim. Koçu biraz sevdim, yürüdüm.” (SMVR/62)

“Bir masada yapayalnız bir genç kadın oturmuştu. Bana baktığı için selam verdim. Selamımı dostça iade etti. Yanına gidip oturdum.” (SMVR/156)

“- Hadi öyle olsun, ver şu elini tokalaşalım.” (KA/5)

“Sokaktan ağır ağır geçerken beni selamlayan şu yetmişlik ihtiyar”(TÇ/.45)

“Adamın selamına karşılık vermemiştim. Dört beş saniye bir gecikmeden sonra ben de güldüm” (HBŞ/4)

“Bana selam vermeyenlerin ayaklarına kapandıklarını bile gördüm.” (HBŞ/48)

“ – Vay beybaba, merhaba, derler
O - Merhaba evlatlar! Der.” (LA/11)

“- Hoş geldin oğlum! dedi.” (LA/53)

“Sonra başörtüsünü ağzından çekti, geri geri çekildi.
-Buyurun efendim! dedi.” (LA/52)

“Vay Mebus Efendi! diye selâmladıkça utancından kızardı.” (ABY/104)

“- Merhaba hemşerim, dedi.

- Ooo! Merhaba! dedim.” (ABY/76)

“ Bana selam vermeden, beni görmüyormuş gibi yerine oturuyordu.” (ABY/48)

2.1.3.7. Vedalaşma

Kültürümüzdeki bir diğer önemli davranış kuralı olan vedalaşma da selamlaşmaya benzer nitelikler taşımakta olup insanların birbirlerinden ayrılırken yaptıkları iyi niyet davranışlarıdır.

Sait Faik’in eserlerinde vedalaşma ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“ E bana müsaade! dedim. Karı: Müsaade sizin efendim, dedi.” (ABY/12)

“Allahısmarladık. Hatıralarına bırakıp sokağa çıkıyorum, Atatürk!”(AHO/30)

“Allahısmarladık, efendim.

- Güle güle, efendi oğlum güle güle! Yine buyurun! Bir gün gelinde bir su böreği yapayım size.” (K/45)

“Allahısmarladık, dedim. Ben eve dönüyorum.” (SMVR/108)

“- Adıyo Sait, Kostiye selam!

-Uğurlar olsun Roben!” (SMVR/113)

“ – Uğurlar olsun! demişti. Allah rahatlık versin!” (SMVR/30)

“Hadi Şimdi gl güle. Allah işini rast getirsin!”(KA/26)

“Kalem tutan parmaklara, neŐterlere, ilaçlara, selam vermeğe vakit mi kalıyor insan oğluna?” (KA/61)

“Hüseyin Avni Bey! Hadi Allahaismarladık Hüseyin Avni Bey! HoŐcakal!”
(LA/113)

“İhtiyar, Allaha ismarladık! Dedi, silindi, gitti.” (Ő/78)

“ –Allahaismarladık
- Gle güle kardeşim.” (BTİ/62)

2.1.3.8. Lakaplar

Lakaplar, insanların yaŐayıŐlarından, birtakım hareketlerinden, fiziksel özelliklerinden veyahut da herhangi bir nedenden dolayı verilen ve isimlerinin yanlarına eklenen tanıtıcı sözlerdir. Lakap takılması Türk kültüründe yaygın bir gelenek olup günümüzde de sıklıkla karŐılaŐılmaktadır.

Sait Faik eserlerinde lakapları sıklıkla kullanarak anlatımına zenginlik katmıŐ ve hikâye kahramanlarının okuyucunun gözünde daha da canlanmasına katkı sağlamıştır.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz lakaplar, genel olarak halk arasında duymaya, görmeye alıŐtıĐımız türden lakaplardır. Bu tip lakapların en çok kullanıldığı eserler, özellikle İstanbul’un değişik kesimlerinden kesitlerin sunulduğu yapıtlardır:

“İsmi <<Filim Hayri >>imiş. Sonraları onu çok iyi tanıdım. (HB/54)

“Asfaltları sulayan Cüce Kenan geldi .” (HB/98)

“Zibadaki kahveci Laz Hasanın burnunun.”(HB/55)

“Seçemezse bir horya kızını Aşçı Hasanın önünden kapar.” (SK/100)

“Konstantin Efendi onların çok uzaktan geçtiklerini görebilirdi.” (SK/6)

“Bakırköy de gözleri artık görmeyen bir Mercan ustanın şu saatte gidip eline sarılmak...” (SK/39)

“Bu kadcarcık bir fedakârlığı çok görmemeliydi Apostol Efendi.” (SK/43)

“Bu enseyi o paralarla yaptık Ali Çavuş.” (SK/89)

“Ben malımı bilirim. Araya kemancı Karabet girmişti.” (S/42)

“Merak etme Ömer Ağa[yanağını bir eliyle acıyormuş gibi tuttuğu halde] merak etme sen.” (S/42)

“Hasan Ağa'nın evi, köyün tam ortalık yerinde üç katlı kocaman bir kasaba idi.” (S/52)

“Ali Efendi yukarıya mı?” (S/76)

“Kahveci Recebi bir düşüncedir almıştı. Kara Ahmedin hakkı vardı?” (S/90)

“Ben Türkçesini duydum: Sandalcı Ali it, hergele bir şeydi” (S/95)

“Bursalı yağcı İbrahim ağa koridorun bir kanepesinde evvelce bu hiç tanımadığımı iddia ettiği Mişeli beklemekte” (MKPS/12)

“Ben Galata da Gürcü Osman'ın kahvesinde oturuyordum”(MKPS/21)

“-Gazinocu Celalden davacıyım. Beni dövdü” (MKPS/43)

“Muhacir Ahmet Bulgaryadan 100.000 kiremitiyle İstanbula gelmiş”(MKPS/40)

“Seni istedi Ali ağa. Seni de Mahmut çavuş. İstersen sen de gel Hasan. Seni çok severdi..” (MK76)

“Arabacı Kamil ağa, dedi, öldü de...O deminki it, oğlu idi.” (MK/7)

“Köyde ona <<Kör Mustafa>> derlerdi. Bir gözü sola doğru kaymıştı.” (MK/40)

“Yirmi beş kuruş –köy çocuklarını anaları kendisiyle salmadığı için –Öküz Recebe verirdi.” (MK/93)

“Öteki oltaya geçti. Kokladı. Bu <<Balıkçı Hasan>>dır. Geç..” (MK/109)

“Kocamustafapaşa da sümbüllü kahvede deri amelesinden Osman ağa ile oturuyorduk” (LA/28)

“Hüseyin bir defa İnce Hasandan 35 kuruş almıştı da biraz geç ödemişti”(LA/34)

“Halbuki esmerliğinden mi, sarışınlığından mı nedir ismi <<Papağan>> takılan Rıza ise şişman şişman, sarı sarı, üfürülmüş, yağlı bir tavukçu dükkanı horozu gibi güzeldi.” (LA/67)

“Büyük mesele Rızaların mahalleden başka yere taşınacakları gün çıktı :<<Kaçamak Fatma>> ismi verilen sarı kız gebe olduğunu iddia etti” (LA/68)

“Dayı Remzinin söz söylemek üzere kafasını uzattığını görenler.” (K/4)

“Sahiden tüccar Hasan Tahsin den alacağın var mı?” (K/14)

“Deli Hasan bir masanın mermerine kafasını koymuş uyumağa hazırlanıyordu.”
(K/29)

“-Samsun eşrafından, Sarıca oğullarından Hacı Eşref Efendinin torunu imiş.” (K/34)

“<<Deli Saffetim ben>> diye fırlasın, ...”(K/36)

“Davulcu Arap ne oldu?” (K/50)

“Kuyumcu Sakalciyan Efendi: İnsan oyum oynamalı ama kumarbaz olmamalı”(HBŞ/14)

“Nasılsın Rıza Çavuş? Lakırdısına can mal bağışlanabilir.” (HBŞ/22)

“Ben derdimi döktükçe Kirkor Efendi üzülür. Bağırma basacağım geldi ermeniye.”
(HBŞ/31)

“ Kadın berberi muhitinde Kız Rıza, Bal Rıza gibi isimleri de vardı” (HBŞ/35)

“Kara Recep de kim acıyacak öküze” (HBŞ/66)

“Silivrikapısı ile Yedikule arasının incirlerini bekleyen Mehmet Reise sorun”
(HBŞ/75)

2.1.3.9. Argolar, Küfürlü İfadeler

Argo ve küfür içeren ifadeler, nezakete aykırı bulunduğu için genellikle hoş karşılanmaz. Ne var ki, dil canlı bir varlıktır ve kendi akışı içinde anlam yoğunluğunu bazı kalıplaşmış sözlere bırakır.

Ferit Devellioğlu, doğal diller sınıfından ama ‘yapma bir dil’ olarak değerlendirdiği argoyu; “genel dilden ayrılarak, küçük sosyal gruplara bağlı kimseler

arasında, az çok gizli düşüncelerin anlatılmasına yarayan ve canlı dillerin ortak mihrakı üstünde gelişen dil” şeklinde tanımlar. (Devellioğlu, 1990: 21-22)

Hulki Aktunç, “ Büyük Argo Sözlüğü” adlı eserinde argoyu, genel argo ve alan argosu olmak üzere ikiye ayırmıştır. Genel argo, alan argosundan gelen veya üretilen sözcüklerden oluşur ve buradan da ana dile geçiş yapar diyerek derlemiş olduğu on bir tanımı sıralar.

Tarihsel olarak birçok araştırmacı argonun dilencilere, hırsızlara özgü bir dil olarak ortaya çıktığı konusunda ısrarcıdır.²⁷ Buna karşılık Hulki Aktunç, argonun sadece toplumun olumsuz kesimlerince kullanılan bir dil olmadığı argümanını işler.²⁸ Bugünkü anlamıyla argo sadece hırsızların, dilencilerin, katillerin ya da sefillerin dili değildir. Özel bir dildir ve toplumun birçok kesiminde belli düzeylerde kullanılmaktadır.

Sait Faik, bir fotoğrafçı gibi “insanları yaşarken yakalayabiliyorsam ne ala.”²⁹ diyerek hayattan kesitler resmeder. Hikâyelerinde hayatın içinden farklı sosyal gruplara ait insan tiplerini ustalıkla işleyen Sait Faik’in halkın içinden biri olarak, insanların arasına karışıp yaşaması insan tavrını yakalamasını kolaylaştırmıştır. Bu tavırları eserlerine yansıtan yazar, olumsuz davranışlar karşısında insanların duydukları öfkelerin bir yansıması olan küfürlere ve argo sözlere eserlerinde sıkça yer verir.

Kültürümüzde, küfürlü konuşmanın fazla kabul görmediğini; ancak zor durumda kaldığında başvurulabileceğini ifade eden bir deyim vardır: “Ağzını bozmak...”. Sait Faik, eserlerinde argo ve küfre yer verirken, kahramanların karakteri, konumu, kızgınlık derecesi gibi hususları göz önünde bulundurmuştur. Diyalog bölümlerinde kahraman, yeri geldiğinde “ağzını bozar”.

²⁷ Daha geniş bilgi için bk.: Musa ŞEN, **Argonun Anatomisi**, Hollanda, Şota Yayınları, 2002, s.14.

²⁸ Hulki Aktunç, **Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.11.

²⁹ Sait Faik Abasıyanık, **Karganı Bağışla**, YKY, 2005, s.98.

Argolar

Yazar, argo kelimesini bazı yerlerde terim olarak kullanmıştır:

“Her üç lisanın kolay, bîtaraf, zaruri parçalarını ve argosunu öğrenmiş olanlar çoktur.”(S/11)

“İstanbul külhanbeylerin has bu ‘zilliği kırılım’ argosundan pek hoşlanan Hasan Kaptan”(BTİ/122)

“Onların en büyük kabahati asıl dili bırakıp argo gibi konuşmaları oldu”(BE/58)

Yazarın eserlerinde geçen argo ifadeler alfabetik olarak şu şekildedir:

-A-

“Saffet'le Halit, Sitare'ye adamakıllı *abayı yakmışlardı.*” (K/63)

“Kahvede üç beş *afili* "Addis Ababa" oynuyor.” (HBŞ/43)

“O, bekleyen çıkacakmış gibi heyecanlı, ama hareketleri ağır, cıgarasının dumanı savruluyor, omuzları düşük ama bir tanesi yine ne olur, ne olmaz diye yukarda *afili*, pantolonunun paçaları, üstüne oturduğu yük arabasının kenarından, içlerinde bacak macak yokmuş gibi sarkıvermişler, böylece bekliyordu.” (LA/72)

“Bunlara da sesini çıkaramamış, bir türlü dostunun bunları *aşırıldığına* tamamen inanmamıştı.” (HB/35)

-B-

“*Bitin kanlandı* da çekip gidiyor musun?(MKPS/9)

-C-

“*Cartayı çekti*, de.” (HBŞ/91)

-Ç-

“Nasıl biz, Karadenizliyi lisanından hemen çakarsak, kendim için söylemiyorum ama, adamı, Üsküdarlıyı daha iki lakırdı eder etmez, anlayıverecek sanırım.” (K/42)

“Politikadan çakmadığım için yirmi beş sene içindeki şöllretlerden pek haberim yok” (AŞ/82)

-D-

“Kim bilir ne *dalgan* vardır? diyorlar.” (LA/15)

“Sabah sabah *damlıyorlar*, nasıl kazık atacağız birisine diye fırıl fırıl, yalnız hamallarla çuvalların gezindiği sokaklarda dolaşıyorlardı.” (LA/18)

“Şu köfteciye girelim, hafiften *demlenelim*”(K/13)

“Bak, *dikiz et* abi! Balığı nasıl temizliyor...” (HBŞ/42)

“Ama bu kocaman bir ağzın nefes alışına benzeyen sağır sesleri, denizin ortasında bir sandalın içinde”, bir topal martı yan gözle sizi *dikizlerken* dinlerken, insana bir korku, bir ürperme veriyor.” (MK/99)

“Hem simit yiyor, hem de ortadaki kayığın karpit lambasının arkasından benim oltacıyı *dikizliyordum*.” (SK/50)

“İki hanımın sessizce beni *dikizlemelerine* aldırış etmeden baktım.” (AŞ/ 31)

-E-

“Ulan *enayi*, kalmaz olur mu? derdi kendi kendine.” (Ş/49)

-G-

“Susun be, demişti, *geberin*.” (Ş/55)

“Atlayacağım suya! *Geberteceğim o herifi!*” (Ş/33)

-H-

“Ben de senin için aynı lafları söyleyeyim istiyorsan, *hava alırsınız.*” (K/20)

“Benim *hoşafıma gitmez* sabaha karşı vapur keyfi” (SK/73)

-İ-

“İpsiz sapsızlarına, anasının ipliğini satanlara, hastalara ve ırzsızlara yeniden dönülmüştü.” (K/69)

“Ne söylersin ipsiz sapsız öyle be?” (MK/75)

-K-

“Akşama Kumkapı’ da *çektik kafayı.*” (LA/47)

“Bütün mesele ötekini *kafese koymaktı.*” (LA/19)

“ – *Kalıbı dinlendirdin mi?*” (HBŞ/92)

“Sabah sabah damlıyorlar, nasıl *kazık atacağız* birisine diye fırıl fırıl, yalnız hamallarla çuvalların gezindiği sokaklarda dolaşıyorlardı.” (LA/18)

“Bu milyonlara bağlı şeyleri bu *kırtıpıl* kılıklı adam mı yapmıştı?” (SK/34)

“Bir akşam bir büyük memurun geldiğini, öbür akşam şişman adamın bir masa hazırlattığını bir görse *kocakarı*, taramayı eliyle bir yapsa, rakıyı yumruğuyla bir açsa...” (HB/29)

“Lokuma kahve yapmayan *kodoş*, demin de bunlara çay yapmazdı” (AŞ/9)

“Daha ileriye giderek *kodoşluğundan* söz açarlardı” (KA/10)

-M-

“*Moruk* kıyameti koparır, uyutamazsak.” (ABY/11)

-N-

“Eceli geldi; *nalları dikti*.” (HBŞ/92)

“Bahçesi erik ağaçlı, asmalı ev yıkılmış, karı *nalları dikmiş*” (ABY/56)

-S-

“Benim kadingöbeği porsiyonuma *sulanma!*”(K/26)

Tam sıvısaçığım sırada Rıza Efendi çıkıyordu.”(K/33)

-T-

“ – Peki öyle olsun.*Tahtalı köye gitti*.”(HBŞ/92)

“- *Tıngırın* varsa uçlan, dedi.” (MK/100)

“*Tüyeriz* bir sinemaya be!” (BTİ/5)

“Ya Abdurrahmana? : Ona 15 lira *toka ettim*.” (MKPS/6)

-Y-

“*Yandan çarklı*, sulan döve döve köyüme götürüyor beni.” (SK/78)

“Şimdi elinde bir Rum kızı var. *Yeme de yanında yat!*” (HB/60)

“İşte bu cins kahvelerden birine doğru *yollanmıştım*” (SMVR/89)

Küfürlü Sözler

Eserlerde tespit ettiğimiz küfürlerin tamamına yakını “kırgınlık” sebebiyle söylenmiş sözleri içeriyor. Bunun yanın da toplum içinde fazla kullanılmayan, sert küfürlerde kahramanların karakteri ve kırgınlığına bağlanabilir:

“Ne bok yiyorsunuz orda be, diye bağırdı” (SK/32)

“ O piç kurusu , çiviye ne bok yemeğe kor” (ABY/6)

“Bir boka yaramaz korkak!”(S/43)

“Bakarsın Marlene hanımın yapamıyacağı orospuluğu yapar” (LA/84)

“ O da onlara bağırdı: Namussuz orospular!” (HB/28)

“Afyon mu katardı pezevenk meyhaneci nedir” (ABY/4)

“Akıllıdır köpoğlusu!”(ABY/93)

“Eşeklik ettiler.Hem de eşşoğlu eşeklik” (SK/43)

“Ne yapalım gelmesinler. Kırmızı götlü...”(SK/63)

“Katilden de beter, ben kancık, ben namussuzum” (LA/73)

“Elin kaltağı için doğuşecek miyim?(BTİ/75)

“Alay ediyorsun ha! Alçak herif!”(MK/48)

“İt oğlu it! Mahsus öyle yapıyor.” (MK/49)

“Öyle ki çokları pis, âdi karı, şıllık kelimelerinden...”(KA/11)

“Hasan: Namussuzlar! Diye bağırdıkça kocaman kocaman bağışıp güldüler.”(K/29)

“ Bu deyyus arabalıya beş para verdirtmeyin”(KA/53)

“Doldursana zangoç tohumu, köpoğlu köpek!”(BTİ/10)

“Konyağını şekerle,badem şekerıyla içer.Bok içesi!”(BTİ/22)

“Ulan Sotiri, bulamadın mı öteki livarı?” (SK/67)

Ayrıca olay akışını sağlamak için: “küfür etti, küfür savurdu, söğüp saydı, din, iman, avrad bırakmadı vb.” ifadelerini de sıkça kullanan Sait Faik’in bazı yerlerde küfürleri halk ağzı ile kullanması, eserlerine ayrı bir canlılık katmıştır.

“Hüseyin kaptan! Senün Anandan babandan düz gideceğüm ha!”(K/28)

“Dişlerinin arasından kötü, müthiş bir küfür savurdu”(SMVR/141)

“Velinimetine basıyor küfrü!”(LA/65)

“Mustafa müthiş bir küfür savurdu” (BTİ/137)

“Orada da söğüp saymıştım.”(BTİ/139)

“Motorda dine, imana, avrada, kâinata, küfür eden gemici kaptanlarla yola çıkılmıştır”(BTİ/19)

“Bıyıkları ağzının içine giriyor, hali ana avrat küfür ediyor gibiydi.” (§/40)

“Yalnız ustanın kalktığını, dinine, imanına sövdüğünü işitirdi”(BTİ/124)

“Ne yapacağım? Küfrettim. Ana avrat küfrettim.” (ABY/3)

“- Aha topunuzun anasını, avradını, kızını, kısrağını...”(K/28)

“Gülizar, ana avrat karıştıran bir küfür savurur.” (HB/52)

“Hepsinden sonra da kimsede din, iman, avrat bırakmayan bir mahluk geldi”(TÇ/23)

“Sarhoşum. Anasını satarım dünyanın” (MK/50)

“Kumkapılı bir Ermeni balıkçı küfrü salladım” (MK/81)

“Karayele savrulmuş bir küfürle kadına hücum etti”(S/41)

“Bu sırada başka bir bayan küfür ediyordu”(MKPS/53)

Ayrıca Bakınız: SK/39-41-61, ABY/58-84-94, LA/34-37, HB/52-94, KA/10, MK/73, BÖ/81, K/10-53, ABY/85, LA/56-61-30-31-34, HB/70, TÇ/21, MKPS/81, S/15-55-95, K/7-20, HB/68-102,

2.1.4. Seyirlik Halk Oyunları

İnsanlıkla yaşıt olan oyun, bugün bile bütün toplumlarda görülebilir. Halkın eğlenme, öğrenme vb. gereksinimleri yine kendi içinden çıkardığı oyunlarla giderilmeye çalışılmıştır.

“Gelenekselleşmiş olan halk seyirlik oyunları yüzyıllarla tanımlanabilecek bir zaman dilimini içermektedir. Kuşaktan kuşağa aktarım sonucu bazı değişimlere, kayıplara uğrasa da halka özgü olan yanını hep korumuştur. Gerek kullanılan dil, gerek eleştiri anlayışı, gerekse eğlendirirken eğitmesi halk kültürünü yansıtır. Halk

seyirlikleri çağdaş sanatların da yararlandığı önemli bir kaynak olma özelliğini korumaktadır.

Bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de geleneksel halk seyirlik oyunları, halk yazınının önemli bir dalını oluşturmaktadır. Geleneksel seyirlik oyunlarımız, bir sonraki kuşaklara aktarıldıkça yaşamayı sürdürecektir.”³⁰

Sait Faik'in eserlerinde geleneksel seyirlik oyunlarımızdan “orta oyunu” sadece bir yerde benzetme unsuru olarak yer alır:

“Her şeyi, herkesi, ilmi, felsefeyi bir orta oyununa çıkarın...”(SMVR/100)

Bunun yanında değişik söz oyunları ve yanlış anlaşılabilir sözlerle güldürme unsuru sağlayıp; eğlendirme amacı taşıyan seyir oyunlarından Karagöz ile ilgili unsurlar yazarın eserlerinde değişik şekillerde yer almaktadır.

2.1.4.1. Karagöz

Türk Halk Tiyatrosu içinde en çok sevilen, tanınan, yayılan ve kendi gücü ile de olsa yaşamaya devam eden dal, Türk Gölge Tiyatrosu Karagöz'dür (Oral, 2002: 15)

Geleneksel kültürümüzün ortaoyunu ve meddah ile birlikte en önemli köşe taşlarından biri olan gölge oyunumuz Karagöz-Hacivat oyunları günümüzden yüz yıllarca önce ortaya çıkmış, insanları eğlendirirken düşündürmüş, zaman zaman toplumsal bilinç oluşmasında öncü bir rol oynamıştır.

Gölge oyunlarının ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı hakkında kesin bilgi olmamakla birlikte Asya (Java, Endonezya, Çin) kökenli olduğu bilinmektedir. Gölge oyununun Türk kültüründe ne zaman ortaya çıktığı, Karagöz ve Hacivat olarak ne zaman biçimlendiği ise bir muamma olma özelliğini korumaktadır. Her ne

³⁰ Yrd.Doç.Dr .Ali Öztürk, **Halk Edebiyatı**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009, s.195.

kadar bu konuyla ilgili bir takım tezler ortaya atılmış ise de bunların hiç biri kesin değildir. Zaten bu tezlerin bir bölümü söylenti olmaktan öteye gidememiştir. En çok bilineni ise Karagöz ile Hacivat'ın Bursa Ulucami'de inşaat işçisi olarak çalıştıkları ve şakalaşmaları yüzünden inşaatın yavaş ilerlemesinden dolayı Padişah Sultan Orhan'ın ikisini idam ettirmesi, daha sonra da Sultan Orhan'ın pişman olduğunu ve vicdan azabı çektiğini gören Şeyh Küşteri'nin bir perde gerisinden deriden yapılmış pabuçlarını oynatarak padişahı teselli ettiği söylentisidir.³¹

“Karagöz oyunu deriden kesilmiş bir takım insan, hayvan, bitki ve eşya biçimlerinin arkadan ışık verilerek beyaz perdeye gölgelerinin yansıtılması ile oynatılır.

Karagöz oyunları dört bölümden oluşur. Öndeyiş-giriş (mukaddime), söyleşme (muhavere), oyun bölümü (fasıl) ve bitiş. Karagözcüler, oyunun ana temasına bağlı kalmakla birlikte küçük değişiklikler de yaparlar. Örneğin perdeye çıkardıkları taklitlerin sayısını azaltıp çoğaltabilirler. Giriş sıralarını değiştirebilirler.

Karagöz oyunlarında Hacivat hep okumuş, kendisini bilgili, kültürlü zanneden yarı aydın tipini canlandırır. Karagöz saf, iyi niyetli, temiz kalpli, okuma yazma bilmeyen fakat zeki bir halk adamınıdır. Karagöz, Hacivat'ın söylediği sözleri anlamaz ve hep ters cevaplar verir. Bu da oyuna komiklik katar. Hacivat'ın sözlerine saf saf cevaplar vererek, yaptığı kelime oyunları ile dinleyenleri güldürmeye çalışır.”³²

Sait Faik, köklü bir geçmişe sahip olan Karagöz'e eserlerinde yer vermiştir. Yazar “Sarnıç” adlı eserinde gezici karagöz oynatıcılarının köye gelerek karagöz oynatmalarının kahramanın üzerinde bıraktığı etkiden ve ahâlinin hoşça vakit geçirmesinden bahsederken “Belediye Müzesi” adlı yazısında müze müdürünün ağzından karagöz tasvirlerinin yapılışını ve bu oyun hakkındaki görüşlerini dile getirir.

³¹ Bu bölümdeki bilgiler Mustafa Mutlu, **Karagöz Sanatı ve Sanatçıları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002'den hulasa edilmiştir.

³² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Doç.Dr Nebi Özdemir, **Halk Tiyatrosu**, Ankara, AKM Başkanlığı Yayınları, C.III, 2003, s.19-20.

Gezici Karagöz Oynatıcıları ve Karagöz Oyunu

“Gaz sobası”³³ adlı öyküde köye gelen birkaç hoş sohbet adamdan birinin yüksekçe bir yere perde gererek köy kahvesinde oynattığı Karagöz oyununu seyreden kahraman Receb’in daha sonradan hatırlayarak şehir merkezinde gittiği sinemada, sinemayla karagöz oyununu benzetmesinden bahseder:

“Bir gece Bursa’dan hoşsohbet hovarda insanlar köye gelmişler bir tanesi, gençlerin oturduğu yüksekçe yere bir perde germiş ve karagöz oynatmıştı. Köylüler Karagözün her sözüne katıla katıla gülmüşlerdi. Recep o sözlerin hiçbirini hatırlamıyor. O zamanda işitmemişti. O hayale, perdeye dalmıştı. Şimdi gaz sobası yanarken ve kahve ışıkları sönükken gözünün önüne bir perde gerilmiş ve Recebe öyle geliyor ki bir Karagöz oyunu seyretmişti.

Yine Recep birden hatırladı. Bir gece Bursa’da kaldığı zaman onu Bursalı kahveciler sinemaya götürmüşlerdi. Bu da bir nevi Karagözdü.”

Sait Faik, konuşmaları ve mektuplarının yer aldığı “Açık Hava Oteli” adlı eserde İstanbul’da bulunan ‘Belediye Müzesi’ni gezerken gördükleriyle ilgili izlenimlerini aktardığı bölümde Karagöz oyununun ana karakterleri Karagöz ve Hacivat arasında geçen bir diyaloga yer vererek:

“Şimdi Karagöz perdesinin önündeyiz. Hacivat, Firuz beyle bir feraceli hanıma şöyle nasihat ediyor gibi:

- Beyzadem! Sizin gibi bir sahibi aklü iz’anın Karagöz bendeniz gibi bir cahili ilmü irfanın duhteri pakize edasını ben her ne kadar size münasip görürsem de ağyar ne derler?

Demesine karşılık Karagözün öteden :

³³ Sait Faik Abasıyanık, **Sarnıç**, İstanbul, Çığır Kitabevi, 1939, s.84.

- Sen beyzadem gibi akıllı ve iz'anlı bir kişi zadeye senin gibi çakıllı, iz'an dedikçe uzananın eşek dürter, kaz güderin kızını peşkeş çekersin ha! Sensin hıyar yerler ailesinden, bize ne, ne dersin de.

Diye Hacivat'ın üstüne yürüyüşünü görür gibiyim.”(AHO/37) der.

Karagöz Tasvirlerinin Yapılışı

Gezinin devamında müze müdürü Karagöz tasvirlerinin yapılışından bahseder:

“ – Karagözler ceylan, deve ve manda derisinden yapılırdı. Sonradan mukavvadan, tahtadan yapılanlarına da yetiştik ya, diyor, ceylan derisinden yapılanlarının arkasından ışık vurunca perdede bir Walt Disney filmidir başlardı.” (AHO/37)

Sait Faik yazının devamında bu köklü sanatımızın unutulmaya yüz tuttuğunu belirterek :

“Karagözle desen anime arasında büyük fark yok. İşte unuttuğumuz, ihyası bir daha kabil olmayacak büyük bir sanat daha ölü: müzelik!” diyerek üzüntüsünü dile getirir.

2.2. ÂŞIK EDEBİYATI

Âşık edebiyatı, 14–15. yüzyıllardan itibaren Anadolu'da Türk kültür ve edebiyatını etkisi altına almaya başlayan Arap - islâm edebiyatının etkisiyle, eski geleneklere bağlı kalarak dini–tasavvufî konularda şiirler söyleyen halk şairleri için kullanılmaya başlanır. (Aslan, 2008: 177).

Başta Fuat Köprülü olmak üzere Cahit Öztelli, İlhan Başgöz gibi pek çok araştırmacı Türk edebiyatının ilk temsilcileri olan ozan-baksı şair tipinin meydana getirdiği edebiyat geleneğinin Anadolu'daki tasavvuf cereyanları ile tekke

edebiyatının da tesiri altında kalarak İslâmî kaidelere uygun yeni bir terkipte âşık edebiyatını oluşturduğunu³⁴ kabul etmektedirler (Günay, 1993: 8).

Âşık edebiyatını, bazen sözlü halk edebiyatına bazen de münevver zümre edebiyatına bağlayan Köprülü, hususiyet ve istiklâli bir türlü anlaşılamayan bu tarzın kökenlerinin araştırılması gerektiğini belirterek Âşık edebiyatı hakkında şu değerlendirmede bulunur: “*Bizde, Halk Bilgisi denilen bilgi şubesine giren sözlü halk edebiyatıyla, edebiyat tarihinin başlıca tetkik mevzuunu klâsik münevver sınıf edebiyatı üçüncü bir zümre edebiyatına tesadüf ediyoruz ki Âşık edebiyatı manalı ismi altında büyük bir kitle teşkil ediyor*” (Köprülü, 1991: 195).

Âşıklık geleneği, Türk kültür varlığında önemli yer tutmaktadır. 14. ve 15. yüzyıllarda tanınip şekillenmeye başlayan bu geleneğin temsilcileri için, âşık adından başka yaygın olarak saz şairi ve halk şairi terimleri de kullanılır. Birbiriyle aynı olan bu kavramlardan halk şairi daha genel bir kavramdır. Saz şairleri ile birlikte halk arasında sazsız türkü söyleyen kimselerle, belli bir öğrenim görmüş olan hem hece hem de aruz ölçüsüyle şiir yazan ve saz çalmayan kalem şairlerinin hepsine halk şairi denilir (Aslan, 2008: 178).

Âşıklık, çağlar süren deneyimlerden geçerek şekillenmiş, kendine özgü icra töresi, geleneğe dayalı yapısı, âşık olmak ve âşıklığı sürdürmek için uyulması gereken kuralları olan bir gelenektir. (Özcan, 2005: 19)

Bu bağlamda Sait Faik, Âşık edebiyatı temsilcileri olan halk şairlerine, tarihsel seyri içinde âşıklık geleneğinin en önemli icra mekânları olan âşık kahvehanelerine ve âşık tarzı şiir örneklerine eserlerinde değişik şekillerde yer vermiştir.

³⁴ “Ziya Gökalp, Sadettin Nuzhet Ergun ve Şükrü Elçin gibi araştırmacılar Âşık Edebiyatını Halk Edebiyatı içerisinde ele alıp incelerken; Rıza Tevfik, M. Fuad Köprülü, Pertev Naili Boratav gibi araştırmacılar ise Âşık Edebiyatının Türk edebiyatı içerisinde ayrı bir edebiyat şubesi olarak incelenmesi gerektiği fikrini savunmuşlardır.” (Akt: Ferhat Aslan, 2002: 16)

Yazar, Âşık edebiyatı örneklerinin yer aldığı eserlerinde bu edebiyatın geleneğe dayalı yapısı içerisinde yer alan âşığın gurbete çıkması, eğitim öğretim durumlarını olay akışında kahramanlarının ağzından zikreder. Yazarın “Beleş Plaj” adlı hikâyesinde kahramanlardan birisi halk şâiridir ve aynı hikâyede halk şâiri kahramanın şiir örneği mevcuttur. “Türk Ülkesi” adlı hikâyede gurbete çıkan âşık ve bu âşığın elinde sazıyla türkü söylemesi yer alırken “Mahkeme Kapısı” adlı eserinde o dönemde yazarın ifadesiyle Beyazıt civarında bulunan bir âşık kahvesi de mekân olarak yerini alır.

2.2.1. Âşık Tarzı Halk Şiiri ve Âşıklar

Âşık tarzı şiir geleneği, edebiyat geleneğimiz içinde önemli bir yer işgal eder. İnsanlarımızın ince zevklerini, kültürlerini, dünya görüşünü vb. yansıtması açısından önem taşıyan bu gelenek içerisinde konar-göçer Türkmen aşiret mensuplarının yaşadığı Türkmen coğrafyası olarak kabul edilen Kızılırmak’tan Rakka’ya kadar olan sahada, Karacaoğlan adı etrafında oluşmuş bir Türk saz şiiri geleneği mevcuttur (Görkem, 2005: 15). Bunun dışında Osmanlı imparatorluğu’nun diğer yörelerindeki aşiretler içerisinde de yetişen birçok âşık vardır.

Çalışmamızda Âşık tarzı şiir geleneğinin öncülerinden Karacaoğlan’ın ismi Sait Faik’in tek şiir kitabı olan “Şimdi Sevişme Vakti”nde isim olarak geçmekte ve “Kayıp Aranıyor” romanında bir kahramanın Karacaoğlan türküsü söylediği ifadesi geçmektedir:

“ Genç kız uzaktan geçen vapurun projektörünü kovaladı. Sonrada Cemal’in Karacaoğlan türküsüne katıldı.”³⁵

“ ...
Oğlu bir şiir okusa
Karacaoğlan’dan
Orhan Veli’den
Yunus’tan Yunus’tan..”³⁶

³⁵ Sait Faik Abasıyanık, **Kayıp Aranıyor**, İstanbul, Varlık yayınları, 1953, s.6.

“ ...
Gözlerinde memleket şarkıları
Ayaklarında memleket yolları
Karacaoğlan şiirine benzeyen
Çakır mandalar...”³⁷

Sait Faik, Tüneldeki Çocuk öykü kitabında halk şairlerinden bir türkü söylemesini rica ettiği arkadaşının türküyü söylemesinden sonra “ Ne yapalım anlamıyoruz işte. Ama böylesini anlıyoruz. İçimize bir garipliktir çöküyor. Anadolu çocuğuyuz nidelim. Yapamıyoruz biz Breton, Tzara, ve Michaux ile.”³⁸ diyerek kültürümüzün önemli bir parçası olan türküleri sevme sebebini ortaya koyar.

Yazar eserlerinde Âşık tarzı şiir geleneğinin öncülerinden Karacaoğlan’ın yanı sıra şiirlerini sazla çalıp söyleyen mahalli âşıklara ve onların şiir örneklerine yer vermiştir:

“Beleş Plaj” hikâyesinde kahramanlardan bir tanesi halk şairidir:

“Memleket Irak. Beni buraya festivale, Kastamonu gecesi vardı da çağırdılar. İsmim Hakkı Bayraktar. Halk şairiyim.”³⁹

Aynı hikâyenin devamında şair bir şiirini seslendirir:

“ ..Aldı Hakkı Bayraktaroğlu bakalım ne dedi:

Dilerdim bir dahi gelip de görmek
Erdirdi ol gani Yezdan İstanbul
Davete icabet vesile demek
Ölsem de gam yemem inan İstanbul
Nice bin âsarın yıkılmış göçmüş
Nice bin düşmanın koğulmuş kaçmış

Nice bin evladın arslan İstanbul
Nice bin ümera sende medfundur
Nice bin şuara sende meskundur
Nice bin özleyen her an İstanbul

³⁶ Sait Faik Abasıyanık, **Şimdi Sevişme Vakti**, İstanbul, Yenilik Yayınları, 1953, s.11.

³⁷ **Age**, s.39.

³⁸ Sait Faik Abasıyanık, **Tüneldeki Çocuk**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1955, s.104.

³⁹ Sait Faik Abasıyanık, **Açık Hava Oteli**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1981, s.72.

Yedi dağ üstünde manzaran hoştur
Şehirler içinde şöhretin baştır
Söyliyen Bayraktar Hakkı Çavuştur
Dinliyen ahbab ve yâran İstanbul⁴⁰

“Rakı Şişesinde Balık Olmak” adlı röportaj-hikâyesinde röportaj yapılan şâir en sevdiği şairlerin ismi belli olmayan halk şâirleri olduğunu belirtir.

- “ - En çok hangi şairleri seversiniz?
- En çok isimsiz şairleri severim. Daha ziyade adı bilinmeyen halk şairlerini. Mesela türküleri çıkaranları.
- Bir tane söyler misiniz?
- Aldı şair bakalım ne dedi:

Akşam olur hapishane kitlenir
Kimi kağıt oynar, kimi bitlenir
Kiminin temyizden evrakı gelir
Düşüm bir ormana yol belli değil
Yatarım yatarım gün belli değil”⁴¹

- Üstad, sen bana o adı bilinmez halk şairlerinden bir türkü daha söylesene.
- Peki...

Hapishane içinde üç ağaç incir
Kollarım kelepçe anam boynumda zincir
Zincir sallandıkça her yanım sancır
Düşüm bir ormana yol belli değil
Yatarım yatarım gün belli değil”⁴²

2.2.2. Âşıklık Geleneği

2.2.2.1. Âşığın Gurbete Çıkması

Âşıklık geleneği içerisinde gurbete çıkmanın hem gelenek hem de bir aşığın eğitimi için çok önemli bir yeri vardır. Âşık ya da çırak gezip gördüğü yerlerde yeni

⁴⁰ Age, s.72.

⁴¹ Sait Faik Abasıyanık, **Tüneldeki Çocuk**, İstanbul, Varlık yayınları, 1955, s.102.

⁴² Age, s.104.

yeni bilgiler edinmekte, bilgisini, görgüsünü ve tecrübesini artırmaktadır.⁴³ “ Türk Ülkesi” adlı hikâyede, Âşıklardan birisi gurbet ele İstanbul’a gelir ve bir bekar odasında kalır:

“ Bekar işçilerin gece barınmaları için dışarıdan küçücük şirin ama penceresiz bir yapı...Bu yapının önüne gelince bir bağlama sesi duydum. Ara sıra sessizce “ Yaşa, varol âşık” diyen sesler işittim. Çömeldim, dinledim. Âşık hep yaylanın ve ıssız dağın insanının kelimelerini söylüyordu. Yar, diyordu. Kaza kader, diyordu. Merhaba, diyordu.”⁴⁴

2.2.2.2. Âşıkların Eğitim Öğretim Durumu

Âşıklık geleneğini öğrenmekte olan çırağın bu geleneği daha iyi öğrenmesinde ve sanatını iyi bir şekilde icra edebilmesinde onun örgün eğitim kurumlarından aldığı eğitimin önemli bir yeri olsa da okuma-yazma bilmeyen âşıklarda mevcuttur.⁴⁵ “Türk Ülkesi” hikâyesinde kahveye gelen âşığı dinleyen iki kişinin diyalogunda âşığın tahsil durumundan söz edilir:

“ – Var ol Mehmet Bey, dedim. Yapında âşık parmağı var, zeval görmez dedim.

- Geçen akşam bende dinledim, dedi. Güzel okuyor, güzel çalışıyor oğlan, çobanmış, okumak yazmak bilmezmiş.”⁴⁶

2.2.3. Âşık Kahvehaneleri

Âşık kahvehaneleri Türk âşıklık geleneğinde çok önemli bir mekândır. Kahvehaneler hem âşıklık geleneğinin icra edildiği hem de usta-çırak ilişkilerinin en yoğun yaşandığı mekânlardır. Sait Faik’in hemen her hikâyesinde en çok kullandığı

⁴³ Daha geniş bilgi için bk.: Ferhat Aslan, **Kars Yöresi Âşıklarında Usta-Çırak İlişkisi**, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s.121.

⁴⁴ Sait Faik Abasıyanık, **Son Kuşlar**, İstanbul, Varlık yayınları, 1952, s.80.

⁴⁵ Ferhat Aslan, **Kars Yöresi Âşıklarında Usta-Çırak İlişkisi**, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2002, s.107.

⁴⁶ Abasıyanık, **age**, s.81.

mekân kahvehanelerdir diyebiliriz. Sait Faik doğrudan âşık kahvelerinden bahsetmez. Sadece âşıkların, halk şairlerinin uğrayıp şiirlerini okuduğu, atışmaların yapıldığı bir kahvehane mekân olarak geçmektedir:

“ Kahveci Yakup Arı'nın kahvesi Beyazıt civarındadır...ara sıra güzel sesli bir hafız gelip mevlid okuyor. Gülsuları dökülüp şerbetler dağıtılıyor. Hele bazı günler halk şâirleri gelip yeni şiirlerini okuyorlar, müşâereler oluyor.”⁴⁷

⁴⁷ Sait Faik Abasıyanık, **Mahkeme Kapısı**, İstanbul, Varlık yayınları, 1956, s.67.

3. BÖLÜM

SAİT FAİK ABASIYANIK'IN ESERLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

3.1. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

Türk halk kültürü içinde doğumdan ölüme kadar geçen süreye “geçiş dönemi” denilmektedir. “Bilindiği gibi insan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş”leri bağlı buldukları, kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, yanı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.

Böylece “geçiş” dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluştururlar. (Örnek, 1995: 131)

Geçiş dönemlerinin içinde olması gereken alt dallardan sünnet, askere uğurlama gibi olayların örneklerine çalışmamızda rastlanılmamıştır. Yalnız askerlikle ilgili bir ifadeye Lüzumsuz Adam adlı hikâyede rastlamaktayız:

“Askerden döndün mü? Seni öldü sandık be Bayram! Diyorlardı.” (LA/54)

Bununla birlikte çalışmamızda geçiş dönemleri içinde yer alması gereken alt dallardan çocuklukla ilgili oyun örneklerine rastladık. Bu örnekler çalışmamızın “Çocuk Oyunları” başlığı altında değerlendirilmiştir.

Örneklerine rastlanılan geçiş dönemleri aşağıda gösterilmiştir.

3.1.1. Doğum

Hayatın başlangıcı doğumla başlar. İnsan hayatının en önemli olaylarından biri olan, yeni bir hayatın başlangıcı doğum da kendi içerisinde folklorik unsurları barındırır. Türk kültüründe çocuğa çok değer verildiği için doğum da önemli bir hadise olarak görülür.

Doğum uygulamaları, gelenek ve göreneklerin yoğun olduğu dönemlerden biridir. Doğum, geleneklere uygun olmak şartıyla her zaman mutlu bir olay olarak kabul görülür, toplumda anne–babaya duyulan saygıyı artırır. Doğuma ve aşamalarına bazı inançlar ve gelenekler eşlik eder.

Genç kadının çocuk sahibi olması için evliliğin ta başlangıcında gelinin yatağında gerdekten önce bir oğlan çocuk yuvarlanır, kucağına bir oğlan çocuk verilir. Gelinin hamile kalması gecikirse veya gerçekleşmezse gelinin beli çekilir, çeşitli kurbanlar adanır, dualar okunur.

İslâm dininde de çocuk sahibi olmak, çoğalmak kutsaldır.

Dede Korkut Hikâyelerinde oğlu olan ak çadıra, kızı olan kızıl çadıra, oğlu kızı olmayan da kara çadıra oturtulur.

Masallarda da genelde padişahın ve vezirinin çocuğu olmaz. Derviş ya da pir üreme unsuru olarak padişaha ve vezirine elma verir. Eşleriyle birlikte yemelerini, kabuklarını da atlarına vermelerini tembihler.

Hem dinimiz hem de kültürümüz açısından çocuk önemli olduğu için doğum da önemli bir evredir.

Sait Faik'in eserlerinde doğumla ilgili olarak "çocuğunun olmasını isteme, gebe kalma, doğum öncesi ebe çağırma, emzirme, lohusalık" gibi unsurlar geçmektedir.

Yazarın "Havada Bulut" adlı eserinde doğum öncesi hazırlık olarak beşik ve kundak alma örneğine rastladık:

"Evlendikleri zaman basma, yüzük alabilmek, doğacaklara beşik, kundak, ölenlere kefen satın alabilmek için hasattan sonra ekin para etmediği zaman yol yapmaya gelirlerdi." (HB/88)

Hastane ortamlarında yapılan doğumlarla birlikte kırsal kesimlerde doğumu gerçekleştiren mektepli ya da alaylı ebeler de mevcuttur. "Sarnıç" adlı eserde doğumu yaklaşan annesi için evin büyük oğlunun mahallenin ebesini çağırmaya gitmesi geçmektedir:

"-Boşnak mahallesine koş, dedi. Rizo'yu bul. Ebenin evini o bilir. Sana göstereyim! Karıyı al getir, anan ölecek" (S/56).

Eserin devamında loğusa bir kadından bahseden yazar "Kayıp Aranıyor" adlı eserinde loğusa kadınlara içirilen loğusa şerbetinin karanfilli tadından bahseder:

"Loğusa kadın Boşnakça mırıldanıyor. Aynı lisanla yeminler diyor, karnındaki ihtiyarın mahsulü olduğunu anlatmaya çalışıyordu" (S/57)

"Birden bire bir loğusa şerbetinin karanfilli tadı ile kıpkırmızı tütüverir"(KA/41)

Sait Faik'in eserlerinde gebe kalan, emzikli, çocuk sahibi olmak isteyen kadın kahramanlar da vardır:

“ ‘Kaçamak Fatma’ ismi verilen sarı kız gebe olduğunu iddia etti” (LA/68)

“Karyolan beyaz, tombul, gebe bir kadın kadar iki canlıdır” (MK/30)

“Ünal’ın babası, annesi ona gebe kaldığı zaman ölmüştü”(BÖ/89)

“Hizmetçi şehre indi. Bir çocuk doğurdu. Hanımı onu kovmadı. Bahçıvanla gidip görüşüldü. Evlendiler.” (BS49)

“-Ulan Mustafa! İnsanoğlu ana rahmine bulanık su gibi düşer de, dokuz ay on gün sonra, capcanlı fırlar” (BTİ/121).

“Her dokuz ay on günde ikizlerini sandallar boş bekliyor” (ŞSV/49)

“Dokuz ay on gün sonra bu kapkara şey çıkmıştı”(HB/26)

“Onu kucağında meme verirken görüyor, sonra manzara birden değişiveriyor”(BÖ/112)

“Öyle şey mi olur? Hasancığı o doğurmuştu. O süt vermişti” (BÖ/113)

“Fatma’nın süt anası Cevriye’yi hasta yatağında ziyarete gittiler.” (LA/69)

“Ah bir çocuğu, bir kız çocuğu olsaydı! Oğlan çocuk istemiyordu. Bütün şarklı erkeklerin aksine bir kız çocuğu için canını verecekti” (BTİ/24)

3.1.1.1. Ad Verme

Yeni doğan çocuğa ad verme gelenekleri, Türk kültür hayatında önemli bir yer tutar. Bu gelenek, başta Dede Korkut olmak üzere özellikle halk hikâyelerinde yaygın bir unsurdur.

Eski Türklerde oğlan çocuğa ya uzun zaman hiç ad verilmez yahut da ilk verilen ad ömrünün sonuna kadar kalmazdı. Geçici bir ad idi. Önemli bir iş başardığı zaman yani delikanlılık çağına geldiğinde, ya yaptığı önemli işi hatırlatan, ya da ilerisi için bir dilek anlamı taşıyan bir ad verilirdi ki, buna er at (erkek adı) derlerdi. Türkler İslâm dinine girdikten sonra bu gelenek git gide gücünü yitirmiştir (Boratav, 1999: 88).

Günümüzde çocuk sahibi olacaklarını öğrenen çiftler daha çocuk doğmadan adını belli etseler de eski geleneklere göre yeni doğan çocuğun ismini evin büyükleri koyar. Bu büyüklere karşı gösterilen saygının bir çeşit göstergesi sayılır. Ayrıca ilk doğan çocuğa cinsiyetine göre dedenin, babaannenin veya yakın zamanda vefat eden birisinin adının verilmesi âdettir.

Sait Faik'in eserlerinde iki yerde ad koyma örneği mevcuttur:

“Bizim Fatma da onunla. İsmi de ‘Ayhan’ koymuş, hınzır kız” (K/73)

“Bahçıvanla gidip görüşüldü. Evlendiler. Çocuğun adını ‘Hasan’ koydular” (BS/9)

“İnsan isimleri ekseriya, anadan doğar doğmaz takılan manasız isimler değildir. İnsanlar buralarda; dal, hıyar, çukur göbek, lahana gibi sebze meyve isimleriyle yahut katır, barbunya, zargana, kunduz gibi hayvan isimleriyle, yahut ta yüzünün, karakterinin bir tarafını bildiren, bal budak, cambaz, kıllı, köse, sulu gibi isimlerle çağrışırlar” (S/11)

3.1.2. Evlenme

Evlenme, kadınla erkeğin aile kurmak için hayatlarını birleştirmesiyle gerçekleşen sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Geleneksel unsurlar açısından oldukça zengin olan evlenme süreci, hem hukukla hem de sosyal normlarla şekillenir.

“Evlenme, geçiş törenleri içinde yapısının karmaşıklığı ve içeriğindeki ayrıntıların zenginliği bakımından hem çok ilginç, hem de incelenmesi çetin bir gelenektir” (Boratav, 1973: 204). İçine aldığı pek çok törenle halk edebiyatına eşsiz örnekler sunan düğün törenleri, gelenekleri, Türk halk kültürü araştırmalarında üzerinde en çok durulmuş konularından biridir.

Pek çok ve renkli adetlere sahne olan düğünler, gençlerin evlilik yaşına gelmeleri ve evlilik isteklerini dile getirmeleri –çoğu zaman bu istek büyüklerden gelir- ile başlar ve eşi, dostu, akrabayı içine alan çeşitli törenlerle devam ederek düğün gecesi son bulur.

Sait Faik’in eserlerinde çeyiz düzme, kız beğenme, kız isteme, nişan, nikâh, düğün, kız kaçırma gibi evlenme sürecinde toplumumuzda görülen çeşitli aşamalar kendisine yer bulmaktadır. Yazarın eserlerinde bu unsurlara ait herhangi bir tören veya ritüel örnekleri az olmasına karşın yazar eser içinde değişik şekillerde bu unsurlara değinir.

Çalışmamızda bu unsurları: Çeyiz, Kız Beğenme-Kız İsteme, Nişan, Nikâh, Düğün ve Kız Kaçırma başlıkları altında inceledik.

Bu başlıklar dışında yazarın çoğu eserinde evlenme, bir olgu olarak ta karşımıza çıkmaktadır:

“Birinci izdivacında da kendisi seçmiş değil miydi?” (KA/66)

“Kendi çocuğu daha evlenecek çağda olmadığına göre kimbilir kimleri başgöz etmiştir” (TÇ/80).

“Ben de kendi halinde bir kadınla evlenmek isterim”(TÇ/110)

“Belki bu sayede helâl süt emmiş bir yoldaş bulmuş olursun”(TÇ/110)

“Sen helâl süt emmiş bir esnaf çocuğu bulur, evlenirsin, torunlarımı görürüm” (BTİ/14)

“Fakat tam ben ona bu izdivaç teklifini yapmaya hazırlanırken, en iğrenç ve çirkin esvaplarını giyiyor” (SMVR/125).

“Ne olur canım? Ne olur? Gel evlenelim!” (BTİ/79)

“Bulursam namuslu bir kızla evleneceğim. Oradan Trabzona geçeceğim, karımla anamı alıp. Yahutta Trabzondan evlenirim” (BTİ/61)

“Çoğumuz evlenmiştik. Hepimiz birer kız almıştık” (S/2)

“Ablamın gelin olacağı vakit Hüsnü kalfaya üç seneliğine kiraya verdik” (BTİ/33)

“Şimdi bizi tanımıyor. Hocasının kızı ile evlendiler daha geçenlerde” (MK/38)

“Elbette evlenmek istiyorum, Saffet Bey, demişti” (K/64)

“Sana bir şey teklif edeceğim: Karım olur musun?” (K/105)

3.1.2.1. Çeyiz

Geleneklerimize baktığımızda anne çocuğunun cinsiyetini öğrenir öğrenmez hemen çeyiz düzmeye başlar ve evlendiği güne kadar, çeyiz düzme devam eder.

Hatta bununla ilgili bir atasözümüz de var: Kız beşikte çeyiz sandıkta. Bir kız için çeyiz, baba evinden ayrılırken yanında götürdüğü en değerli hazinedir. Bu hazine ‘çeyiz sandığı’ denilen sandıklarda saklanır.

Sait Faik’in ‘Lüzumsuz Adam’ adlı eserinde düğününe az bir zaman kalan kızının çeyizini nasıl düzeceğini kara kara düşünen bir babanın hâli yer almaktadır:

“Kızının çeyizini düşünen adamı ıslaha imkân yoktur” (LA/21)

Evlilik çağına gelen kızların çeyizlerini sakladıkları çeyiz sandıkları da yazarın eserlerinde geçmektedir:

“İşte bizim kaplamaları söktüğümüz, harabeleri yıktığımız, *gelinlik sandıkları* parçaladığımız, marsık hasretiyle kapkara karardığımız günlerde işlenen bir cinayet.” (MKS/58)

“Genç kızların sandıktaki çeyizleriyle, genç erkeklerin..” (HB/6)

“Anası onu gündeliğe gönderdi. Elinden parasını aldı. Çeyizini sattı” (Ş/34)

“Evlendikleri zaman basma, yüzük alabilmek, doğacaklara beşik, kundak, ölenlere kefen satın alabilmek için hasattan sonra ekin para etmediği zaman yol yapmaya gelirlerdi.” (HB/88)

3.1.2.2. Kız Beğenme - Kız İsteme

Kız beğenme ve dünür gelme toplumumuzda sıklıkla rastladığımız geleneklerden biridir. Geleneksel olarak evlenme “kız bakma” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu arama işine “Görücülük” denilmektedir. Genellikle düğün merasimleri, komşuluk ziyaretleri bunun için önemli fırsatlardır. Kızın beğenilmesinden sonra oğlanın da

görüşü alınarak durum kız tarafına bir vesile ile bildirilir. Dünürcü olarak adlandırılan bu kişiler kızı beğendikleri zaman aile büyükleriyle birlikte kız istemeye giderler. Burada da çeşitli âdetler karşımıza çıkar. Örneğin gelin adayı kız, misafirlere kahve ve çay ikramında bulunur; eğer kızın gönlü varsa gelenlere yakınlık gösterilir, yok ise fazla umut verilmez vb. gibi. “Allahın emri, peygamberin kavli” ile kızı anne ve babasından isterler. Allah hayırlı etsin temennileri ile iki aile birbirlerine söz vermiş olur. Kız istemeden sonra söz ve nişan arka arkaya yapılır.

Sait Faik’in eserlerinde kız isteme âdetine rastlamaktayız:

“Hani nizam intizamla istese yani ‘Efendi! Allahın emriyle kızını bana ver’ dese, ehemmiyeti yoktu” (BTİ/28)

“Fethiye: -Garsondu, dedi. Bizim otelde yatıp kalkardı. Allahın emri ile beni istedi. Eh Allah emridir, dedim. Kendisine vardım. Beş senedir evliyiz”(MKS/9).

“Ben sevgilimin babasına bir nutuk veriyorum. Sonunda Allahın emriyle kızını istiyorum. O da bana veriyor” (MK/52)

3.1.2.3. Nişan

“Evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma” (TDK, 2005: 1476) anlamına gelen nişan, evlilik öncesinde yer alan bir uygulamadır. Geleneklerimizde söz kesiminde genellikle son kararı erkekler verir. Söz kesimi günü gelin kıza takılacak takılar, alınacak eşyalar kimi yöremizde kadınlar arasında kimi yöremizde de erkekler arasında konuşulur. Nişanı genellikle kız tarafı yapar. Nişan salonda veya kız tarafının evinde olur. Her iki tarafın akrabaları da bu törene katılır. Erkek tarafı gelin kıza takılar takar, kız tarafı meşrubat, pasta ikramında bulunur.

Sait Faik'in "Havuz Başı" adlı eserinde kahramanın biri nişan ile düğün arasının uzun tutulmasının köylerinde hoş karşılanmadığını belirtir:

"Bizim köyde nişanlanmak, evlenmek arası kasabadaki gibi uzun sürmez. Biz böyle beklemleri hayra yormayız." (HBŞ/67)

Bununla birlikte yazar bazı eserlerinde nişanlanan kahramanlardan bahseder:

"O kış çoktan beri gözüm olan Ali ağanın kızını yarı yalvarma, yarı yıldırma ile bana nişanlayıvermişlerdi." (HBŞ/67)

"Kızı eskiden her gün görürken nişanlanınca göstermez oldular. Bahar da güzel mi güzel." (HBŞ/67)

"Nişanlanacağız Zehra! Kız evleneceğiz. Çocuğumuz olacak" (BTİ/48)

"Melekle bugünlerde nişanlanacağım. İlk yataktan kalktığım gün şehre ineceğim, yüzüklerle döneceğim" (BTİ/108)

"Bilseniz ne zamandır işsizim, bey ağabey: nihayet buldum: nişanlıyım da" (MK/27)

"Küçük hanımlar! Bugünlerde bir gün nişanlınız siz koyu al renkli karanfiller gönderecektir" (MK/43)

"Bu fikri ortaya atan kız nişanlandı" (MK/66)

"Bir hafta gelip 'nişanlanalım' diyordu. Haftaya bir bahane il onu aldatıyordu" (HB/36)

3.1.2.4. Nikâh

Türk toplumunda iki türlü nikâh işlemi yapılması bir gelenektir. Öncelikli nikâh, devlet tarafından kabul edilen ve evliliğin garantisi olan resmi nikâhtır. Bu nikâh genelde düğünden önce ya da düğün sırasında resmi yetkililer tarafından yapılmaktadır.

Diğer bir nikâh çeşidi ise dinî kurallara göre yapılan nikâhtır. Bu cumhuriyetten önce kullanılan ve günümüzde de devam eden dinî bir gelenektir. Dinî nikâh, düğün törenin son aşaması olup genellikle, düğün bittikten ve misafirler yavaş yavaş dağılmaya başladıktan sonra aile büyüklerinin bulunduğu ortamda din görevlisi tarafından kıyılır.

Sait Faik'in eserlerinde bu iki nikâh örneğiyle birlikte 'nikâhlanma' örnekleri mevcuttur :

“Çocukları sıram sıramdı. Bir resmi nikâhlı, bir imam nikâhlı bir de on dördünde el uşağı Eminesi vardı” (S/86)

“Kasaba eşrafından C.H. beyin mahdum ile doktor operatör H.O. beyin kızının nikâhları kıyıldı” (ABY/36)

“İstanbulda yedi yaşında gelmişti. Kocaman kızdı ama hatırlamıyor Kırşehirli. Onu burada, tam on üç yaşında iken bir bahçivana nikâhlamışlardı” (LA/86)

“Dilberi mis gibi, fesleğenler, aslanağızları dolu park gibi bahçeli bir eve yamadım. Bir ay sonrada nikâhını kıydım” (S/82)

“Üniversiteyi de bitirmişlerdi. Onu götürüp akli başında bir adama nikâh ettiler” (BS14)

3.1.2.5. Düğün

Evliliğin son aşaması düğündür. Kız isteme, söz, nişan, sandık götürme, ev döşeme, resmî nikâh, dinî nikâh ve en son düğün. İki gencin mürüvvetini görmek isteyen anne babalar için son tatlı telaştır düğün.

Yöreden yöreye ufak farklılık göstermekle birlikte düğün merasimleri içinde yer alan bazı uygulamalar Sait Faik'in eserlerinde de yer alır. Yazarın "Semaver" adlı eserinde genellikle damadın en yakın arkadaşı olup; damada düğün boyunca refakat eden, halk arasında 'sağdıç' olarak adlandırılan kişinin gerdek gecesinde âdet gereği kılacağı nafil namazı hatırlatması geçmektedir:

"-Ahmet, dedi, ben senin sağdıçınım. Şimdi beni iyi dinle. (Bir müddet durdu, sonra) Biz yumruğu vurup ta kapı üstünüze kapandı mı yere serili seccadede iki rekât nafil namazı kılacaksın anladın mı?" (SMVR/77)

Yazarın eserlerinde düğünle ilgili yer alan diğer örnekler şu şekildedir:

"Ayşe'yi Saniye yenge o kız oğlan kızlık gecesini yüz liraya Soğancızâde delâletile Mürteza Beye sattı" (Ş/34)

"Biz böyle beklemeleri hayra yormayız. Nideyim ki, adam hâla bir türlü *düğüne* yanaşmıyordu" (HB/67).

"Beşinci gün düğünü bizim evde yaptık. Bizim yerden yapma, şu iki buçuk odalı evde bütün yaz barındık."(HB/69)

"-Beni çocuk yerine alırsan kızarım; küserim sana. Bir daha da konuşmam.

-Düğüne de çağırılmaz mısın, Yani usta?

-Bak ona çağırırım" (ABY/40).

"Güzel bir delikanlı ile kara, beyaz dişli tatlı bir kızın düğünlerini görürdü" (HB/32)

3.1.2.6. Kız Kaçırma

Toplum içerisinde ailelerin rızasıyla alınan evlenme kararlarıyla birlikte çoğu zaman birbirini seven iki gencin ailelerinden biri ya da her iki tarafında evlenme fikrine karşı çıktığı durumlarda buna dayanamayan gençler kaçmaya karar verir.

Ülkemizin değişik yörelerinde görülebilen bu durumu örnekleyen Sait Faik, “Şahmerdan” adlı eserinde sevdiği kızı kaçıran Ahmet’ten bahseder:

“Ver elini Ayşe’nin evi. Herkes uyumuş olacaktı. Ayşenin camını vurdular, açtı. Ahmet kızın ağzına bir mendil tıkadı. Kara kız tepiniyordu. Sırım gibi bacaklarını iki erkek tutamıyordu. Sandalın içine attılar” (Ş/33)

Yazarın eserlerinde kız kaçırmayla ilgili diğer örnekler şu şekildedir:

“Kaçır o haspayı, sar o haspayı! O canım kızı!” (Ş/31)

“Benim de bir kızım var. Hani bir zengin oğluna verem diye az hülya kurmadım. Gene benim gibi çulsuzun birine kaçıverdi. Doğrusu sevindim de.”(HB/68)

“Bu dava bir kız kaçırma davası değil, bir tasallut davasıdır” (MKS/25)

3.1.3. Ölüm

Ölüm kimilerine göre her şeyin sonu, kimilerine göre ise yeni yaşamın başlangıcıdır. Ölüm yazgısı, insanların mutlak otorite karşısında zayıflığını ifade eder. Hayatımızdaki son geçiş dönemi olan ölümlle ilgili, ölüm ve sonrası uygulamaları, toplumumuzda oldukça yaygındır.

Sait Faik Abasıyanık için ölüm; çekilen acılara, ızdıraplara, yalnızlıklarına son verme yöntemidir. Yazar, ölümü en kötü ruhsal durum içinde bulunduğu zamanlarda düşünür.

Sait Faik'in çocukluk döneminin geçtiği Adapazarı'ndaki evlerinin arkasında bulunan türbede kandil ve mumlar yanar. Sürekli mezarlığa bakmak, o bölgede oyunlar oynamak yazarın gelecekte psikolojisini etkiler. Ölüm, türbe ve ölüm korkusu eserlerinde sıkça işlenir. Sarnıç adlı öyküsü türbenin ve ölüm korkusunun ayrıntılı betimleriyle doludur:

“İçerde yeşil sandukaların içinde kocaman, minare boylu ölüler yatardı. Ölülerin kocaman kavukları vardı. Bir odanın içinde karı koca yatarlardı. Ve bir kandili her akşam beyaz sarıklı bir ihtiyar yakardı... Kış geceleri dar sokaklar birbirine yapışır, bir ölü aydınlık sokaklara siner; yalnız türbenin içinden ılık bir ahret ve sakin ölüm havası esirdi.” (S/12).

Sait Faik, eserlerini yazarken büyük ve kusursuz gözlem yeteneğini kullanarak yazar. Ölümün her zaman yakınımızda olduğunu bilerek, bundan kurtuluş olmadığını söyler. Semaver adlı öyküsünde “Ölümün karşısında ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmayacak” (SMVR/9) diyerek ölüme dışarıdan bakan, onu ölüm karşısında ne yapacağını şaşırان insandan, ani bir felaketle karşılaşılan insanı gözlemleyerek onların önyargılarına varır.

Sait Faik'in Kim Kime¹ öyküsü ise yalnızlığa ve kimsesizliğe saldırıdır. Bu öyküde, yalnızlık sonucu bir insanın intihara nasıl sürüklendiği gösteriliyor. Öyküde Sait Faik, öykü kahramanlarından birini öldürtür. Kendisi de yıllar sonra yazdığı Yalnızlığın Yarattığı İnsan²'da, yalnızlıktan kurtulmanın tek yolunun ölüm olduğunu düşünür ve sinir buhranları geçirir.

Çocuklar Sait Faik için çok önemlidir. Çünkü onlarda geleceği görür. Çocuklar saf, temiz, masum ve geleceğin teminatıdır.

¹ Sait Faik Abasıyanık, **Sarnıç**, İstanbul, Çığır Kitabevi, 1939, s.70.

² Sait Faik Abasıyanık, **Alemdağında Var Bir Yılan**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1954, s.13.

Dondurmacının Çırağı³ adlı öyküsünde Abasıyanık şöyle söyler:

“Ölüm nedir bilir misin sen, ölüm? Bilmezsin ha! Küçük, büyük insandan gayri bütün canlılar gibi sen de bilmiyorsun ölümü? Oh ne iyi! Bilme bilme. Bir gün öğrenirsen bile sakın korkma! Bilene ne zaman olsa gelecektir. Bak ben onu bekliyorum. Bu gençlik sana nasıl güzel geldiyse, ölüm de sana öylece güzelce gelecektir (SK/109).

Yalnızlık ve ölüm korkusunun iç içe olduğunu gördüğümüz Sait Faik, eserlerinde ölüm temasını “Dünyadan göçüp gitmek, ruhunu teslim etmek, ecelin gelmesi, sizlere ömür” gibi ifadelerle dile getirir :

“Sizlere ömür! Efendi öldü. Epey can çekişti.”(BE/174)

“Ruhunu teslim etti, dedi. Öteki savuştu mu?”(MK/7)

“Yokmuş ağabey, derim. Babam sizlere ömür...”(SK/58)

“Aman ölsen ne olur? Ecel geldikten sonra ha kara da ha denizde...”(ABY/48)

“Evet dünyada hiçbir iş yapmadan göçüp gitmek de fena bir şey!”(HBŞ/11)

“Onun suratında, ayağında, elinde Azrailin eli var şimdiden”(ABY/65)

“Babası ondan Azrail’den bahseder gibi bahsettiği için..”(BE/112)

“ Teri kesmek mi? Sakın ha! babam kesti, 43 yaşında “İnna lillah ve inna ileyhi raciûn” (MK/36)

³ Sait Faik Abasıyanık, **Son Kuşlar**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952, s.105.

Sait Faik'in eserlerinde ölüm olayı vesilesi ile beliren töreleri ve düzenlenen törenleri 'Ölüm Öncesi ile ilgili Uygulamalar' ve 'Ölüm ve sonrası ile ilgili Uygulamalar' olarak iki başlıkta topladık:

3.1.3.1. Ölüm Öncesi İle İlgili Uygulamalar

3.1.3.1.1.Vasiyet

Hem eski inanışlarımızda hem de İslâmi inanışta önemli bir yere sahip olan vasiyet, ölen bir insanın son arzusudur ve onu yerine getirmek bir borçtur. Vasiyet, içerik olarak her şeyi kapsayabilmekle birlikte genelde yerine getirilmeye çalışılır. Vasiyetin yerine getirilmemesi ölen kişinin anısına saygısızlık olarak kabul edilmektedir.

“Kumpanya” adlı öyküde biricik oğlu ve samimi arkadaşlarının tiyatrocunun olacağı sevdasına boş gezmesine üzülen annesi oğluna ve arkadaşlarına vasiyette bulunur :

“Size gelince beyler, onu içinize almayın. Size de vasiyetim olsun: Sizde vazgeçin bu işten!” (K/44)

3.1.3.2. Ölüm Ve Sonrası İle İlgili Uygulamalar

3.1.3.2.1.Son Nefesi Verme Anı

Bağlı olduğumuz kültürümüzde, ölüm öncesi ile ilgili en çok yapılan dilek, son nefeste Kelime-i Şahadet getirmektir. Bu istek, Allah ile buluşma anına temiz bir imanla gitme düşüncesinden kaynaklanır.

“Hallaç Baba” adlı öyküde fenalaşıp doktora giden Hallaç Baba son nefesini vermeden önce Allah'ın adını zikreder:

“ – Doktor ölecek miyim? Ölüyor muyum? İğne yap bana doktor....diyordu.

Birkaç defa daha Allah'ı andı. Sonra sustu. Mavi gözleri açtı. Yüzü şimdi sapsarı, soluk, yer yer mordu. Hallaç baba ölmüştü” (MK/33)

Kişinin vefat anında yanında birileri varsa vefat eden kişinin gözlerini kapamakta kültürümüzde yer alan uygulamalardandır. “Semaver” adlı öyküde annesiyle mutlu mesut yaşayan Ali, bir fabrikada işçi olarak çalışır. İş dönüşü annesini kucaklayıp odaya geçen Ali, biraz sonra bir ses duyarak mutfağa koştuğunda annesi son nefesini vermiştir:

“Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı. Sokağa fırladı. Komşu ihtiyar hanıma haber verdi. Komşular koşu koşu eve geldiler.”(S/10)

3.1.3.2.2.Kefenlenme

Kefenleme, İslâm inancına göre ölen kişinin gömülebilmesi için; ölünün yıkanması ve yıkandıktan sonra kefen denilen beyaz ve temiz bir beze sarılması işlemidir. Bu işlem din görevlileri tarafından gerçekleştirilmekte olup belirli şekil ve şartlara bağlıdır.

Sait Faik'in eserlerinde ‘kefen’ terim olarak geçtiği gibi “Kumpanya” adlı öyküde kültürümüzde yer alan ‘kefen parası’ biriktirme örneğine rastladık:

“Sen kalk benim sandığı kır, kefen paramı al”(K/44)

“Balıkçının kefeni ağı olmalı, çelevi efendi!” (SK/46)

“Kendi kendine vurgunlara ayna öptürür. İhtiyarlara ölüm, tabut, kefen gösterir”(MK/10)

3.1.3.2.3. Gömme Hususiyetleri

Gömme merasimi ölünün toprağa defnedilmesidir. Definle ilgili uygulamalar, genellikle dini törenler biçimindedir. İslâm dinine göre cenaze çok fazla bekletilmeden yıkanıp kefenlenip toprağa gömülmelidir.

GemiŖte olduğu gibi bugün de cenaze namazı kılındıktan sonra tabuta omuz verilerek gömmek üzere mezarlığa götürülür. Kültürümüzde tabutun üzerine len kiŖi evlenmeden len bir genç kız ise duvak, erkek ise ceket, kadın ise uzun bir örtü konularak mezarlığa götürülmesi Anadolu'nun çoğu yöresinde yaŖatıla gelen adetlerimizdendir. "Mahalle Kahvesi" adlı öyküde üzerine kilim serilmiŖ bir tabutla ölüyü mezarlığa götürme sahnesi mevcuttur:

"Fatihten ağır ağır ŖehzadebaŖı'na doğru inerken görür gibi oldu. Bu üstüne kilim serilmiŖ, baŖ tarafına bir kefiye rtlmŖ, arkadan yedi apaul insan giden bir tabuttu." (MK/96)

"Sarnıç" adlı öyküde defin ve mezarlıktan bahsedilir:

"Eskici zade kalp sektesinden öldüğü zaman ...'kanlı mezarlık'a gmlmŖt... Fakat bu ikinci definden sonra kasabaya Ŗu havadis yayılmıŖtı"(S/30)

"Bir kadının kendisine ölüsünü gömmek için müracaat ettiğini bir dakika içinde hatırlıyor" (S/73)

"Sessiz, cenaze arkasından yürür gibi gittiler." (BTİ/85)

3.1.3.2.4. Yas

Yas tutma, İslam ncesi dönemden günümüze uzanan bir kültür mirasımızdır. Bu gelenek esasında "atalar kültü"nden kaynaklanan ölüye saygının bir gereğidir.

Ölünün ardından çığlık atıp gözyaşı dökmek, kocası ölmüş kadınların uzun süre evlenmemesi, gülmemek, kalabalığın içine çıkmamak değişen şekillerde tutulan yas örnekleridir.

Sait Faik'in eserlerine baktığımızda "İki Kişiyeye Bir Hikâye" adlı öyküsünde yakını ölen kahramanın yastan kaynaklanan tutumu işlenmiştir. Kahraman siyahlar giyinir ve yakasında matem tülü bulunmaktadır:

"Baktım yakamozun yakasında bir siyah matem tülü var.

- Kimin öldü Barba?
- Bir uzak akraba..." (ABY/49)

"Hallaç Baba" adlı öyküde babaları ölen çocukların duydukları üzüntüyle ağlamaları yer alır:

"Ertesi gün iki delikanlı gelip babalarını aldılar. Penbe penbe yüzlü, kocaman başlı, maviş gözlü çocukları. Küçüğü:

- Uyyyyy baba! Diye ağladı. (MK/34)

"Bir balıkçı ölüsüne iki damla meş'ur yaş döktü."(S/45)

"Ölüye ağlamayan insanların huzursuzluğu içindeyim." (MK/71)

3.2. HALK BİLGİSİ

Halk bilgisi, halkın yaşantısından doğan, herhangi bir yazılı belgeye dayanmayan, nesiller arasında aktarılarak günümüze kadar gelebilen, tecrübelerle edinilmiş bilgi ve birikimlerdir. Halk bilgisi, günlük ihtiyaçlardan doğmuş ve genellikle deneme yanılma usulüyle bilgi ve birikimlerin birleşmesinden oluşmuştur. Halk bilgisi insanların hayatını kolaylaştırmak için gündelik hayatta başvurulan önemli bir kaynaktır.

Sait Faik'te eserlerinde gündelik hayatı sıklıkla işlediği için halk bilgisi unsurlarını hikâyelerinde kullanmıştır. Bizde çalışmamızda Halk bilgisi ana başlığı altında: halk hekimliği, halk matematiği ve ölçüsü, halk takvimi ile halk taşıtları ve taşıma tekniği başlıklarına yer verdik.

3.2.1. Halk Hekimliği

Halk hekimliği, diğer halk bilimi unsurlarında olduğu gibi halkın günlük yaşamından doğan ve tıpla ilgili olan halkın deneme yanılma yöntemi ile keşfettiği iyileştirici teknik ve tedavilerden doğmaktadır.

Pertev Naili Boratav'a göre; halkın olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tamamlama ve çoğaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne Halk Hekimliği denir. (Boratav, 1999:122).

Halk hekimliği ile ilgili örneklere Dede Korkut Hikayeleri'nde de rastlarız. Boğaçhan ölmek üzere iken annesinin Hızır'ın yardımı ile kendi sütünü otlarla karıştırarak bir ilaç yaptığını bunu oğlunun yarasına sürerek onu iyi ettiğini biliyoruz.

Sait Faik'in eserlerinde hastalıklara iyi gelen otlar, kocakarı ilaçları, ağrıyan dişe tuz konulması gibi halk hekimliği örneklerine yer vermiştir:

“-Anne başıma sirke sirke koy. Annesi Fahri'nin alnındaki sirke bezlerini değiştirdi.”
(BTİ/99)

“ Bir kovanın içine tuzlu su koyup getirmiştım.

- İzlaviç: Bu ne olacak? Dedi.

- Ne olacak dedim. Ayaklarını sokacaksın. Nezlesin. İşte aspirinde. Adamakıllı terler, yatarsın. Sakın dışarıya çıkma. Geçerken komşu kadına haber vereceğim. Sana bir çorba hazırlar.” (SMVR/158)

“Okalıptüsü kim dikmişti. Zeytin yeşili yapraklarını sonbaharda kadınlar gelir, anamdan rica eder toplarlardı. Öksürüklere, soğuk algınlıklarına birebir gelirmiş” (HBŞ/106)

“Midesindeki ülserle sağlık verilmiş birkaç kocakarı ilacı her zaman iyi gelmez.”(SK/53)

“Bir aralık bende uyuza tutulduğum için bilirim. Elli kuruşluk bir kükürtlü ilacın yarısı; tamamı...”(MK/20)

“ Babam da böyleydi.Şu teri keseyim dedi.Kesti de.

- Nasıl kesti?

- Kesmek kolay. Biraz şap, biraz kına alırsın..Şöyle bir başımızdan aşağı döktünüz mü ter kesilir” (MK/35)

“ Ne de keskin kokuları var! Herhalde birçok hastalıklara iyi gelecek bitkiler bunlar. Sanki bir ecza kutusu şu ısırgana benzeyen koyu yeşil ot.”(LA/113)

“Dişi ağrıyordu.

- Birde kolonya ile ağzını çalkalasan...Gözlerinden neredeyse yaşlar boşanacaktı.

- Sıcak tuz iyi gelir derler, yapalım mı dersin? ...Bir torba dikeyim de içine koyarız. Sıcak sıcak ağrıyan diş tarafına korsun...Canı burnuna gelmişti.Bu sırada sıcak tuz geldi.Evet sahiden sıcak tuz iyi gelmişti.” (BÖ/106-107)

3.2.2. Halk Matematiği ve Ölçüsü

Halk arasında eski çağlardan beri yaşamın çeşitli alanlarında bir takım ölçü birimleri kullanılmıştır. Halk matematiği ve ölçüsü halkın gündelik yaşantısındaki kullandığı eşyaların miktar, boyut, hacim ve alanlarının belirlenmesinde kullandığı teknik kavramlarla ilgilidir. Ölçüler, gündelik yaşamın önemli ihtiyaçlarından biridir.

Günümüze kadar gelen bu unsurlar halk arasında yaşlılar tarafından hâlâ kullanılmaktadır.

Sait Faik hikâyelerinde halkın matematiği ve ölçüsü ile ilgili kullanımlara da yer vermiştir:

“Ama yaşayan insanın, belki yedi sekiz dönüm beklide biraz daha fazla bir toprağa ihtiyacı olsa gerek” (BTİ/78)

“Bir anam var, bir kümesimiz, sekiz tavuğumuz, üç evlek tarlamız” (HBŞ/67)

“Yaralar içinde kaldığından arşın arşın bezlerle sarmağa mecbur”(HBŞ/96)

“ Üç dört çile pamuk, bir küçük kutu sandal boyası satın almıştır.”(SK/46)

“ On kulaç ötemizde ..” (SK/66)

“Mesele öyle olmasa gürgenin mikâb fiyatı 100 lira...” (HB/92)

“Fakat o zamanlar bir okka karışksız un, bir yirmi yaşındaki köylü çocuğundan kıymetli idi.” (S/22)

“Karın iki arşını geçtiği tarlalardan..” (S/53)

“Yüz dirhem ekmekle yoğurt getirttim.” (ABY/66)

Ayrıca Bakınız: BTİ/80-81, SMVR/61, HVZBŞ/69, ABY/101, MK/15-20-45, BS/47, LA/116, TÇ/107, S/24-26-27, MK/90-92, TÇ/107-109, HVZBŞ/68, MK/3, ABY/43-44

3.2.3. Halk Takvimi

Halk takvimi, önemli bir olayı, bilinmesi gereken bir zamanı, doğal, tarihsel, sosyal, ekonomik ve dini unsurlarla tespit etmeyi kolaylaştıran zaman tespiti olgusudur.

Pertev Naili Boratav, halk takvimini : “Geçmişte belli bir olayın zamanını göstermek için halk dilinde örneklerine sık sık rastlanan yöntem, toplumun yaşamında iz bırakmış daha önemli bir olayın bellektaşısı olarak alınmasıdır” şeklinde tarif eder (Boratav, 1999:132).

Toplumumuzda kadınların çocuklarının doğum tarihi sorulduğunda, onlardan genellikle “hasat zamanı, kurban bayramında, zemheride...” gibi cevaplar alırız. Bu onların zamanı belirten takvimleridir.

Sait Faik’in hikâyelerinde halk takvimine örnek teşkil edebilecek kullanımlar mevcuttur:

“Üçüncü cemrenin toprağa düştüğünü biliyor musunuz?.Artık havalar yavaş yavaş ısınır. Günler yavaş yavaş uzar, merak etmeyin yaz geldi”(TÇ/62)

“Bazı akşamları memurların kerahat vakti çöktükleri lokantalara düşerler.” (ABY/100)

“- Beklerim hemşerim, bizim köye gel. Kışın kar belini aştığı zaman, ayı avına çıkarız”(BTİ/49)

“İstanbul bununla beraber ta teşrinlerin sonuna kadar yine”(BTİ/89)

“İkinci kânun sonlarında bir gece idi.” (S/103)

“Sonra harman vakti gelir, harmanlarda çalışırız. İlk soğukla beraber geçer gideriz Edirne taraflarına.”(HBŞ/80)

“Bir hasat gününü, bir harman yerini beklemek” (HBŞ/87)

“Anadolu şehri kahvesinde
Kiraz mevsiminin
Sevişme vakti olduğunu” (ŞSV/10)

“Karın iki karışı geçtiği günlerde ateşsiz kulübelerde kalorifer hikâyesi anlatılır, dururdu.”(S/16)

“Akşam ezanından sonra uzun müddet lamba yakılmazdı...Ekinlerin sararmaya başladığı günlerde bir on gün işler durdu.” (S/16)

3.2.4. Halk Taşıtları ve Taşıma Teknikleri

Halk taşıtları, halkın gündelik hayatta kullandığı taşıma araçlarıdır. Binlerce yıllık bir birikimin ürünü olan bu taşıtlar, zamana ve mekâna göre sürekli gelişim ve değişim halindedir. Çalışmamızda Sait Faik’in eserlerini meydana getirdiği dönemde kullanılan fakat bugün sadece birer nostalji olarak kalan -fayton gibi- ya da kırsal kesimlerde nadiren kullanılan taşıma araç ve tekniklerine rastladık.

Sait Faik hikâyelerinin geçtiği yere uygun taşıma vasıtalarını, eserlerinin değişik bölümlerinde kullanmıştır. Konusu köyde geçen hikâyelerde taşıma aracı olarak öküz arabası, yaylı araba, kağrı, at, eşek gibi binek hayvanlarını zikrederken konusu İstanbul da geçen hikâyelerde daha çok: fenerli araba, fayton, sütçü beygiri, vapur, tramvay, otomobil, otobüs, kayak, sandal gibi taşıma araçlarını kullanmıştır:

“Ver elini Çamlımanı! Ben onları kayıkla giderken şu burundan seyrettim”(HB/12)

“Heybelinin turu yolunda fenerli bir araba gidiyor. Vallahi arabayı gözlerimle gördüm.” (HB/12)

“İstanbul çeşmesi bir fayton, bir feraceli, kırmızı şemsiyeli kadın...”(HB/69)

“O güzel tramvay, o içindeki insanlar...”(HB/50)

“Yunan gemisin satmışlar, iki bin çifti dökmek için motordagemici kaptanlarla yola çıkmışlar”(BTİ/19)

“Beride bir çift, ağzına kadar dolu öküz arabaları.” (BTİ/79)

“Kazaya dağ kenarlarından iyi su getirmek için yaylı arabalarda tenezzühe çıkmış kaymakamlar”(SMVR/72)

“Şimendiferin yağlı manivelası...”(SMVR/93)

“Bu sabah otomobilini durdurup beni çağırdı” (SMVR/125)

“Süratli bir otobüs bizi dağ köyüne kadar götürdü.” (SMVR/146)

“En zararsızlarımız sütçü beygirlerinin arkasında...” (HBŞ/10)

“Bir taka İstanbul’a gider; bir yelkenli, böcek yüklü bize doğru gelirdi.” (HBŞ/71)

“Akşam beş otuz beş vapurunun arka tarafında...”(SK/6)

“Su ile hiç teması olmayan bir tekne.” (SK/14)

“Demin geçtiğinden bahsettiğim sandal, tekrar ters yüzüne geçti.” (SK/27)

“On sene evvel manda arabası ile gidildiği zamankinden daha uzak geldi.”(S/91)

“Atlar doğuyor, sütçü beygiri oluyor. Eşek adam taşıyor.”(LA/39)

“Bir kağrı, iki düşman silahı, bir istiklal madalyası”(AHO/24)

Ayrıca Bakınız: SMVR/10-13-72-101-126, SK/9-13-21-28-35-83, TÇ/4-20, BTİ/19, BÖ/97, ABY/43, BE/90, K/48-50-68-78, S/75, MK/3-24-51-29-76, LA/26-27-36-39-49-54-58, K/86, S/75, KA/47-52-54-60, S/75, HBŞ/3-5-22-24-26, S/75

3.3. GİYİM-KUŞAM-SÜSLENME

Kültür, maddî ve manevî olmak üzere iki yönlüdür. Giyim-kuşam, kültürün maddî unsurlarından birisidir. Aynı zamanda bir topluluğun millet olma bilinci içerisinde kendine yer bulmuş orijinal çizgilerindedir. Her milletin yaşadığı coğrafyaya ve bu coğrafyaya bağlı olarak iklimine, dinine, ahlâkî yapısına, ekonomisine, sosyal gruplarına özgü olarak tarihin ilk çağlarından itibaren geliştirdiği bir giyim-kuşam tarzı vardır. Bu bağlamda giyim-kuşam, milletlerin kendi kişiliklerini ifade etme vasıtalarından birisidir. Ancak, her milletin kıyafetten beklentisi farklıdır. “Doğu dünyası kıyafetiyle göze çarpmamayı, mevcut güzelliğini yabancı bakışlardan gizlemeyi gaye edinirken; Batı dünyası için giyinmek güzelliğin daha belirgin bir hale getirilerek ortaya konması manasını taşımaktadır.”⁴

Milletimizin de tarih sahnesine çıktığı ilk günden itibaren oluşturmaya başladığı, mekân ve zaman değişmelerine bağlı olarak farklı kültürlerle girdiği ilişkilerle geliştirdiği kendisine özgü bir giyim tarzı vardır.

İçinde giyim tarzını da barındıran kültür, insan gibi canlı bir varlıktır. Başlangıçta ait olduğu millete has bir kültür, ilişki içine girdiği diğer milletlerin kültürleri vasıtasıyla yeni unsurlar kazanmakta, böylece çehresinde değişiklikler

⁴ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, **Moda ve Zihniyet**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2002, s. 12.

meydana gelmektedir. Tabii ki, bu çehre değişikliğinde işlevini kaybetmiş kültürel değerlerin yerini yeni unsurlara bırakmasının da payı vardır.

Temeli Orta Asya atlı göçebe yaşantısında atılmış Türk kültürü için de aynı durum söz konusudur. Türk kültürü özellikle islâm dini ve Batı dünyasıyla tanışmasından sonra birçok değişikliğe uğramıştır. Bu etkileşimlerle birlikte başörtüsü, çarşaf ve fes Türk kültürüne girmiştir. Türkler islâm dinini kabul etmeleriyle başörtüsüyle, II. Mahmut'un kavuk ve sarığı kaldırıp onun yerine fesi getirmesiyle fesle tanışırlar. 1890'lı yıllarda da çarşaf, Türk kadınları için yeni bir kıyafet olur.⁵ Değişik kültürlerle temaslar sonucu tanışılan fes, çarşaf ve başörtüsünü Sait Faik'in kahramanları da kullanırlar.

Bu bağlamda Sait Faik'in eserlerine baktığımızda en çok dikkati çeken husus kahramanlarının sosyo-ekonomik durumlarına ve bağlı oldukları sosyal muhite uygun kıyafetleri giydikleridir. Sait Faik çok iyi bir gözlemcidir ve hemen her hikâyesinde kahramanlarının yüz hatlarını, ruhsal durumunu, giyim-kuşamını tasvir eder.

3.3.1. Erkek Giyimi

Sait Faik, eserlerindeki konuya göre erkek giyimini canlılıkla sunmuştur. Kimi yerlerde sadece kahramanın üzerinde bulunan giysilerin ismini zikrederken kimi yerlerde canlı bir tasvirle giysilerin kumaş özelliklerinden tutunda nerden alındıklarına kadar detaylı bilgiler verir.

Bunun yanında yazarın yaşadığı dönemde kullanılıp; bugün sadece ülkemizin belirli bölgelerinde kullanıldığını bildiğimiz giyim-kuşam örneklerine rastlamak mümkündür (potin, kara lastik, şalvar vb.)

⁵ Çarşafın Türk kültürüne girişiyle ilgili görüşler için bakınız: Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, **Moda ve Zihniyet**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2002, s. 133-137.

“Kasketinden taşmış siyah saçları. Sırtında ceket yok, bir kruvaze yelek giymiş, ön cepleri büyük ...Ayağında yarısı bitmiş lastikler vardı”(TÇ/12)

“Sonra her iş biter. Simsiyah külhanbey gömleğini çıkarır. Bir Yenicami gömleği giyerdi.” (S/36)

“Ayağında yumuşak keçi derisinden çizmeler, potur; sırtında cepken, belinde abâni kuşak”(AHO/71)

“Kalın Hereke kumaşından ceketler sırtlarına kolları geçirilmeden atılmış, balığa gidecekler” (LA/56)

“ Yaşı tahminen kırktı. Pardösüsü kirli; şapkası da öyle, pabuçları, gömleği temiz” (LA/25)

“ Muhacir olduğu evvela mintanından belliydi” (K/78)

“Yepyeni, spor, sarı, altı lastik, yahut kahverengi podüsüyet pabuç; bobstil bağlanmış siyah benekli yumurta sarısı kıravat, briyantın” (HB/25)

“Büyük cepli yelege, her zaman ıslanmış saçlarıyla” (HB/38)

“Sarı mintanıyla sanki arkadaşım” (HB/49)

“Paltosunu yarı yolda giyeceğini...takkeli adamları, koridorda sigara içenleri..”(BTİ/51)

“ - Kız potinlerimi silmemişsin?” (SMVR/68)

“ Deniz havası serindir Robenson, lacivert fanılanı giyseydin.” (SMVR/112)

“Acemiliklerini boyun bağlarını çıkarır gibi çıkarmışlar..” (SMVR/32)

“Paket yapılmış bir fötr şapkayı hatırlatıyordu.”(SK/11)

“Bir kayanın önünde deniz donuyla oturuyorum” (SK/25)

“Abalar giymiş bir balıkçı” (SK/57)

3.3.2. Kadın Giyimi

Giyim konusunda en hassas olan insanlar kadınlardır. Çünkü tabiatları itibariyle daha güzel daha çekici görünme arzuları vardır.

Sait Faik, eserlerinde konuya göre kadın giyimini de canlılıkla sunmuştur.

“ Delikanlının arkasında 30-35 yaşlarında narin yapılı, beyaz başörtülü bir kadın peyda oldu.” (S/55)

“Yaşlı dadılarına basma entari dikerek, kazak örerek, yazın şarkı bile söyleyecek kadar neşelenirler”(LA/118)

“Yüzü ninelerimizi hatırlatan üvez yeldirmeli ümitli kadın” (MK/75)

“ O, siyah fistanının göğsünde, daha doğrusu uzun ve kemiksiz boynuna..” (SMVR/66)

“ Küçük mahkeme salonunu dokuz suçlu dolduruverdi, aralarında bir de çarşafly bayan var..” (MKPS/19)

“Örölmüş mavi kırmızı kazaklarla gezen kızlar; hereke kumaşı, önleri düğmesiz büyük cepli yeleklerle fiyaka yapan çocuklar.”(HB/23)

“Evine artık girmiştir, fistanını çıkarmıştır” (HB/53)

“Bakışı tatlı, petrol rengi mantolu değil mi?” (HB/63)

“Bir fayton, bir feraceli, kırmızı şemsiyeli kadın..” (HB/69)

“Üsküdar çatması örtüleri, yazma başörtülü tüy gibi hafif bir kadını görür gibi oldum” (HB/100)

“Sedirin öbür köşesinde adeta şalvarının içinde uyumuş buldu.” (SMVR/81)

“Başörtüsünü koklayabilseydim, dedim. Beyaz tülbentlendi. Nineminki gibi.” (SMVR/81)

“Hemşire altınla beş beşi bir yerde bozdurmuş. Yüzüğü rehine koymuş”(HBŞ/32)

“Kırmızı kırmızı, penbe penbe giymezler mi köy kızları? Eflâtun kuşak sarmaz mı ihtiyarlarınız?” (SK/110)

“Yarından tezi yok, bir memuriyet bulmak için yeldirmemi sırtıma geçirmeliyim.”(K/44)

3.3.3. Çocuk Giyimi

Sait Faik’in eserlerinde çocuk giyimi ile ilgili örnekler de mevcuttur:

“Bayram yaklaşıyor diye çocuklarına bir ceket, bir pantolon, bir de yemeni almışlar” (HB/89)

“Hereke kumaşı, önleri düğmesiz büyük cepli yeleklerle fiyaka yapan çocuklar.”(HB/23)

“Atlarımızı ufak, oya gibi bir köy çocuğu aldı. Kasketinin kenarına sokulmuş karanfile baktığımı sandığı için çiçeği bana verdi.” (SMVR/48)

“Önlüğü yaptı, yakasının beyazını bulamadık...Küçük Arap çocuğu ile çizgili mintanlı ve hırkalı muhacir çocuğu” (K/81)

“Çocuğun ayakları çıplak, bir kısmının ayaklarında kendilerinin olmayan yırtık fotinler”(TÇ/20)

3.4. HALK SANATLARI VE ZANAATLARI

İnsanlarımızın ihtiyaçlarından doğarak geleneksel bilgi, beceri ve estetik anlayışın imbiğinden damla damla süzülüp millî kültür potasında eriyen halk sanatları, zaman içerisinde gelişerek belirli zanaatları da oluşturmuştur. Bu sanat ve zanaatların fert ve ülke ekonomisine olan faydalarının yanında millî zevk ve kültür hazinesini oluşturması bakımından da önemi çok büyüktür.

Ziya Gökalp: “Millî zevki bulmak için halka doğru gitmek, halk sanatlarından uzun uzadıya estetik eğitim almak gerekli olduğunu anladık.”⁶ diyerek millî zevk anlayışına ve bu anlayışın temel taşlarından birini oluşturan, Türk insanının güzellik görüş ve düşüncesini yansıtan, yaratıcı zekalarının birer ürünü olan halk sanatlarına dikkatleri çekmiştir.

Halk sanatları kültürümüzün maddî tarafını oluşturmaktadır. İnsanlarımız duygularını, düşüncelerini onlar vasıtasıyla ifade etmek imkânını bulmuştur. Bu duygu ve düşünceler kimi zaman bir kilimin üzerinde kendisini göstermiş, kimi zaman da bir yastık örtüsünde şekillenmiştir.

Sait Faik’in eserlerinde el zanaatleri örneklerine rastlamak mümkündür. Hikâyelerinde demir işlemeciliği yapan demirci ustası, ağaç işlemeciliği yapan

⁶ Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Toker Yayınları, 1995, s.149.

dülgerlerden meslek grubu olarak bahsederken el işlemeciliği ve kilim dokuma gibi zanaat örnekleri ayrıntılarıyla mevcuttur.

3.4.1. El İşlemeciliği

“Havada Bulut” adlı eserinde gelinlik kızların çeyizlerine koymak üzere işlediği kanaviçe işleme bir resimden bahseden yazar, remin ayrıntılı tasvirini de yapar:

“Komodinin yanında kanaviçe bir resim var: Atları dizgini azıya almış bir kızığın içinde karasakallı, kürklü bir adamla, posbıyıklı, hareketsiz, atların bu gidişi kendisine vızgelen bir arabacı. Sakallı adama sokulmuş kızı, daha şimdi fark ettim..atların yanı başında koşan köpek bu koşan kızığa göre hareketsiz, adeta durmuş halde. Bu bir resim yanlışlığı olsa gerek. Resimden de anlarımışım ya!”(HB/47)

3.4.2. Halı-Kilim Dokumacılığı

Halk sanatları aynı zamanda geçim kaynağı olması bakımından da hep önemli olmuştur. Bu bağlamda Türk halkı çok eski zamanlardan beri onlarla iç içedir. Günümüzde fabrika mâmülü halıların yanında geleneğimizde özellikle genç kızların halı tezgahlarında⁷ kilim, halı, seccade dokuduklarını bilmekteyiz.

Çalışmamızda bu zanaat ürünlerine rastladık:

“Önündeki, Yörük kızının şarkı söyleyerek, yahut da ağlayarak dokuduğu lime lime kilimi, yünden boya haline çevirip koleksiyonuna ilave edecek. Böylece isimsiz Yörük kadın sanatkârı ebedileşecek” (AHO/44)

⁷ Kayseri yöresinde imece usulüyle komşuların, akrabaların özellikle iş yükünün hafif olduğu kış günlerinde ‘ıstar’ adı verilen tezgahlarda kök boyadan yapılmış iplerle kilim, seccade, ev halısı dokuma adeti halen yaşamaktadır.

“Bir takım sehpalarda kilimler, halılar, sarkıyor, köşelerde ipek seccadeler üzerinde 16.asır Müslümanları namaz kılıyor gibi.”(AHO/42)

Sait Faik “Açık Hava Oteli” adlı eserinde, Türk-İslam müzesinde görevli müze müdürü Elif Naci’nin ağzından burada bulunan eserler hakkında malumatlar verir. Müze müdürü, bu bölümde özellikle kilim dokuyan Yörük kızlarından dokuma Türk halılarının, motiflerinden, boyalarından, yapılış biçimlerinden ve Acem halılarıyla farklılıklarından bahseder:

“Türk halısı tamamen şahsi bir sanat eseridir. Bir Yörük kızının muhayyalesinin, hassasiyetinin eseridir. Türk halısında bir tabiattan kaçma arzusu hâkimdir. Ne karanfil karanfil, ne de gül güldür. Onda yaratılmış çiçekler vardır. Bu çiçekler dünya üzerinde yoktur. Kuşlar muhayyelemizde kuştur. Her şey muhayyelede açan çiçeklerdir. Türk halısı tabiat müşahede edildikten sonra muhayyele de yapılmış bir renk ve nizam mahşeridir. Bir fantezi, bir ruh haleti, bir sıkıntı, bir sürur, bir bayram, bir keder ifade eden bir renk oyunudur.

Halbuki Acem halısı bir kompozisyondur. Müşterek bir mesai mahsulü, akademik bir şeydir. Bir halının ressamı başka dokuyucusu, gericisi, ilmikçisi başkadır. Bir Acem halısında minyatür sanatının büyük dâhilerinin desenleri göze çarpar. İran halıcılığında tabiata yaklaşılmaya sarfeden ressam havası müşahede ederiz. Orada geyik, balık, kuş, gemi, gökyüzü, çiçek her şey vardır. Anlayan bir göz balığın balık, geyiğin geyik, kuşun kuş olduğunu görür.”

İran halıları pamuktan dokunduğu için daha sıkıdır. Bir çözüde iki yüz ilmiğe kadar sayılabilir. Türk halıları ise yünden dokundukları için ilmikleri daha az ise de Acem halılarından daha dayanıklı olurlar.” (AHO/43-44)

3.4.3. Meslekler

Sait Faik yaşadığı dönemin özelliklerini yansıtacak şekilde o dönemin ekonomik hayatından doğan meslekleri özenle seçerek eserlerine aktarmıştır. Bu meslek grupları, yazarın yapıtlarında kahramanların yaşamlarının bir parçası olarak karşımıza çıkarlar. Nalbantlık, kalaycılık, tütüncülük, yorgancılık, hamallık, çobanlık, demirci ustalığı vb. birçok meslek, eserlerde olaylarla bir bütünlük oluşturacak tarzda kullanılmıştır.

Sait Faik'in eserlerine baktığımızda her dönemde günlük hayatın içinde vârola gelen berber, kahveci, marangoz, öğretmen, doktor, gibi meslek gruplarının yanında bugün toplumumuzda pek rastlamadığımız “niyetçilik, cambazlık, kalaycılık, celeplik, bozacı” gibi bazı mesleklerinde Sait Faik'in eserlerinde kendisine yer bulduğunu görürüz.

Çalışmamızda tespit ettiğimiz, ticarî hayatın dinamiğini oluşturan ve aynı zamanda sosyal hayata renk katan meslek grubu örnekleri şunlardır:

“On yaşından beri didiniyordu. Sığırtmaç, çoban, gündelikçilik, bütün sanatları yapmıştı.” (BE/84)

“Ben bir köy muallimiyim. Ali şimdiye kadar kuzu bir gündelikçi.” (BE/86)

“Kasabada celeplik etmiş, hanlarda odabaşılığa kadar yükselmiş, Süleymaniye'de karpuz sergisi açmış” (BE/93)

“Oğlu Kunduracı Hakkı'nın halka karışıp...” (BE/105)

“Benim asıl sanatım yorgancılıktır” (HBŞ/77)

“Bu şehirde birkaç tütüncü dükkanının üstündeki levhalarda bu güzel ismi okumak mümkündür.” (HBŞ/75)

“Kahveden çıkınca gramofon yeniden başlar.İşte niyetçi! Biri ala, biri yeşile biri kahverengiye boyanmış üç güvercin, bir minicik ada tavşanı..” (HBŞ/43)

“Kahvedeki cambazlar, arabacılar, bir kahve içip gidecekler..” (HBŞ/11)

“Otelin kapısını açtığım zaman karşıma ilk çıkan insan bir küfeci çocuk oldu.”(SMVR/83)

“ Ne bakıyorsun efendi? Hamal mı lazım? (SMVR/83)

“Onun ustası İstanbul da bir tek elektrikçi idi.” (SMVR/7)

“Mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenir.” (SMVR/11)

“Sütçü ile ekmekçinin dükkanları önündeki dar yola açılırdı.” (BTİ/3)

“Efendim, bekçi Hikmet’in bu işten haberi yok.” (BTİ/38)

“Fakat birden kafasını ve kalbini dolduran bir cesaret ve tecessüs hamlesiyle:
- Arabacı! Dedi.”(SMVR/31)

“Ceviz ağaçlarına kocaman delikanlılar tırmanır, mezarların üstünde şıracılar, bozacılar, kozhelvacılar uyuklardı” (BE/229)

“Gittim doğru arkadaşım fotoğrafçı Süreyya’ya dedim ki..”(MKPS/16)

“Suçlulardan birisi muameleci; öteki rejisör, İstanbul büyük şehir; içinde neler yok: bilmediğimiz işitmediğimiz artistler, rejisörler.”(MKPS/55)

“Efendim, bendeniz operet rejisörüyümdür. Bütün artistleri bendeniz yetiştirmişimdir.”(MKPS/56)

“ - Marangozluk öğrettiler mi?

Polis, - Tabii, dedi. Mehmedin sol kolu ve al dudağı titredi.”(MKPS/63)

“Kahveci Yakup Arı'nın kahvesi Beyazıt civarındadır. Yakup'un rivayetine bakılırsa bu kahveye kahvehane demekten ziyade şerbetçi demek lazım.”(MKPS/67)

“İnşaat işleri ile uğraşırım. Müteahhitlerden iş alırım” (MKPS/71)

“Şekerci Cemile sorarsanız o ve avukatı , bu mesele üzerine verilen raporlara göre söz söylenmektedir.”(MKPS/88)

“Bir keçi kokusu ağıllarda çobanlarla arkadaş oldum.”(S/8)

“Şu helvacı Rızaya kadar gidiyorum. Dönüşte uğrarım, dedim.”(S/23)

“Dişçinin yüksek bir para istemesine karşı güldü”(S/29)

“Biri vapurlarda çımacılık yapıyordu. Ötekisi bir değirmende çalışıyordu”(S/39)

“Hancı beni dört yataklı bir odada bırakarak çekildi”(S/50)

“İdrar birdenbire kiremit kırmızısı kesildi. Doktor kendine kendine ...”(S/71)

“Ben uşaklık edemem. Ben mis gibi tornacıyım. Sanatımı bırakamam”(S/83)

“Kula dokuma fabrikasının kalın yünlü pantolunu, ayağında, kirli ve pis gömleklili balıkçı, kömürcü ve sandalcılar özlemesin”(S/94)

“Gırtlakları bir karış dışarıya fırlamış kürt hamallar doksanlık rum kadınları...”
(TÇ/4)

“Köyün çarşısına iniyorum kestaneci mangalın önünde oturmuş” (TÇ/2)

“Kutusu dondurmacınıninki gibi değildi bir kayışla boynundan asılmıştı”(TÇ/13)

“İstanbul’da intiharın alıp yürüdüğü bedbaht senelerde ketenhelvacının sesi insanı nerelere... “ (TÇ/9)

“Çocuklar birdenbire çekilip giderlerdi. Bir tanesi kefesini sırtladığı gibi tekrar bir yirmi beş...” (TÇ/21)

“Kumarcılardan en önce en küçüğü geldi. Bu bir nane şekercisidir.” (TÇ/23)

“Ben amele mümessiliyim ama işçiyim de.” (TÇ/35)

“Beyaz ceketli bir lokanta garsonu elinde bir tepsi hızlı hızlı bir yazıhaneye yemek götürüyordu.” (TÇ/66)

“Bir köşede tiyatro artistleri, viyolonselciler, genç şairler, profesörler, talebeler anlayışları giyinişleri, salonlarıyla meşhur hanımlar, ecnebler, gazeteciler, şehrin marut simaları hep oradaydı.” (TÇ/92)

“Berber Yusuf’tan iki üç perukada aldık mı Refik Paşanın bütün Molyer tercümelerini geçeriz”.(K/5)

“-Saffet, dedi, bende birkaç kuruş var. Bir şişe rakı alalım. Şu köfteciye girelim, hafiften demleniriz.”(K/13)

“Onun gayesi kumpanya müdürlüğü, rejisörlüktü. Aktörden anlardı.(K/19)

“Halit gelip oturdu. Kahveciye çayını ısmarladı, Saffet Ferit’in Boğaziçi sigarasından bir tane aldı”(K/30)

“Sıfatları yerli yerinde kullan, tiyatro müdürü olacaksın, ayıp olur.(K/30)

“Oğlan bir artistliktir tutturmuş gidiyor. Keşke bir zanaat sahibi olsaydı: Berber olsaydı, kunduracı olsaydı, nalbant olsaydı...(K/44)

“Yağmur biraz diner gibi olmuştu. Amele, gazete kağıdını bir tomar yapıp sobanın altına fırlattı, çıkıp gitti.”(K/78)

“İşte o zaman Necmi, sobanın arkasında iki küçük hamal çocuğunu gördü.”(K/78)

“Dünyanın en sevimli insanları olan posta müvezzilerinin bile”(LA/5)

“Oturduğum apartmanın altında bir sütçü, onun karşısında iki marangoz vardır. Marangozlara hiç işim düşmedi.” (LA/5)

“Bizim mahallede bir işkembeci vardır. Temiz adam, çorbası da iyidir.”(LA/.7)

“Muallimlik yapamam. Kendim bir şey bilmiyorum ki başkalarına öğreteyim.” (LA/18)

“Babam, tüccar olmasına rağmen benden daha hassastı. O da ağladı.”(LA/19)

“Eskiden memur olan bir arkadaşım var. Geçenlerde rastladım.”(LA/21)

“Banka memuru da olabilirdi; zabıt kâtibi de. Daire şefi, tütüncü, piyango bayii, sivil giymiş tramvay kontrolörü de.”(LA/23)

“Bir kadın, hamalın birini yakalamış yakasından polise götürüyordu.”(LA/44)

“Hamal yemin ediyor, vallahi almadım ağabey onun ipini! Diyordu. İpi ne yapacağım ben?”(LA/44)

“Kız, eve giderken çarşıdan turp alayım zerzevatçı kapamamışsa bir turp salatası yapayım şöyle elimle”(KA/5)

“Herkes konsolos Vildan Bey’in kızının ecnebilerle okuduğunu, erkek gibi kız olduğunu bildirdi”(KA/9)

“Köyün içinde kim olursa olsun, kahveci Hasan’dan, balıkçı Yusuf’dan, kunduracı Avram’dan, zerzevatçı Apastol’a kadar konuştuğunun koluna girer”(KA/9)

“Volkan, sarayın demircisi, badanacısı, dülgeri, aynı zamanda marangozu idi” (KA/29)

“Garson diye çağırdı”(KA/39)

“Ondan öte beni bir tramvay biletçisi sevdadan deli edebilir”(KA/63)

“İstanbul güzel giyinmiş, manifaturacıların, bankacıların maçlara giden hareketli büyük meşaleli Galatasaray- Fenerbahçe münakaşalarına katılanların elinde idi” (KA/63)

“Ayda üç yüz, dört yüz, beş yüz lira maaşlı, ayda üç bin, dört bin, beş bin lira kazançlı memurlar, terziler, komisyoncular, manavlar, bakkallar ve bankacılarla dolu kalabalık”(KA/63)

“Eve varmadan çımacı Hurşit’le korulukta yere oturmuşlar, cigara tütürmüşlerdi” (KA/72)

“Kondüktörün birine bir şeyler sordu”(KA/73)

“Memleketin posta müvezzii; bu her gün dağıttığı mektuplar kendilerini merak ettire ettire onu bu hale sokmuş gibi” (HB/4)

“Muhabbet tellallarının günde otuz lira kazanamadığı bir dünya...” (HB/21)

-“Ama kulübe ile bu ihtiyar çamaşırcı ana ile sen de sokak süpürgesi iken...”
(HB/25)

“Ya dülgeri sevmezse, ya bir komşunun güzel çocuğuna, ya dülgerin bir arkadaşına göz koyuverirse işini kim kolaylaştıracak” (HB/27)

“O sırada bekçi geldi” (HB/28)

“Karşımızdaki kömürcü Hırsto, siyah sürmeli kırmızı gözleriyle sokağa fırladı.”
(HB/29)

“Karidesçi, sokaktan biraz evvel gelmiş olurdu” (HB/38)

“Ailesi medresede yatıp kalkardı, babası hamaldı.” (HB/36)

“Bir zengin çocuğu tanıdım. Eh ağabey, biz de çöpçü filan oluruz, derdi”(HB/36)

-“Akşama namusuyla evine dönen, cebindeki cüzdanı dolu, evinde karısı bekleyen, işi tıklarında bir bakkal kadar mes’uttum”(HB/41)

“Karidesçiler, elektrik amelesi, ekmekçi, sirkeci, marangoz çırağı, garson, berber, akordeoncu, kitaracı, bar artisti, revü figüranı, terzi çırağı gibi esnafın birbiri üzerine yığıldığı yokuşta” (HB/51)

“Onların ve terzi kızlarının arkasından berber çırakları yürür” (HB/51)

“Ne iş yapıyor? dedi, berber, dedim.” (HB/61)

“Todoriden ayrıldıktan sonra doğruca buraya taşınmıştı, Tellak Hüseyin dedikleri bir külhanbeyi” (HB/78)

“Bana çalışmıyorsun diye kızma! Bak marangozun bir konsol yaptığı zaman duyduğu yorgunluğu duymadımsa alçağım!” (HB/84)

“Bu sabah böyle bir tanesini iki belediye çavuşu tirene bindirdi.” (HB/88)

“Başka havadislerde var. Bizim bir demirci ustası İsmail vardı, verem olmuş, yatıyor.” (HB/89)

“Onda muhakkak vardı. Ben de emindim. Dün keresteci Hasanın oğluna İstanbul da yakalandığı belsoğukluğunu çabuk geçirsin diye Ultraseptyl bulmuştu ya!” (HB/95)

3.4.4. Gündelik Eşyalar

Halk eşyası, halkın gündelik hayatında kullandığı eşyaları konu alır. Diğer halk ürünlerinde olduğu gibi halk eşyalarının da uzunca bir geçmişi vardır. Sınırsız olan insan ihtiyaçları karşılanırken kolaylaştırıcı birçok teknik kullanılmış ve halk eşyaları ortaya çıkmıştır.

Sait Faik, eserlerinde halk yaşantısı ile bütünleşmiş halk eşyalarını kullanım alanlarına ve zamana uygun olarak kullanmış ve o dönemin sosyal yaşantısı hakkında okuyucuya ipuçları sunmuştur.

“Bir salepçinin kalaylı güğümü kaynıyordu.”(HBŞ/107)

“Sol tarafta her tarafı atkılar, bezler, yarım kalmış cibinlikle örtülü dört köşeli bir yer.” (HBŞ/41)

“Evde bir şey kaybolduğu zaman evvela gizlice bu üzeri kırmızı, beyaz, sarı, lacivert yamalı bohça aranır.” (SMVR/70)

“Köylü heybesini açmış. Heybeden kumlu ekmek ve iki domates çıkarmıştı.”
(SMVR/70)

“Odanın içini kızarmış bir ekmek kokusu doldurmuştu. Semaver ne güzel kaynardı.”
(SMVR/6)

“Bu bulanıklığın içinde su ibriğinin külü”(BTİ/4)

“Fahri soluna dönünce üç dört gaz sandığının üstünde”(BTİ/63)

“Anam, çamaşır teknesinden ellerini çıkarıp şaşkın şaşkın bana baktı.”(HB/30)

“Şimdi bir eve şu çıkınlarla gider, bir kapı açılır” (HB/41)

“Yanımda bir Singer dikiş makinesi ile bir takım kese kağıtları var” (HB/30)

“Üstünde iğneleri muntazam dizili kağıttan bir pembe iğnedanlığı kaldırırken, duvara asılı pırıl pırıl bir terazi gözüme çarpıyor.” (HB/46)

“Müslim ağa! güğümleri toprakla parlatıyorum”(MKPS/40)

“Gelinlik sandıkları parçaladığımız marsık hasretiyle” (MKPS/58)

“Torunlarına hazırlamak üzere çay ibriğini mangala sürecektedir.”(LA/57)

“Çorba hazırlar mı? Tahta kaşıkla içer mi?”(KA/67)

“Hiç olmazsa çinko bir ibrik; küflenmiş, ihtiyar, kırçıl. Belki bir sahan olurdu.”(TÇ/15)

“Bastonuna dayanmış halden dönen Müslümanlar, ellerinde tuttıkları maşrapayı dayamış güzel Çingene karıları” (TÇ/22)

“Birkaç kadın, kuzu postekilerini güneşe sermiş, kurutuyorlar” (TÇ/27)

“Anasından kalma seccadesi, yüzbaşı babasının apoletli bir fotoğrafı” (TÇ/65)

“Muharrem ipi ağır ağır çeker, bir kasnağın yavaş yavaş yükseldiği görülürdü.”
(TÇ/91)

“Bir maşrapa ile önce içimizi sonra dışımızı yıkıyor”(ABY/25)

“Küçüğün sefertasına konacak ekmeğin kokusu yatakta burnuna geliyordu.”
(ABY/25)

“Evlerden sefertası içinde zeytinyağlı enginarlar gelir.”(S/22)

“Fakat muşambaların altında bir ..yumuşaklık vardı” (S/22)

“Bana cebinliğin altında uyumak hissi veriyor” (S/61)

“Bazen biri kalkıp taa köşede duran hasıra çömelip namaz kılıyor yine geliyordu.”
(S/86)

“Bir kristal hoşaf kâsesi içinde sarı kokusu tüten”(S/103)

“Yanı başında portmantoya astığı perdesüsünü aldı.” (K/26)

“Bir sırmalı kese içindeki altınları Suattan aldı” (K/38)

“Bir bakraç yoğurt götürüyor”(ŞSV/11)

“Yufkacılar burada açarlar, koskocaman oklavalarla” (ŞSV/45)

“Lime lime bohça bohça eşyalarıyla gitmek için”(SK/3)

3.5. HALK MİMARİSİ

Halk kültüründe önemli bir öge de halk mimarisidir. Mimari, yaşanan coğrafyanın, halkın manevi değerlerinin, bir birikimin sonucunda ortaya çıktığı için kalıcılık arz eder.

Halk mimarisi ülkeden ülkeye, zamana, mekâna göre farklı tarzlar taşımakta bunlar da o halkın kültür özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Evle başlayan ev mimarisi zamanla ortak kullanılan alanlara da kaymıştır. İbadet yerleri, ortak aş evleri, hamamlar vb. gibi halkın ortak kullandığı yapılarda halk mimarisinde yerini almıştır. Bununla birlikte halk kültürünün eseri olan mimari, bu kültürün devamlılığını da sağlamıştır.

Ev, insanların aileleri ile birlikte barındıkları ve hayatlarının büyük bir bölümünü bir arada geçirdikleri mekân olduğu için kültürlerde önemli bir yer tutar. Evlerin inşa edilmesi öncelikle tabiat şartlarından korunmak gereğinden doğmuş ve zamanla gelişmiştir. Bu gelişmeler hem mimari hem de teknolojik alanda olmuş insanların yaşantısını büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. İnsanlar sürekli mekân olan evlerin yapımına ve döşenmesine özel bir ilgi göstermişlerdir.

Sait Faik, eserlerinde yaşadığı toplumu ve halk yaşantısını işlediği için halk mimarisi unsurlarına da değinmiştir. Bu bağlamda yazar bazı eserlerinde konutların mimari özellikleriyle birlikte yardımcı yapılara ve ortak kullanım alanlarına da eserlerinde yer vermiştir. Çalışmamızda mimari ile ilgili unsurları: “Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler”, “Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma, Isınma” ve “Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Eşyaları” olmak üzere üç başlık halinde ele aldık.

3.5.1. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Bölümler

İnsanlar, yaşamlarının büyük bir bölümünü konutlarda geçirirler. Bu yaşantının ortaya çıkardığı ihtiyaçları karşılamak için de konutlara değişik bölümler inşa etmişlerdir. İnşa edilen bu bölümler genellikle karşıladığı ihtiyaca paralel isimlerle adlandırılmışlardır. Örneğin yatak odası, mutfak.. gibi. Halk mimarisinde konut çeşitleri farklılık göstermektedir. Bölgeden bölgeye değişiklik gösteren konut mimarisinin şekillenmesinde iklim şartları önemli bir etken olmuştur.

Hayata yardımcı yapılar ise konutların yanında insanların sosyal yaşantılarını kolaylaştırma gayesi ile asıl mekânlarının yakınına veya belli bir bölümüne yapılan yapılardır. İnsanlar geçmişten beri ihtiyaçlarının çeşidine göre bu tarzda yapılar yapmışlardır. Bu yapılar bazen bireysel olarak kullanıldığı gibi bazen de ortak olarak kullanılmıştır. Bu yapılar yerine göre hamam olmuş, yerine göre cami, mescit olmuş ve ihtiyaca göre çeşitlilik göstermiştir. Sait Faik'te eserlerinin dönemine uygun olarak hayata yardımcı yapıları hikâyelerinde değişik şekillerde kullanmıştır.

Bununla birlikte insanlar kendi zevklerine ve toplumda oluşan moda uygun olarak evlerin yapımında ve döşemesinde süslemeye ayrı bir önem vermişlerdir.

Sait Faik, eserlerinde anlattığı olaya uygun şekilde mimari ve süsleme özelliklerini de dikkate alarak halk mimarisinden örnekler vermiştir. Yazarın bazı eserlerinde alafranga mobilyalarla döşenmiş bir İstanbul evi, içinde su kuyusu bulunan bahçeli bir ev, asma çardaklı şirin bir gecekondu ile köy ve kasabalarda nispeten daha çok görülen geniş sofalı, ağıl, samanlık, kümes, ahır gibi ihtiyaca binaen yapılmış mimari unsurları görmek mümkündür.

Yazar yeri geldiğinde bu unsurlar hakkında yorumlarda bulunur:

“Halbuki bütün kasaba evleri gibi bir sofa beş oda, bir mutfak, bir hamam, bir de arkada iki dönümlük yemiş bahçesinin gölgeğine asılmış nişastalar, pestiller, ve tarhanalar kuruyan bir balkondan ibarettir. Bütün kasaba evleri gibi dedim. Böyle

demekle bütün kasaba evlerinin bir sofa beş oda, bir sofa yedi oda olduğunu kastettim. Öyledir. Fakat ben ev deyince kasabada dört beş tane zengin evini kastediyorum. Zaten öte tarafına ev demiyorlar. Kulübe diyorlar” (SMVR/73)

Yazarın yaşadığı dönemdeki mimari özellikleri yansıtan bu unsurlar kahramanların sosyo-ekonomik durumları hakkında da bizlere ipuçları verir. Kimi yapılar kerpiçten, çamur sıvalı köhneyken kimileri ise taş yapılı, çok katlı apartman daireleri, geleneksel mimari özellikleri taşıyan ahşap konaklardır:

“Efendim, o memur evlerinin temellerini gayet sağlam atmışlar. Sonradan (karkas) çatı meselesinde işler çatallaşmış. Bazı çürük gürgen direklerinden karkas yapılmış” (HB/92)

“Birden ahşap evde ışıklar yanmış görürdü” (KA/64)

“Yarı kerpiç yarı kagir bir ev” (S/52)

“Önünde erik ağacı, çardaklı asma olan ahşap bir evdir” (LA/118)

“Kerpiçten, tahtadan, saçtan, tenekeden evlerin kapılarını çalmak...” (KA/33)

“-Recai beyzadem, dedi, şu senin evi bana gösterebilirsin. Kaç oda orası?

-Vallahi 8 oda, bir hamam, iki kiler, üç yük dolabı, iki gusülhane, aşağıda mutfak, yanında bir bulaşıkhanesi ile bir uşak odası, bir odunluk, bir kömürlük, diye saymaya kalmadı... Uzatmayalım gittik evi gördük” (HBŞ/31)

Sait Faik’in eserlerinde, konutlardaki bölümlerle ilgili örnekler şu şekildedir:

“Bütün ev halkı bir sofaya toplanmıştı”(TÇ/57)

“İki odayı ayıran ortadaki kapı açıldığı zaman burası bir koridora benziyordu”(HB/46)

“Basık tavanlı bir odaya girdiler” (S/91)

“Ocaklı bir odaya çıktık. Emin ocağı yaktı”(SMVR/51)

“ Mutfakta yoktu, bohçasının sandık odasının bir köşesinde olduğunu evdeki herkes bilirdi” (SMVR/69)

“Yemek odasına girdiği zaman şaşıra kaldı. Tulum peyniri odanın içini kokutmuştu”(KA/27)

“Cümle kapısının tam karşısında büyükçe bir saat”(BTİ/45)

“Koridorun ışığını yaktı, sofada annesiyle karşılaştı” (KA/69)

“Bir sefil insan kokusu ile apteshane kokuyordu” (MK/15)

“Bizim evin damına çıktı. Kirkor Efendi göz açıp kapayıncaya kadar damı yerine oturttu”(HBŞ/32)

“Dama damlayan soğuk yağmur damlasını bu sırada sırtımda duyardım”(HB/39)

Sait Faik’in eserlerinde, yardımcı yapılarla ilgili örnekler şu şekildedir:

“Yıkık bir mescit duvarının kenarından...”(MK/15)

“Süleymaniye ye tırmanacak, cami avlusuna varıp iki bacağını altına alıp çömelecek”
(LA/80)

“Yüzümü, bahçe çeşmesinin musluğundaki buzları kırıp yıkamıştım. Ona evin taşığında rastladım”(SMVR/97)

“Kasımpaşadaki evine dönecek. Kuyudan su çekecek. İhtiyar karısı pırıl pırıl kalaylı maşrapa ile ona su dökecek” (MK/30)

“Bahçede bir de çıkıklı kuyu olacak” (MK/54)

“İçerde ağıl kokusu vardı” (MK/87)

“Ahırların öteki yamacında bir bahçıvan kulübesi vardı”(BTİ/36)

“Atlar işemişler, ahıra girmişlerdi” (SMVR/49)

“Tahriri nüfusta onu samanlığa kapamışlardı” (SMVR/76)

“Bir kümesteki iki horozun yapacağını yapardım” (KA/56)

“O sırada ovadaki şehri gören küçük köyün büyük evinin samanlığında idi”(BE/84)

Ayrıca Bakınız: S/33-35, S/8, TÇ/17, ABY/5-47-74, BE/91-97-99-288-298, ŞSV/38

3.5.2. Konutlarda ve Yardımcı Yapılarda Aydınlanma, Isınma

Konut yaşantısında önemli bir unsurda aydınlanma ve ısınmadır. Aydınlanma ve ısınma zamana ve mekâna göre sürekli değişim içinde olmuştur. Her dönemin kendine özgü ısınma ve aydınlatma aracı olmuştur.

Sait Faik’in eserlerinde kahramanlar yaşantılarına göre ısınma ve aydınlanma araçlarını kullanmışlardır. Yazarın eserlerinde günümüzde de ısınma aracı olarak kullanılan kalorifer, soba geçtiği gibi bugün örneğine rastlamadığımız “mangal” adı

verilen ‘içine yanmış kömür konulan, bakır, pirinç veya saçtan yapılmış kap⁸’, şömine, gaz sobası da ısınma aracı olarak yer alır:

“Dışarıda yaktığı mangalı içeriye sokmaya çalışan Sofiya seslendi” (HB/46)

“Mangal kömürüyle karanfil kokan oda eşyasının” (HB/38)

“Kar yine ufaldı. Mangalın maşasında da sandalyedeki hal var” (MK/79)

“Recebin şehirden yeni aldığı gaz sobası idi”(S/84)

“Ovaya nazır kütüphaneli, çini sobalı, üç tarafı cam kapılı bir oda da oturur” (HB/33)

“Şöminenin önündeki geniş, babasının yaylı koltuğunu...” (BTİ/23)

“Elektrik, benzin, kalorifer, telefon ve çini soba hasretini çekmedikleri şeylerdi”(S/12)

Yazarın eserlerinde aydınlanma aracı olarak: ampül, fener, kandil, havagazı lambası, lüks lamba geçer:

“Bir kör kandil vardır bir de ampül ışığı” (S/13)

“Sonra İstanbul tarafına dönüp camilerin kandillerini seyrettiler”(S/38)

“Köye ilk elektrikli cep fenerini o sokmuş; bu defa da bir gaz sobası satın almıştı. Petrol lambasını yakmadan kahvenin içi bir mor aydınlıkla aydınlanmış...” (S/84)

“Lüks lambasının altındaki masanın üstünde gavurca mecmualar”(BTİ/7)

“Bir erkek bir polise bir havagazı lambasının ışığında cebindeki bütün parasının aşırıldığından bahseder” (HB/51)

“Caddenin koca ampulünden kararmış madeni bir ışıkla bakıyor” (MK/51)

“Küçük evlerinde hâla gaz lambası yanan bir Edirnekapı mahallesi”(MK/62)

⁸ Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, İstanbul, Vadi Yayınları, 2003, s.876.

“Şehrin göbeğinde on beş tane fener vardı” (MK/109)

“Bir tek sokak feneri keskin bir ışıkla yanıyor” (LA/58)

“Kilisenin önündeki elektrik lambasına doğru yürüdü” (BTİ/8)

Ayrıca Bakınız: K/19, KA/21, SMVR/97, BTİ/15, S/25, SMVR/80, LA/78, KA/21 SMVR/157, LA/57, KA/60-69, MKS/59, BÖ/38-67-106-158, AHO/38-88-92, TÇ/12-15-9, ABY/29, BE/174-280, SK/28-29-54-58-59-60, ŞSV/15-37.

3.5.3. Konutların Döşenmesi, Kullanımı ve Eşyaları

Sait Faik, eserlerinde kahramanların yaşantısına uygun döşeme tarzları ve ev eşyaları ile ilgili güzel örnekler vermiştir:

“Sokağa nazır pencerenin önündeki sedir de oturuyorum. İçerde bir karyola, bir ayna, bir aynalı dolap var” (HB/46)

“Pırıl pırıl yağlı boya yastıklar, divan, halılar, çalar saat, kanepeler pembe olacak, yorganlar sarı” (HB/26)

“Küçük odadaki alçak *sedirin* üzerinde bu yağmur tıkırtısını dinlerken...İyice kapanmış perdeleri sıyırıp..” (HB/40)

“Ondan öte, karyola, yastıklar, dar sedirler susar durur” (HB/78)

“Saç sobanın sağ tarafında...” (MK/3)

“Yün şilteler, pamuk şilteler, pumba yastıklar” (MK/30)

“Bir yükün kapağını açtı. İki yatak serdi” (LA/52)

“Gardıroptaki boş valizi aldı”(KA/28)

“Şöminenin önündeki geniş, babasının yaylı koltuğunu, yerdeki ayı postunun, duvarlardaki av tüfeklerini...” (BTİ/23)

“Boylu boyunca oraya uzanıverdi. Boyu koyun pöstekisini ancak aşırıyordu. İhtiyar kadında minderin üzerinde uyulamakta idi”(SMVR/51)

Ayrıca Bakınız: MK/4, LA/52, BTİ/18, SMVR/51-80, BTİ/117, KA/35, SMVR/15-60, LA/52, S/10-70, K/41-42-47, AHO/21, TÇ/27, ABY/23, BE/286, SK/65, ŞSV/38-153,

3.6. HALK MUTFAĞI

İnsanların yaşamlarını sürdürmeleri için gerekli olan en temel unsurlardan birisi diyebileceğimiz yeme ve içme, halk folklorunun önemli dallarından birini oluşturmuştur. İnsan yaşamını sürdürmek için yemek ve içmek zorundadır. Yiyecek ve içecek türleri geçmişten günümüze sürekli artmış ve bu ihtiyaçların karşılanması halk mutfak kültürünün doğmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda Sait Faik hikâyelerinde kahramanların yaşantısına uygun halk mutfağı unsurlarını işlemiştir. Yazar Türk halk mutfağına özel olarak bir yemek yapılışından bahsetmez. Yalnız eserlerinde reçel kaynatan, meremet yapan, vişne, dut ve çilekten envai şerbetler imal eden; keşkek, yahni yapan; tarhana, balık, işkembe çorbası pişiren kahramanlara yer verirken kültürümüzde yer alan bu unsurları zikreder.

3.6.1. Yiyecek Türleri

“Bir ramazan gecesiymiş. Kadıncağız sahura kalkmış; şu Saffet Bey oruç tutmaz ama, nohutlu pilâvla üzüm hoşafına bayılır demiş, uyandırırım da yesin” (K/21)

“-Hah, bu iyi! Kanlıca mantarı bu. Kır, bak; nasıl, kırmızı bir su çıkıyor değil mi? İşte bu mantarların en nefisidir. Bak şu da çayır mantarı; bu da iyidir. Ateşe göster, üstüne tuz biber dök; ye!” (HB/20)

“Gül sirkesinin kokusunu duyar gibi oldu” (K/42)

“Biraz daha pastırma, bir çatal daha lahana turşusu yerim” (HB/41)

“Elleri arpa ekmeği gibi kara ve çatlak” (MK/18)

“Bir kağıt helvası tadının eksilmiş hali”(MK/83)

“Bir balıkçı çorbası pişirmişler, bir peynirli mamalika” (MK/93)

“İşkembesi de kar gibi beyazdır. Terbiyeli mi olsun Mansur Bey?” (LA/7)

“Akşam o kadar içmeseydin. Tembelliktir. Kalk giyin, bir işkembe çorbası iç” (KA/25)

“Yufka dedin de canım bir ıspanaklı börek çekti ki”(KA/26)

“Yemek odasına girdiği zaman şaşıra kaldı. Tulum peyniri odanın içini kokutmuştu”(KA/27)

“Bütün gece meremet yapmıştı kadınlar” (KA/64)

“Soğanlı yahni yapar mı? Balık çorbası pişirebilir mi?” (KA/67)

“Fasulye piyazı ile tek uskumru artık yenmeyecek”(LA/47)

“Eve girdiğini, bir tarhana çorbası karşısında olduğunu düşünmektedir”(BTİ/60)

“Güneşin battığı yerde reçeller gibi kaynadığını yavan ekmek yediği günlerde görür, nasıl içlenir” (BTİ/119)

“Bahar gelmişti. İnsanlar ebegümece pişiriyor, kediler ot yiyordu”(S/17)

“Yine börek, yine enginar, yine ayva kompostosu, misket üzümü, sarı bayır inciri vardı” (S/28)

“Çingenebacak elmalarının dizildiği raflar, bir kırmızı saç soba hatırlıyorum”(S/48)

“O sırada vişne şerbetini masaya koymuş Recebe döndü” (S/89)

“Ruhiye Hanım, ocak başında mısır patlatılan, helva bastırılan bir eve misafirlğe gelmişti” (S/103)

“Dağarcığından kumlu köy ekmeği ve suyu seli kaçmış Mihaliç peyniri çıkarıp verdi” (SMVR/59)

“Kocaman bir duvara sırtlarını vererek üzerine zencefil ve karanfil serpilmiş salep içerlerdi” (SMVR/11)

“Biraz daha yaklaşınca yayıkların bulunduğu yerden eskimiş bir ayran kokusu da burnumuza çarpacaktır”(SMVR/48)

“Küçük bir külahta iki güllaç var”(MKS/50)

“Köylere gidip eski şaraplar içip küflü peynirler yiyelim”(K/105)

“İbrahim Bey bir gün portakal, ertesi gün vişne, daha ertesi gün ağaç çileği, kara dut, akla hayale gelmez renkte şerbetler imal eder”(AHO/43)

“Karnım zil çalıyor, bir keşkek tabağı hayaliyle Beyazıt'taki fasulye piyazcısına doğru koşuyorum”(AHO/48)

“Kalksam, bir ihlamur kaynatıp içsem, ekmeğim canım istemiyor” (TÇ/15)

Ayrıca Bakınız: AHO/18-20-26-57-81-82, BS/39, TÇ/12-18-67-74, ABY/40-67, BE/34-61-72, SK/62-83-84, ŞSV/11-46.

3.7. OYUN, EĞLENCE ve SPOR

Toplumsal hayatın kişiler açısından eğlenceli bir bölümü olan ve insanların dinlenip günlük olayların stresinden uzaklaşmasını sağlayan halk kültürü unsurları oyun, eğlence ve spor olarak gruplandırılabilir.

“Oyun, vakit geçirmek, eğlenmek gibi maksatlarla yapılan; maharet, hesap, dikkat ve rastlantıya dayanan eğlencelerdir” (Doğan, 2003: 1036). Kendi içinde belirli kuralları olan oyun, sadece çocuklara mahsus olmayıp büyüklerin de eğlence aracıdır.

Pertev Naili Boratav, “Çocukların ve daha az ölçüde büyüklerin herhangi bir üretim çabasını, ya da başka çeşitten bir hizmeti zorunlu kılmadan, sadece eğlenme yolu ile dinlenmelerini sağlayan eylemler” olarak tanımladığı oyunları: Çocuklara özgü oyunlar, büyüklük ve törelilik oyunlar, beceri ve güç oyunları, zekâ oyunları ve katışimli oyunlar olarak kümeler. (Boratav, 1973: 283)

Oyunların kültür hayatımızda önemli bir yeri vardır. Günümüz eğlence araçlarının olmadığı dönemlerde insanlar boş vakitlerini değerlendirmek ve eğlence ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kendi oyunlarını oluşturmuşlardır. Bu oyunlar

nesilden nesile aktarılmak suretiyle günümüze kadar ulaşmıştır. Oyun ve eğlenceler sosyal hayattaki sınıflara, insanların zevk ve tercihlerine göre çeşitlilik göstermektedir. Bugün bile Anadolu'nun birçok yerinde çeşit çeşit oyunlar hala varlığını sürdürmektedir.

Sait Faik'in eserlerinde gerek büyüklerin gerekse çocukların oyunları ile birlikte dönemin eğlence unsurları ve geleneksel sporumuz güreşin eserlerinde yer aldığını görmekteyiz.

Yazarın eserlerinde mahallede oyun oynayan, ökse ile kuş tutan, çember çevirip; uçurtma uçuran, sapanla kuş vurup; ceviz oyunu oynayan çocuklardan tutunda kahvede tavla, iskambil, pastra, pişpirik oynayıp; poker atan, canı sıkılınca yazlık sinemaya, deve güreşi izlemeye, cambazhaneye giden kahramanlara rastlıyoruz.

3.7.1. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları Türk folklorunun zengin dallarından birisidir. Bunlar evde, misafirlikte, sokakta oynanan ve zaman zaman araç ve gereç gerektiren oyunlardır.

Sait Faik, sıcak ilişkilerin kurulduğu, birbirine evini emanet edebilecek derecede güvenen insanların bir arada huzurlu bir hayat yaşadığı mahalle ortamlarına eserlerinde yer verirken çocukların gün içerisinde veya akşam bir araya gelerek oyun oynamalarından bahseder. Bunun yanında bazı hikâyelerinde bu oyunların oynanış biçimlerine de yer verir.

Ökse ile kuş yakalama, sapanla kuş vurma, kapan kurarak kuş yakalama gibi çocukların eğlence unsuru olan aktivitelerin yanında çember çevirme, ip atlama, ceviz oyunu yazarın eserlerinde gördüğümüz diğer oyun çeşitleridir:

“Ben, bizim dut ağacının dibinde mahal çocuklarına o günkü oynadığımız oyundan, sudan ve su kenarından bahsetmekte idim” (SMVR/64)

“Akşam olunca yine arka bahçede mahalle çocuklarıyla toplanmıştık”(SMVR/69)

“Lütfü’nün mektepten daha dönmediğini; bizim mahallece ceviz oynadığını biliyordum” (SMVR/75)

“Amelelik etmek, sapanla kuş vuran çocuklarla arkadaşlık etmekten çok faydalıdır” (BE/98)

“Yanlarında sapan, övendire, boyunduruk” (§SV/40)

“Önleri düğmesiz, büyük cepli yeleklerle fiyaka yapan çocuklar, *çember çevirirken* bir küçük lokomotif halinde öterler” (HB/23)

“On iki yaşında evlerinin arkasındaki mezbelede ip atlarken pek nefis olduğunu şimdi söyleyen...” (HB/73)

“Fildişinden uzun parmaklı ellerini çeviriyor. Kıpkırmızı, tütüyorlar. ‘Kartopu mu oynadın? Diyorum’ (HBS/16)

“O çocukların ellerinde döndüre döndüre salladıkları telden yapılmış, bir kısmı da gümüş parlaklığında mağnezyumlu maytaplar” (HBS/104)

“Ağacın her dalına ökseleri bağlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırtkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesine birikmiş çocuklar bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru uçup giderken birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar” (SK/5)

“Mesela şu güzün vakit vakit küme küme gelen kuşları ökse ile tutmayı acaba mevzuat yasak edemez miydi?” (SK/95)

“Sonra kızılıcık ağacının dibine kuş yemi, darı, mısır, buğday atılacak; evden elek getirilecek; eleğin kenarına bir sopa konup kaldırılacak; sopaya bir ip bağlanacak; ip evin alt katındaki pencerede mavi mavi bakan çocuğa atılacak; ucuna taş bağlanıp sonra eve girilecek; saç sobanın üstünde kuruyan mandalina kabuğunu sıcak sıcak ağza atıp, pencere kenarında, kapana girecek serçe beklenecek..”(MK/80)

“Bursa çocuğu! Rüzgar çıktı; başın gibi oynak, afacan bir rüzgâr. Uçurtmanı çıkar. Uçurtmanın tam vaktidir” (BÖ/137)

3.7.2. Büyüklerin Oyunları

Çocukların yanı sıra büyükler de eğlenmek ve zaman geçirmek ihtiyacını duyarlar. Bu nedenle büyüklerin de kendilerine has kuralları olan, bazıları yarışma biçimini alan oyunları vardır.

Aşık oyunu, bu oyunlardan bir tanesi olup; koyunların, keçilerin ve danaların aşık kemikleriyle oynanan bir çeşit zar oyunudur. Kim mağlûp olursa, yeniler yenilenlerin sırtına binip makul bir uzaklığa kadar gider gelir. Günümüzde yaşamaya devam eden bu oyun, Dede Korkut'ta da geçmektedir (Özçelik, 2005: 354).

Sait Faik'in “Sarnıç” adlı eserinde bütün işleri kendisi yaparken kocasının arkadaşlarıyla aşık oynamasından yakınan kadın kahramanın sızlanması yer alır:

“Harmanı biz dövelim, öküzleri biz çifte koşalım, tarlayı biz sürelim, siz yukarıda aşık atın. Birazda o koşsun be!” (S/55)

“Kahvehaneler, içecek olarak kahvenin ortaya çıkması ve bu içeceğin kahvehane adlı bir mekânda sunulmasıyla birlikte belli bir toplumsal ihtiyacı karşılamaya başlamışlardır. İlk kez XVI. yüzyılın başlarında açıldığı ve İstanbul'a aynı yüzyılın ortalarında geldiği kabul edilen kahvehanelerin yaygınlaşması ve

Türkiye'nin başka bölgelerinde de açılması sonucunda çeşitli kesimlerden insanların bu mekânlara yöneldiği bilinmektedir.”⁹

Bu bağlamda geçmişte farklı işlevlere¹⁰ sahip olan kahvehanelere Sait Faik'in halkın içinden sıradan insanların hayatlarını konu edindiği her hikâyesinde rastlamak mümkündür. Çok iyi bir gözlemci olan yazar özellikle eserlerinin tasvir bölümlerinde bu kahvehanelerde “tavla, poker, iskambil, fitil, bezik, kaptı kaçtı” oynayan kahramanlardan bahseder:

“Bir kahveye kendini dar atmıştı dedik. Bir masaya oturmuş iki kişi bağırdı:

-Emin fendi yahu, gel bir fitil yapalım.

Bir parti fitil esnasında Eminin unutmayaacağı hiçbir hadise yoktur” (Ş/80)

“Bu kahve tertemiz, yedi sekiz masadan ibarettir. Sessiz insanlar gelip gider. Bir köşede bezik, kaptı kaçtı, satranç oynarlar” (LA/6)

“Kahveye arkadaşlarının yanına koştu. Bir pastra oynadılar” (SMVR/8)

“Halil'in iskambil oynayan beş kişinin içinden beni seçmesi gayet normaldir” (HBŞ/8)

“Altıncı kahvesinde bom oynarken gelir, omuz başımda durur” (HBŞ/8)

“Kötü kötü sövüşüp poker oynarlardı” (HBŞ/11)

“Altıncı kahvesinde piket oynayacağıma şimdi Moda kulübünde..” (HBŞ/14)

⁹ Dilaver Düzgün, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, (editör:M.Öcal Oğuz) Grafiker Yayınları, Ankara, 2004, s.196.

¹⁰ Başlangıçta kahve içmenin tek etkinlik olduğu kahvehanelerde zamanla çeşitli sanatsal faaliyetlerde yer almaya başlamıştır. Osmanlı dönemi kahvehanelerin işlevleri ve özellikleri hakkında geniş bilgi için bkz.: Abdulaziz Bey, (Haz:Prof.Dr.Kazım Arısan)**Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri**, 3.bs. İstanbul, TVYY, 2002, s.302.

“Külhanbeylerinin kaptı kaçtı oynadıkları yalnız kahve ile çay içilen bir halk kahvesi vardı”(SK/48)

“İçerde insanlar tavla ve iskambil oynuyorlar”(ABY/27)

“Sinemaya gider, maça gider, kahvede pişpirik oynar”(ABY/38)

“Çünkü beklediğim arkadaşlar var, poker çevireceğiz” (KA/22)

“Belediye reisiyle cigara içmek, tahrirat kâtibiyle tavla oynamak...” (SMVR/96)

Ayrıca bakınız: HBŞ/33, MK/3, KA/10-65,

“Her zaman elimin altında bulunan bir sergüzeşt tombalasıdır. Sokarım elimi bu torbaya, çekerim 77 numarayı, Çinko, 19 numarayı tombala!”(MK/79)

3.7.3. Eğlenceler

Sosyal bir varlık olan insan, eğlenme ihtiyacını her dönemin koşullarına uygun eğlence vasıtalarıyla gidermiştir. Kültürel ve sosyolojik boyutlarıyla incelenmeğe değer olan bu başlık altında günümüzde teknolojiye gelişmelerle birlikte toplumun eğlence anlayışının da değiştiğini görmekteyiz.

Bu bağlamda Sait Faik’in eserlerine baktığımızda yazarın yaşadığı dönemin eğlence unsurlarını eserlerine yansıttığını görürüz. Yazar bugün unutulmaya yüz tutmuş deve ve koç güreştirme, cambaz seyretme, yazlık sinema, gibi dönemin eğlence unsurlarına eserlerinde yer verir.

Refik Ahmet Serengil, eski İstanbul eğlence hayatını konu edindiği “İstanbul Nasıl Eğleniyordu?” adlı eserinde 20.yüzyılın başlarında İstanbul’da deve, horoz ve

koç güreştirmenin de halkın eğlence unsuru olduğunu belirterek şunları söyler: “Halk zamanla hayvanları döğüşürmek gibi eğlencelerde bulunmuş ve bu durum zamanla yayılmıştır. Özel olarak beslenip; hazırlanan deve, horoz ve koçların karşılaştırılacağı alan seyircilerle çevrilir. Yarışmayı kazanacak hayvanlara ödüller konulur, yenilen hayvanların sahipleri bu yenilgiyi aşırı bir onur yarası sayarlardı”¹¹

Sait Faik’in “Balıkçının Ölümü” adlı eserinde deve güreşinin yapıldığı bir sahne mevcuttur:

“-Deve güreşi var, deve güreşi. Sen de gelir misin?

Deve güreşinin yapılacağı meydanlık orada idi. Herkes bahse girişiyordu. İşte tam bu sırada iki erkek deve ortaya getirildi. Tüyleri deve tüyünden daha koyucaydı. Kafaları dik, gözleri vahşi hayvanlardı. İhtiyar Çingene, meydanın ortasına ilerleyerek:

-Efendiler, ağalar! Dedi. Na işte şu kırmızı kurdelelisi Fatuşunki, na işte yeşillisi de Rızaninki. Allah ikisine de kuvvet versin” (BÖ/35)

“Semaver” adlı eserde ise koç döğüşünde rakibini alt eden koçun sahibinin sevinci yer almaktadır:

“-Sorma Fadime, geçen gün Celil ağanın kara koçunu bir altüst etti, görseydin. Celilin koçu bir kaçıyordu ki” (SMVR/62)

Bunun yanında eski İstanbul’da eğlence unsuru olarak karşımıza çıkan yazlık sinema da yazarın “Kumpanya” adlı eserinde yer alır:

“Küçük iptidâi mektebin avlusu Millet Bahçesinin önüne açılır. Onun yanında küçük bir kahve vardır. Bu kahve bir yaz kahvesidir. Haziran ortalarına doğru önce, karşı belediye binasının cephesine bir beyaz perde gerilir. Eski, çok eski filmler oynatılır. Orada sinemanın çocukluğu seyredilir” (K/89).

¹¹ Refik Ahmet Serengil (Yay. hzl.: Sami Önal) **İstanbul Nasıl Eğleniyordu?**, 4.bs., İletişim, 1983, s.67.

“Semaver” adlı eserde tehlikeli oyunlarla halkı eğlendiren cambazların gösteri yaptığı cambazhâneye giden kahramanlar yer alır:

“-Şöyle bir gezineyim, dedim.

-Cambaza gitmiyor musun?” (SMVR/53)

“O sırada kapıcının saati on ikiyi çaldı. Nerede ise cambaz bitecekti”(SMVR/56)

3.7.4. Geleneksel Sporlar

Sosyal hayattaki gelişmeye paralel olarak dönemin özelliklerine göre değişik spor çeşitleri ortaya çıkmış ve bunlar günümüze aktarılmaya çalışılmıştır. Ata sporu denildiğinde ilk aklımıza gelenler güreş ve cirittir. Bugün dünya genelinde bir spor olan güreş, çoğu insanın ilgiyle takip ettiği bir spordur. Cirit oyunu ise Türklerin at ile olan sosyal bağlarının bir ürünü olup günümüzde varlığını sürdürme çabasıdadır.

Yazarın eserlerinde sadece geleneksel sporumuz güreşin yer aldığını görmekteyiz:

“Bunlarda zamanın büyük kusurlarıdır. Futbol oynamalı idi, Hatta güreş de etmeli idi” (HBŞ/10)

“Bu saatte türkü söylemeseler masal anlatırlar. Masal anlatmasalar güreş ederlerdi” (HBŞ/89)

“Bir kasap çırağı bir yemenici ile ve sonra daha birçok kişiler bahissiz güreştiler”(BÖ/35)

3.8. BAYRAMLAR, KUTLAMALAR

Bayramlar, binlerce yıllık tarihimizde dinimizin, milli değerlerimizin ve kültürümüzün getirdiği, coşkun bir sevince ve birtakım törenlere vesile olan özel günlerdir.

Bizim kültürümüzde bayramların özel bir yeri vardır. Bayramlar küslerin barıştığı, dargınlıkların sona erdiği günlerdir. Bayramlar ayrıca sosyal dayanışmayı ve birlikteliği de kuvvetlendirmektedir.

Boratav'a göre bayramları yedi çeşide ayırmak mümkündür: Dini bayramlar, resmi bayramlar (23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı vb.), etnik bayramlar (Çingene Bayramı gibi), kadın veya erkek gruplarınca benimsenen bayramlar, yaş gruplarına göre benimsenen bayramlar (Çiğdem Pilavı gibi), ekolojik sebeplerin getirdiği bayramlar (Kiraz Bayramı gibi), köy bayramları (Boratav, 2003: 259-260).

Dinî bayramlarda aynı dinden olan milletlerin kutladığı ve daha geniş kitleleri bir araya getiren bayramlardır. Müslümanların kutladığı Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı bunlara ilişkin güzel örneklerdir.

Çalışmamızda hem dini hem de resmi bayramlarla ilgili örneklerle birlikte yazarın bazı eserlerinde yer verdiği farklı etnik gruplara mensup kahramanların kendi kültür ve inançlarında yer alan paskalya, ırımsız bayramı ve Aya Dimitro Yortusu gibi bayram v kutlama günleri örneklerine de yer alır:

“Bir paskalya akşamı, bir Rum mahallesinden geçerken” (HB/77)

“Yılbaşı buna vesile oldu. Senden yalnız paskalyada mukabele beklerim”(K/108)

“Gavurların ırımsız bayramlarında yaptıkları gibi, ateşin bir ucundan, öteki ucuna sıçramıştı” (BTİ/33)

“Aya Dimitro yortusu bugünlerde” (BTİ/23)

3.8.1. Dini Bayramlar

Dinî bayramlar, dinin kutsal saydığı ve zamanını ve kutlanış şeklini dinin belirlediği özel günlerdir. Dinimizin bize hediye ettiği iki bayram vardır: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı. Bu bayramlar dinimizle ilgili olsa da, birçok alanda olduğu gibi bu konuda da halk kültürümüzün derin izlerini taşır. Büyükleri ziyaret edip “el öpmek”, büyüklerin buna karşılık “Çok bayramlar göresin.” şeklinde alkışta bulunması gibi birikimimizin izlerini taşıyan unsurlar buna örnek gösterilebilir.

Sait Faik, eserlerinde bayram öncesi özellikle çocukların heyecanla beklediği bayram alışverişlerine, bayramlaşma âdetine, bayram namazına, genel olarak bayramların insanlara verdiği huzura temas eder:

“Bayram yaklaşıyor diye çocuklarına bir ceket, bir pantolon, bir de yemeni almışlar. Süs olarak da ellerine birer tane horoz şekeri tutuşturmuşlar” (HB/89)

“Bayram sabahlarında yeni elbiseler karşısında çocuk heyecanları duyuyordum” (MK/83)

“Parmağındaki yüzüğü geçen bayram dokuz liraya büyük kızına almış” (LA/26)

“Kurban mı? Kurban ne korkunç ne barbar şey Allahım! Nasıl da hayvanları çoluk çocuğun, kadınların, kızların önünde boğazlarlar. Ne iptidâi âdet!” (MK/105)

“Bayramlaşır gibi toka ettiler” (BTİ/123)

“Şehir âdeta bir bir bayram havasına büründü”(HBŞ/23)

“-Halit Efendi oğlum, Hep beklerim. Bayramlarda olsun bir gelmezsiniz” (K/43)

“Öbür gün bayram. Ne halt etmeli. Düşündükçe kuduruyorum”(BÖ/23)

“Gözlerini yalnız bir bayram namazında yaşatmış çocuklara ben, ne yapabilirim?”(BÖ/140)

“Bayram namazından çıkmış bir çocuk gibi neşeliyim” (BE/97)

3.8.2. Milli Bayramlar

Devlet ve millet kavramları milletimiz için hayati bir önem taşımaktadır. Bu değerlerle ilgili olan her bir öğeye, milletimizin sahip çıktığı görülür. Bu doğrultuda, milli bayramlarımızın da halkımız tarafından benimsendiğini, bazı törenlerin yanı sıra bir neşe vesilesi de olduğunu biliyoruz.

Sait Faik’in eserlerinde milli bayramlarımızla ilgili doğrudan örnek yoktur. Bununla birlikte “Alemdağ’da Var Bir Yılan” adlı eserinde Cumhuriyetin ilânı geçmektedir:

“Birinci dünya harbi bitti. İstiklal harbinde sırtında fişeklerle bir ara gözüktü. Gözükmesiyle kaybolması da bir oldu. Cumhuriyet ilân edilince galiba üçüncü devrede tekrar kasabada gözüktü” (ABY/104)

Yazarın “Bir Takım İnsanlar “adlı eserinde kabotaj bayramı ve küçük bir sahil kasabasında bu bayram vesilesiyle yapılan etkinlikler yer alır:

“-Hani, yazın sonlarında, 30 Ağustosta bucağın parti başkanı deniz bayramı yapar. Mızıka getirir. Çoluk çocuk yüzerler. Deniz yarışı yaparlar. Ördek yarışı falan olur. Şimdiye kadar onları gördüm” (BTİ/141)

Yazar “Son Kuşlar” adlı eserinde resmi kutlama için tören alanına rozetlerini takip gelen bir nahiye müdüründen bahseder:

“Nahiye müdürüyle ahbablığı kararlaştırmıştım. Ama o günlerde bir bayram münasebetiyle bütün güzel rozetlerini takmış karşımda görünce...” (SK/96)

3.9. İNANIŞLAR

İnanç, sözlük anlamı ile “kişice, ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir (Boratav, 1999: 7).

İnançlar geçmişten günümüze değin süregelmiş ve insan hayatında önemli bir yer tutmuştur. Zamana, mekâna ve topluma göre inanış türleri değişmektedir. Bu inanışlar; dinî inanışlar, tabiat olaylarıyla ilgili inanışlar, canlı ve cansız varlıklarla ilgili inanışlar, nazar, büyü, fal, vb. şekillerde karşımıza çıkar.

Sait Faik’in eserlerinde de dinî inanışları, sayılarla ilgili inanışları, renklerle ilgili inanışları, nazar ve fal gibi inanış örneklerini görmekteyiz.

3.9.1. Sayılarla İlgili İnanışlar

Sayı ile ilgili inanışlar insanlık tarihinin her döneminde varola gelmiştir. Günümüzde de sayılardan yola çıkarak bazı dinsel ve mitolojik yorumlar yapılmaktadır.

Formel sayılar, halk kültüründe önemli anlamlar ifade eder. Boratav, formel sayıların genel karakteristiği üzerinde dururken halk inanışında bazı sayılara özel bir anlam verildiğini, formel sayıların her birinin kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşıdığını, bu sayıların Türk geleneğine özgü sayılar olmadığını, Mısır, Sümer ve birçok Mezopotamya kavminin geleneklerinde ortak olduğunu belirttikten sonra, tek sayılara özel önem verilip uğurlu sayıldığına dikkat çeker (Boratav, 2003: 117-119). Özellikle tek sayıların önemine dikkat çeken Boratav, bunların geleneksel yapının etkin olduğu toplumlarda, halk anlatılarında ve dinlerdeki önemine değinir.

Yaşar Çoruhlu, Türklerde sayıların kullanılış şekli ile ilgili olarak İslamiyet'in önemli bir faktör olduğunu ayrıca sayıların mitolojik ve kozmik unsurlar için de kullanıldıklarını ifade ederken şu tespitlerde bulunur:

“Türklerde sayılar, islâmiyet'ten önce ve sonra olmak üzere iki ana grupta değerlendirilir. Türkler, sayıların tekrarlanıp vurgulanması bakımından zengin olan Şamanizm ile karışan bir kozmolojiye sahiptir” (Çoruhlu, 2000: 194).

İslâm inancında kırk sayısı önemli bir anlam taşımaktadır. Söylenişine göre kırk sayısına değişik anlamlar verilebilmektedir. Masal, efsane ve destanlarda da kırk sayısı bir inanışı yansıtmak suretiyle kullanılmaktadır. Örneğin masallardaki düğünler “Kırk gün kırk gece düğün yapıldı” cümlesiyle başlamakta ve bitmektedir. Kırk sayısı dışında üç, beş, yedi gibi tek sayılar da hem İslâm kültüründe hem de halk kültüründe kullanılmaktadır.

Sait Faik'in eserlerine baktığımızda özellikle tek sayıların kullanımını dikkat çeker.

3.9.1.1. Üç

Üç sayısı, hemen bütün uluslarda ve inanç sistemlerinde ilgi görmüştür. Bu sayı gizemli bir karaktere sahiptir. Ayrıca geometrik bir şekil oluşturan ilk sayı olduğu için ilk gerçek sayı olarak düşünülür.

İslam kültürü konusunda dünyanın önde gelen uzmanlarından Annemarie Schimmel'in üç sayısı üzerine tespitleri hayli kapsamlıdır: “Üç sayısı, başta masallar ve halk hikâyeleri olmak üzere bütün halk anlatılarında yoğun olarak kullanılır. Masalarda genellikle üç varlıktan söz edilir. Üçüncü ve en küçük çocuk şanslıdır. Masalarda yer alan yerler, genellikle üç katlıdır. Masal kahramanlarının genellikle üç arzusu olur. Üçüncü arzu, ilk iki arzunun düşüncesizce kullanılmasının izlerini

yok etmek için kullanılır. Olaylar üç gün üç gece, üç ay, üç yıl sürer. Kahramanlara üç içecek sunulup birisini seçmeleri söylenir”(Schimmel, 2000: 93).

Boratav, abdest almada, cemaat oluşturmada ve boşanmada üç sayısını kullanımına dikkat çeker (Boratav, 2003:119).

Saim Sakaoglu, Dede Korkut'ta üç sayısının kırk üç yerde geçtiğini, on iki hikâyeden üçünde üç sayısına yer verildiğini ve bu sayının; üç uşak, üç oğlan, üç kâfir, üç gün, üç ay, üç yıl, üç canavar gibi kullanımlarda yer aldığını belirtir (Sakaoglu, 1998: 41-43).

Sait Faik'in eserlerine baktığımızda üç sayısının kullanımı dikkati çeker. Yazarın eserlerinde 3 rakamı insan, zaman ve daha başka kavramlarla birlikte işlevsel olarak kullanılır. Eserlerde zaman, kişi, eşya ve sembolik anlamlarla kullanılan üç sayısı, yazarın kültür unsurları bakımından zengin sayılabilecek eserlerinde daha çok yer alır. Ayrıca üç sayısının eserlerdeki yansımaları daha çok yeterlilik anlamında kullanılmıştır.

“Gökte üç tane yıldız vardı” (LA/72)

“Üç gün dağ bayır dolaştı” (BTİ/79)

“Üç sene evvel evlenmişim” (LA/50)

“Üç adım ötede, aralarında söylemişler” (HB/12)

“Sinemanın kapısında üçer beşer..” (MK/19)

“Üç beş kocayemiş”(MK/42)

“Üç beş gün evvel” (MK/73)

“Hanın kapısından üç beş kişi giriyor” (LA/102)

“Bu işi üç gün kadar temizlersen temizlersin”(BTİ/101)

Ayrıca Bknz: S/39-73, HBŞ/47-57-73-97, LA/123, KA/40, K/108, SK/3-4-98,

3.9.1.2. Yedi

Yedi, kutsal dinlerin en önemli sayısıdır. Süleyman’ın tapınağı ile Bâbil tapınağında yedi basamak vardır. Nuh’un güvercini 7 gün uçar, tufanın hazırlıkları 7 gün sürer, ödül ve ceza yedi kez tekrarlanır (Schimmel 1998: 144-146).

Kuran’da göğün yedi kat yaratıldığı belirtilir. Kâbe yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi gidiş dönüş yapılır ve yedi taşla üç kez şeytan taşlanılır (Çoruhlu, 2000: 202).

“İslâmiyet’te yedi kutsal bir sayıdır” diyen Schimmel, Kuran’ın ilk suresi Fatıha’nın 7 ayetten oluştuğuna, bunların üçünün Allah’a hitap ederken; dördünün de, insanlığın yakarısından ve ihtiyaçlarından bahsettiğine ayrıca Kelime-i tevhidin yedi sözcükten oluştuğuna dikkat çeker (Schimmel, 2000: 148). Bunlara, namaz kılarken secdeye yedi uzvun yere temas etmesini, Hz. Muhammed’in hicretten sonra yedi yıl dolunca sekizinci yılda Mekke’yi fethetmesini de ekleyebiliriz.

Dede Korkut’ta yedi, 39 yerde eksiz olarak yer alır ve yedi kız, yedi kız karındaş, yedi yiğit, yedi kâfir, yedi gün yedi gece, yedi yas ve yedi başlı ejderha gibi kullanımları mevcuttur (Sakaoğlu, 1998: 43-45).

Halk anlatılarında ve romanlarında sıklıkla kullanılan yedi sayısının kullanımlarına dikkat edildiğinde, bu sayının kutsallık ve deyim anlamlarının ön plana çıktığını görüyoruz.

Sait Faik'in eserlerinde zaman, mekân, kişi ve sembolik anlamlarla kullanılan yedi sayısı ile ilgili örnekler şu şekildedir:

“Karadeniz balıkçısı gibi yedi düvelde balıkçı yoktur” (LA/63)

“Evime yedi senedir gitmedim, yedi sene evvel bir sabah evden...” (LA/49)

“Yedi senedir yıkanmamıştım” (LA/15)

“Yedi yaşında ya var ya yoktu” (BTİ/14)

“Yedi yaşında hayat hakkında romanlar yapardı” (BÖ/169)

“Bundan ötesini yedi sene evvel Fahri, Atanın ağzından su kenarında dinlemişti” (BTİ/76)

3.9.1.3. Kırk

Büyüleyici bir sayı olarak özellikle Arap, İran ve Türk kültüründe kullanılan 40 sayısı, İslamiyet öncesi dönemlerde de ele alınmış ve anlamlandırılmıştır: “40, büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Ortadoğu’da özellikle de İran ve Türkiye’de yaygın biçimde kullanılır. 40’ın önemi ayın geçtiği 28 nokta ile 12 burcun bileşimi olarak görülmesiyle de açıklanabilir (Schimmel, 1998: 265).

İslâm inancında kırk sayısı önemli bir anlam taşımaktadır. Söylenişine göre kırk sayısına değişik anlamlar verilebilmektedir. Hz. Muhammed’in kırk yaşında peygamber olur. Hz. Âdem’in çamuru, kırk gün yoğrulur. Mehdî, dünyada kırk yıl kalacaktır. Haşirde göklerin kırk gün dumanla kaplanacağına inanılır. Ayrıca doğum ilgili geleneklerde, kırk günlük sürenin önemli olması ve Türk-İslâm edebiyatında kırk sayısının simgeselliği de dikkat çeker (Çoruhlu, 2000: 204).

Sakaoğlu, kırk sayısının Dede Korkut'ta kırk yiğit, kırk namert, kırk ala gözlü, kırk yoldaş, kırk nefer kâfir, kırk ince belli kız, kırk kul, kırk cariye gibi yapılarda kullanımına dikkat çeker (Sakaoğlu, 1998: 46-47).

Halk hikâyelerine baktığımızda Arzu ile Kamber öldükten sonra, mezardan güvercin şeklinde çıkarak kırklara karışır. Kırk peri, Asuman ile Zeycan'a bade verir. Mihriban Sultan'ın yanında kırk cariye vardır. Sah İsmail, kırklar elinden bade içer. Yusuf, babasını kırk gün ağırlar (Alptekin 1997: 397-399). Mahmut, çam çırak taşlarını getirmek için padişah'tan kırk gün süre ister. Mahmut'un yaraları kırk günde iyileşir (Aslan, 1990: 58-59).

Kırk sayısında masaların, ritüellerin tesirini görürüz. Bu ifadelerin anlamlarını irdelediğimizde manevi hayatın idaresinde üçler, yediler, kırklar yapısında, kırk en geniş daireyi, yani mükemmelliği ifade eder.

Sait Faik'in eserlerinde kırk sayısı ile ilgili kullanımlar mevcuttur. Yazar kırk sayısını iki yerde halk anlatılarında yer alan "kırk gün kırk gece" şekliyle kullanırken kültür içinde yerleşmişlikten kaynaklı çokluk ve zaman ifadesi olarak da kullanır.

"Harama el sürmez, namuslu, iyi bir kırklık adamdı" (BTİ/56)

"Bizim masal da kırk gün kırk gece düğünle bitecekti"(BÖ/96)

"Kırk gün kırk gece bizim İstanbul sayfiye köyü kedileri, köpekleri, sucukları, balıkçıları ve kürt hamalları ile düğün bayram etse mezecinin dükkanı ancak boşalır" (ABY/91)

"Onunla belki kırk defa ıstakoz ağı kaldırmaya gittik"(SK/46)

"İnsanı ağlatıp uyutacak, kırk sene evvelki bir beşik hatırasına" (MK/57)

"Hem ne edeyim senin falını ben; o kırk sene evveldi" (LA/28)

“Yaşı tahminen kırktı” (LA/25)

“Yaşı kırka vardı”(K/57)

“Kırk senedir Bakırköy su yolunun başındayım”(HBŞ/45)

“Merdivenler ıslıkla çıkılır. Kırk senelik karı kucaklanabilir”(BÖ/65)

“Birbirlerine kırk yıllık karı koca gibi bakıyorlardı”(BÖ/107)

“Pardesülü, kırk yaşlarında bir adam” (ABY/17)

“Kırk yaşında bir çocuktum”(ABY/197)

3.9.2. Renk ile İlgili İnanışlar

Kara rengi Türk ve İslâm kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Toplumumuzdaki değişik inanışlara göre kara renginin uğursuz geldiğine inanılmaktadır.

Sait Faik eserlerinde kara rengini olumsuz çağrışımla kullanır:

“Bir kara bulut peyda olur...” (MK/87)

“Bir kara dumandır kaplar içimizi. İnsan bayağı üzülüyor yahu!”(HBŞ/43)

“İçimi bir kara kurt halinde bu sesler kemirirdi” (LA/97)

“En dinsizi, en imansızı, kara sevda bu!” (LA/102)

“İnsana hüznün, şevk, kara sevda aşılır” (LA/84)

“Kara sevdalıya kurşun döken bir koca karı” (SK/58)

“Bende bu tuhaflığın kapkara bir mayı gibi içime dolduğunu hissettim” (BE/282)

“Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar” (HB/51)

3.9.3. Dinî İnanışlar

İnanışlar içinde en sık karşılaştığımız türlerden birisi de dinî inanışlardır. Din mitolojik bir niteliği de bünyesinde barındırdığı için her zaman inanışlara kaynaklık etmiş ve karşımıza her zaman değişik dinî inanış türleri çıkmıştır. Dinin temelinde de iman etme ve dolayısıyla inanma söz konusu olduğu için toplum hayatında dinî inanışların sıklıkla karşımıza çıkması doğal olarak karşılanmalıdır.

Sait Faik içinde yaşadığı toplumun yaşantısını hikâyelerine aktardığı için o toplumdaki dinî inanışlarla ilgili unsurları eserlerinde anlatılan konu ile bütünlük sağlayacak şekilde ve genellikle bir inanç sistemi olarak dinin sosyal boyutuyla kullanmıştır. Yazarın bazı eserlerinde kimi kahramanlar zor bir durum karşısında dua eder; vefat eden kişinin ardından mevlitler okunur. Bu ve benzeri kullanımlarla birlikte “namaz kılma, oruç tutma, kurban kesme” gibi dini ritüel örnekleri de yazarın eserlerinde yer alır:

“Yağmur dua, rica bekliyor. Şarıl şarıl toprağa aktığı zaman seviniyor ‘Allahım, çok şükür!’ diyoruz” (LA/94)

“-Dur, geliyorum. Beraber açalım. Besmele çekelim. İçeriye sağ adımımızla girelim” (BTİ/85)

“Ekmeği koparır, bismillah çeker, kaşığının birini Mustafa’ya uzatır tencereye girişirlerdi” (BTİ/122)

“Mustafa paraları aldı. Bu sefer:

-Hakkını helal et ağam! Dedi

Hasan kaptan hırslı:

-Haram olsun, diye mırıldandı” (BTİ/127)

“Her mahlukun dişisinde bir topraklık var. Biz erkek kısmı güneşin, suyun, havanın çocuklarıyız belki ama kadınlar muhakkak topraktan” (LA/95)

“Ah bir dönsek! Karaya bir ayağımı basayım kurban keseceğim” (MK/105)

“Tövbe tövbe estağfirullah!. Namaz kılmazsınız, oruç tutmazsınız, Hatim indirmezsiz” (S/89)

“Bir ramazan gecesiymiş. Kadıncağız sahura kalkmış; şu Saffet Bey oruç tutmaz ama, nohutlu pilâvla üzüm hoşafına bayılır demiş, uyandırırım da yesin” (K/21)

“-Ramazan ne zaman kız?

-Salıya.

-Sahi mi?

-Annem öyle dedi, bilmem” (K/85)

“Ramazanın 23. günü yine müthiş bir zelzele olacakmış gibi, diye çıkarmışlar. Bilmem neredeki toprak hoca haber vermiş” (HB/89)

“Namaz kılarken öbür dünyayı, cenneti, hurileri, Kevser şerabını, hayal etmekte”(S/90)

“Bir nevi sırat köprüsü” (MK/72)

“Bütün fakirler mahallesi akşam ezanı vakti” (MK/90) Ayrıca Bknz: S/88

“-Aha, millet Cuma namazı kılarken bari şu hayvancıkları...” (MK/92)

“Rahmetli hoca bu köylerin birindeydi. Namaz kıldırır, aşır okurdu”(BÖ/220)

“Mezar taşında ‘Muhlis Gelincik 1880-1932, Burgazada Posta Müdürü, Elfâtiha’ belki fâtiha istemezdi” (LA/114)

“Bizim gibi akşama kadar fırça sallayacağına mevlûd okur gibi sallanır durur”
(LA/82)

“Ne lisan olduğu anlaşılmayan bir takım tekerlemeleri mevlûd okur gibi okuyordu”(BTİ/76)

“Güzel sesli bir hafız gelip mevlid okuyor. Gül suları dökülüp şerbetler dağılıyor”
(MKP/67)

“Yanlarındaki misvakla yıkanmış parıl parıl kazma dişli, ömründe kadın görmemiş, lâhavleler çeken, biraz evvel Yenicami de namaz kıldığı için kasketini arkaya atmış, dünyanın gidişine göre kıyamet gününü hesaplayan bir adamla alay ederler” (LA/84)

“Bir ramazan gecesi, göl kenarını sessiz kasabayı hayal etmiş, bir davul sesi duyar gibi olmuştu” (LA/86)

“Sizin Müslümanlıkta günahıdır vre Kondos” (BTİ/6)

“Soyunur, dökünür, abdestini alıp namazını kılar” (BTİ/57)

“Yemin etme, diyordu. Gözün kör olur, sus!”(S/57)

“Elleri terliyor, yüreği sıkışıyordu. Daha fazla düşünmemek için tuncinâları okumaya başladı. Bir daha okudu. Bir daha okudu. Uyudu” (KA/70)

“Yine verilmiş sadakan varmış; beyin iyi bir tarafına rastladın”(K/33)

“Onun alın yazısı buydu. Çalacak, öldürecek, asılacaktı” (BÖ/112)

“Affedecek bir şey yok Hasan’ım, diyebildi. Allah böyle emretmiş yavrum”(BÖ/113)

“Sünneti şerif üzere bir sakal, ustura ile kazınmış bir kafa”(AHO/72)

Ayrıca Bakınız: SMVR/5-8-46-48, S/38, BÖ/32-41-114, AHO/56, TÇ/61-62, ABY//100, BE/97-98-99-117-280, ŞSV/20

3.9.4. Nazar

Nazar, halk arasında yaşayan en canlı inanışlardan biridir. Rıfat Araz, nazar kelimesinin aslının Arapça olduğunu, Türkçede asıl anlamından biraz uzaklaşarak kullanıldığını, sözlük anlamı olarak bakma, göz değmesi karşılığı olarak, nazar değmesi, nazara gelme, nefesi dokunma, kem göz, kem nazar tabirlerinin kullanıldığını belirtir (Araz, 1995: 167).

Boratav: “Nazar, kimi insanların bakışlarındaki zararlı güç ve bu nitelikleriyle bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla canlı üzerinde hastalık, sakatlık, ölüm, nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamındadır” (Boratav, 1999: 104) der.

Nazarla ilgili söylenenlerde, nazarı harekete geçiren temel duygunun kıskançlık olduğunu görüyoruz. Kıskançlık sayesinde oluşan kötü düşünceler, bir şekilde karsıdaki insana aksederek kötü tesir oluşturur.

Toplumda bu çok korkulan “nazar değme”sine karşı pek çok koruyucu dualar ve eşyalar vardır. Bunların “nazar”dan koruduğuna inanılır. Halk arasında, nazardan korunmak amacıyla canlı ve cansız varlıklar kullanılır. Özellikle çocukları, bazen de yetişkinleri nazardan korumak için muska hazırlatılır. Ayet, hadis ve duaların kâğıda yazılıp üçgen sekline getirilerek yedi kat naylona sarılmasıyla yapılan muska; omuzda, boyunda ya da koyunda taşınır. Bazen yatak veya yastığın altına konulduğu da olur. Muskalar, özellikle vücudun sağ tarafında taşınır. Nazarlık, nazarı etkisiz kıldığına inanılan mavi boncuk, doğal olarak delikli taş, sarımsak, kartal pençesi,

hurma çekirdeği, yumurta kabuğu, kurban gözü, geyik boynuzu, üzerlik gibi nesnelere verilen genel addır (Akalin, 1993: 247).

Sait Faik'in sadece "Mahalle Kahvesi" adlı eserinde nazar değmesi ve nazardan korunmak için kullanılan koruyucu eşyalardan sarımsak ile nazar boncuğuna yer almaktadır:

"Yarın sabah mektebe giderken içleri al yeni lastiklerimle karları gıcırdatıp gıcırdatmayacağımı düşündüğüm çocukluk günlerimden kalma bu sevinci nereye asmalı? İki baş sarımsak bir nazar boncuğu ile?" (MK/80)

"Belki de hasta yattığı bir gece ihtiyar bir kadının bir kepçe içinden bir berrak suya cazır cuzur bir şeyler döktüğünü ve annesine:

-Nazar değmiş çocuğa hanım kızım, dediğini hatırlıyorlar" (MKS/36)

3.9.5. Fal

Fal; özel teknikleri, uzmanları olan "yorumlama bilgisi" olarak tanımlanabilir. İnsanlar çağlardır başlarına gelecek olayları önceden öğrenebilmenin cazibesine kapılmışlardır. Bu amaçla falcılara başvurulur onların kendilerine özgü tekniklerinden medet umulur. Hayatın bir parçası olan fal Sait Faik'in eserlerindeki kahramanların da merakı olmuştur:

"-Abe Osman ağa, dedi, bakayım mı falına?"

- Çoktan bakılmış be kocakarı bizim falımıza" (LA/28)

"İşkambil falcısı matmazel Todorinin endam aynalı odasında..." (HB/77)

"Ben matmazel Todorije fal baktırmak için değil, odasının bu eski zaman kurtizanı kokan havası için giderdim" (HB/78)

"Falına devam eder, cevap vermezdi:

-Şimdilik nikâh gözüküyor, ama seni çok seviyor bu kız! Bu kızın bir anası var fena karı! Seni hiç sevmiyor. Bakıyor parasını alsın. Ma kız seni hem seviyor, hem sevmiyor, nasıl iş bu? (HB/79-80)

“Sur dışından güzel kara kızlar geliyordu. Şalvarlarında ve çıplak ayaklarında arzu getirerek fala bakıyorlardı.” S/17)

“-Çakır falına bakayım mı?

-İstemem.

-Senin mektepli?

-Ama sen bakmayacaksın fala, ben seninkine bakacağım

Bir fal bakıyor çingene kızına. Kızın ağız bir karış” (BÖ/188)

“Mezarlık içinde falına bakılan delikanlı kışı hapisanede geçirmişti”(S/18)

3.10. İLETİŞİM, HABERLEŞME

3.10.1. Ağızlar

Bir sesli işaretler sistemi olan dil, aynı toplulukta yaşayan veya aynı milletten olan insanların anlaşabilmelerini sağlayan en gelişmiş iletişim aracıdır. Dil, bir milletin ortak varlığıdır. Dilin kaynağı çok eskilere dayanır ve kendine has kuralları vardır.

Bu bağlamda bir dilin tarihsel, bölgesel ve siyasal sebeplerden dolayı ses, yapı ve söz dizimi özellikleriyle ayrılan kolları içerisinde belli bölgelere veya sınıflara özgü konuşma dili olan ağız, Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan Türkçe Sözlükte: “Bir dilin sınırları içinde, bölgelere ve sınıflara göre değişen söyleyiş özelliği”(TDK, 2005: 34) olarak tanımlanmıştır.

Mehmet Doğan, “Bölgelere ve mesleklere göre değişen söyleyiş şekilleri ve kelime hazinesi, şive: Anadolu ağzı, külhanbeyi ağzı”(Doğan, 2003: 21) olarak tanımlar.

Farklı halk ağzlarının kullanılması ülke içindeki kültür çeşitliliğinin bir göstergesidir. Ağız farklılıkları sadece anlatımla kalmayıp türküler, masallar, fıkralar gibi diğer sözlü halk kültürü unsurlarına da yansımaktadır.

Sait Faik’in eserlerinde ülkemizin farklı yörelerinde görülen ağız örneklerine rastlamak mümkündür. Yazarın bazı hikâyelerinde kahramanlarını yöre ağzıyla konuşturması anlatımına zenginlik katmıştır.

Sait Fâik’in eserlerinde Karadeniz ağzı, Anadolu ağzı, kendi tabiriyle şarkî Anadolu ağzı örnekleri olduğu gibi özellikle İstanbul’un değişik semtlerinde geçen hikâyelerde çingene ağzı, külhanbeyi ağzı örnekleri de yer alır.

Yazar bazı eserlerinde kahramanlarını yöre ağzıyla konuşturmaktan ziyade “Karamanlı ağzıyla konuşur, Anadolu lehçesiyle¹² ‘gömlek’ dedi” gibi ifadelerle kahramanların ağız kullarımlarına yer vermeyip; hangi ağızla konuştuğunu belirtmekle yetinir:

“Dördü de Rizeli, Fransızcanın Marsilya şivesi gibi Türkçenin de Karadeniz şivesi şakrak ve ahenktar. Fakat ne yazık ki taklit edemeyeceğim.” (MKPS/19)

“Arkadaşımın ismi Bayram’dı. İri kemikli bir adamdı. Arnavut şivesi ile konuşuyordu.” (LA/47)

“Fehmi’nin Karadeniz şivesi ise daha canlı, daha oynak :

-İskender malları teslim etti. Doğru söylüyor, anlaştık.” (MKPS/21)

¹² Lehçelerde, ses, şekil ve kelime ayrılıkları çok büyüktür. Bazı dilciler, büyük ayrılıklarda lehçeyi başka bir dil olarak kabul etmeyi de önerirler. Sait Fâik, eserlerinde “Lehçe” terimini sözlükte ikinci anlamı olan “konuşma tarzı” anlamında kullanmıştır. Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDKY, 2005, s.1303.

“İkinci asker, bir şarkî Anadolu lehçesiyle; dun gumlek...” (MKPS/49)

“Şivelerinden kim olduklarını çabucak anlayacağınız insanları mahalle meydanında görürsünüz.” (ABY/97)

“Hiçbir şeye, hiçbir dedikoduya karışmazdı. Vapurdan çıkarken görseniz iriliğine, Karamanlı ağzı konuşuşuna, basit ama hesaplı fikirlerine, sevimli şakalarına karşı hakkında kötü bir hükümde vermezsiniz.” (SK/5)

“Altı güreşin altısını da kazanmış. Konuşuşu tam Anadolu şivesi. Yüzü tam Anadolu çocuğu yüzü.” (AHO/19)

“Kenar mahallelerin merkezde konuşulan lisana nazaran yayık telaffuzlu kızları, çamurlu yüzlü, bazen de fazla zeki çocukları vardır.” (SRNÇ/11)

“İçeriye girince bir sefil insan ve yaşayan koku ve bütün bunları kâfi derecede gösteren bir aydınlık vardır.

-Merhaba Ali.

Bir Acem şivesi ile:

-Merhaba Ömer ağa, hoş geldin.” (SRNÇ/45)

“Karadenizlilerin o şarkılı ahengiyle konuşuyor, şen hikâyeler anlatıyordu. Öteki mahzun, zayıf yüzlü bir delikanlı idi. Dilinden Anadolu olduğunu ancak belli oluyordu.” (BTİ/26)

“Pirede Türkiyeli, Anadolu şivesiyle türkçe konuşan kundura boyacılarının sonbaharda siyah üzüm küfelerinin kenarında uyumuş seyretmişim.” (SRNÇ/65)

“Bazen bir Fransızca bilen, bazen İstanbul şivesi bile konuşmayan...” (SRNÇ/100)

“Şakrak kızlardı. Her taraflarında bir kenar mahalle kokusu vardı. Lehçeleri derli toplu, aksantonikli idi.” (SMVR/87)

“Bütün harplere gönüllü iştirak etmiş olduğu için şivesi pek o kadar köylü de değildir. Şöyle tatlıca bir şive ile konuşur.” (BE/93)

Yazarın anlatımına zenginlik katan ağız örnekleri şu şekildedir:

Ağız Örnekleri

“-Uyy, Hasan, gazeteyi ters tutayısın.
Adam gazeteyi sahiden ters tutuyordu.
-Sana deyurum Hasan, ters tutayısın.
Hasan gazeteyi biraz hızlı okur gibi:
-Susacak misun kaptan? Dedi.
-Ula ters tutayısın öküz!” (K/28)

“Çingene karısı Mecidiyeköyü sırtlarındaki kulübesinin önünden bu maşayı sallayarak kocasını çağırmış:

-Koca be! Bu maşa başka maşa be!
-A be, keçileri kaçırdın mı? A be bizim karı oynattı.” (MK/79)

“-Bunlar nedir hemşerim? Diye soruyorum.
-A be yarmadır bunlar, beyim!
-Yarma diye, buna mı derler? Bizim bildiğimiz..
-Öylesine yarma da bulunur içimizde ama te biz böylesine de ‘yarma’ deriz.”
(TÇ/28)

“Arkalarından bir de tığ gibi ince, ihtiyar bir Çingene karısı girdi. Osman ağanın önünde durdu.

-A be Osman ağa, dedi, bakayım mı falına?” (LA/28)

“-Te be! Dedi, üyle olsa ne lâzım be! Baba üç yüz de yeter be! İki kısarak alırım be!”
(LA/38)

“A be senin kızan pavlikaya gitmez mi be? (ABY/97)

“-Aha Muharrem, Ülen bu köprü ne hoş şey! (...) Ülen bu yengeçleri ne yapacan Muharrem? (...) Hele bir yol bekle!” (MK/92)

“Uzatmayalım, bir Tanzimat lafıdır tutturdun.

-Ne istiyon? Dedim bir akşam.

-Üç bin papel! Demez mi?

-Len dedim, deli fişeği! Aklımı peynir ekmekle mi yedin? Üç bin panganot ne eder biliyon mu?

-Biliyom! Demez mi?” (LA/33)

“- Abe İbrâm! Geçen senekinden az geldiler be. Hadi al şu yirmiyi. Beş kuruş için laf etme.” (BÖ/34)

“-Sen kimsin? Demişler.

-Na! Demiş, şu ağaç altında uyku kestiren herifin uşağıyam.” (BÖ/76)

“-Te be! Dedi, üyle olsa ne lâzım, ne! (şöpar ağzı) (BÖ/81)

“Bir lokma bir şey yiyince tumba. Tumba ama saatte on ikiyi bulmuş olur.

-Yatar yatmaz uyur musun Cemal?

-Ben uyurum dostum. Uyuyamazsam devrası gün ayakta duramam be!

-Devrası gün ne demek?

-Bizim moruk ertesi güne devrası der de ondan dilim alışmış.” (KA/5)

“-Haçan böyle olur bizim reise çatan, diye bastılar kırbacı. (BTİ/30)

“-İnanma, diyor, Tahrana üç kilometre mesafede doğmuştur, inanma!

-Yalan mı söylürem?” (TÇ/74)

“Yağız adam:

-Bunun sebebini ben biliyom! Helbette! insan yılan mı ki?" (SRNÇ/89)

"Te bak şuna, 310 guruş verdik." (HBŞ/5)

"Bizim burada Sakarya'ya 'Sakari' derler." (HBŞ/65)

"Baharda yalabuk muydu yalabuk. Gız yanağı gibi idi yoncaların çiçeği oğul."
(HB/67)

"Daha köyün haberi bile yoktu. Neden sonra ahalide telaş başladı. Başladı emme iş
işten geçmişti."(HB/69)

Kişilerin yapılarına uygun olarak veya o yörenin ağız yapısından kaynaklanan
değişik konuşma biçimleri ve çağırımlar ülkemizin değişik yerlerinde karşılaştığımız
bir kültürel zenginliktir. Konuşma biçimleri ağızlarda olduğu gibi zamana, mekâna,
yöreye hatta mahalleye göre değişik şekillerde kullanılabilir.

Sait Faik'te eserlerinin niteliğine göre kahramanların yöresine ait değişik
konuşma ve çağırımları da kullanmıştır:

"Ondan sonracyıma el kıpkırmızı kan kesildi." (LA/30)

"Elleri böğründe otururken de gönderecek değil ya! (TÇ/66)

"A benim biricik şeker kardeşim, her şeyi merak ediyorsun." (TÇ/47)

"Hah! Demişler. Aradığımız adam!" (LA/32)

"Hey anam hey! Yahu hemşerim sıcak sıcak bir kadehcik be!" (LA/101)

"Hey gidi Yani usta hey! Bunda ne var ki Yani usta ha? (ABY/41)

“Hey gidi pazartesi hey! Kaldı on altı saatin.” (KA/60)

“Tövbe estağfirullah! Ali ağanın balıkçı oğlu, gâvur Vildan Bey’in dul, tövbe tövbe estağfirullah, kızıyla..” (KA/64)

“Var git hemşerim! Dediler.”(ABY/63)

“Yağma yok hemşerim!”(SK/63)

“Komşular seslenir. Ürkütülmüş tavuklar bağırır, anam ağlar, ağam ekmek keser, bacım bardağı doldurur. Ben duvardaki ağları seyre dalarım.” (SK/59)

“-Bak bizim Urum milleti nasıl böyle ufak şeyleri kedi pisliği örter gibi örteriz.”
KA/65

“Kendisi aslen Urumelili Türktür.” (HB/

“Valiye kadar sözü geçer haspanın derlerdi.” KA/9

“Cahiller buna köyün kefareti derler donuzlar!” (HB/65)

“Bizim Elâziz’de doludur tavşan” (MK/75

“Na gördün mü? Babam da boyacı imiş işte.” (MK/15)

“Haa! Hani şu köpeği ile konuşan adam mı?” (HB/4)

“Ohhh! Ne de tatlı olur ha baba?” (HB/12)

“Vaay, dedim ya!” (HB/29)

“Ooo ne güzel isim bu böyle!

-Hadi be ordan!” (K/80)

3.10.2. Haberleşme

Haberleşme insan hayatında önemli bir yer tutar. Kısa mesafeli ve karşılıklı diyalog kurulabilen durumlarda haberleşme söz ile olabileceği gibi değişik vücut hareketleri, kaş göz işaretleri ve başka unsurlarla da yapılabilmektedir. Uzun mesafeli haberleşmelerde ise değişik ulaşım vasıtaları kullanılmak suretiyle haberleşme gerçekleşmektedir.

Sait Faik'in hikâyelerinde telgraf ve mektupla uzun mesafeli haberleşme örneklerini görebiliyoruz. Bunun yanında “tezkere¹³ bırakmak ve istida¹⁴ yazmakta” eserlerinde yer alır:

“Saat bir buçuğa doğru 221 numaraya bir yıldırım telgrafı geldi” (MKS/32).

“ ‘Buğday düşecek ona göre davranınız’ telgrafını çektirdim” (S/23)

“Geçerken Türk arkadaşına bir tezkere bırakmayı da unutmadı” (SMVR/137)

“Deli Ahmede ben bir tezkere yazarım” (S/80)

“Ne çeşit müracaatlar yapılırdı? İstidâ mı vermek lazımdı. İstidâ nasıl yazılırdı.” (LA/42)

“Günlerden beri bir mektup bekliyormuş gibi zarfların üzerine hasret ve hüznle, yine görmeden bakıyordu” (SMVR/135)

“Adanın kızlarını onlara tanıtıyordu. Mektuplar götürüp getiriyordu” (BTİ/42)

“Doğrusu hazin bir mektuptu.” (LA/19)

“-Bu ailenin, dedi, levhai faciasının çıplaklığını ifşa eden iki mektup takdim edeceğim” (MKS/32).

“Kaybolan yalnız sevgiliye yazılmış uydurulmuş ilk mektup...”(HB/73)

¹³ “Tezkere: Kısa not veya pusula”; Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDKY, 2005, s.988.

¹⁴ “İstida: Dilekçe, arzuhal.”; Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük**, Ankara, TDKY, 2005, s.1972.

Ayrıca Bakınız: SMVR/135-148, S/26, MK/64-65, MK/14-32, HB/4-14,

SONUÇ

Türk kültürünün binlerce yıldır sözlü bir gelenekte yaşadığı bilinmektedir. Bilinen en eski ürünlerimiz, sözlü edebiyata aittir. Sözlü geleneğin geçmişe mahsus bir özellik olduğunu düşünmek doğru olmaz. Günümüzde, okuryazarlığın bu kadar yaygınlaşmasına, küreselleşmenin etkisinin her noktada kendini göstermesine rağmen, halk kültürünün yazılı olmayan yönü etkisini sürdürmektedir. Hatta iletişim araçlarının etkinliğinin artması, yerel kültür ürünlerin daha kolay yaygınlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Ancak, bütün bu gelişmeler, sözlü ürünlerin “değişebilir” ve “yok olabilir” niteliğini etkilememektedir.

Yazılı eserlerde halkın kültürel unsurlarına yer vermek, bir sahip çıkmayı ifade edeceği gibi, güncel eserlere tarihi bir ruh ve kimlik de kazandıracaktır. Ne var ki, bunu yapabilmek, bir birikim ve soylu bir duruş gerektirmektedir.

Modern Türk edebiyatı içerisinde halk kültürü unsurları, bazı yazarlarımızın bilinçli vurguladığı bir nokta olmakla birlikte çoğu yazarın eserine doğal yaşamın bir parçası olarak dâhil olmuştur denilebilir.

Bu bağlamda çalışmamızın sonunda Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerini oluştururken masalların eşsiz büyüünden, duanın ve bedduanın gücünden, inanışların yaşanmışlığından, geleneklerin dünyasından, halk sanatlarının mistik yapısından kısacası halk birikiminden faydalandığı görülmüştür.

1929'dan 1954'e kadar süren bir sanat yaşamı içerisinde çok üretken olmamakla birlikte, yapıtlarıyla hâlâ okunmaya ve konuşulmaya devam eden Sait Faik'in eserlerine dikkatli bir gözle bakılınca halka ait zenginlikleri ve halk edebiyatına ait ürünleri sanatçı kişiliğinin ustalığıyla okuyucuya sunduğu görülür.

Yazarın eserlerine baktığımızda halk edebiyatı unsurlarının özellikle hikâyelerinde yoğunlaştığını gördük. Bununla birlikte gerek halk edebiyatı gerekse halk kültürü unsurlarının eserlere göre dağılımında bir orantısızlık söz konusudur. **Semaver, Sarnıç, Kumpanya, Havuz Başı, Alemdağ'da Var Bir Yılan, Şahmerdan, Tüneldeki Çocuk, Mahalle Kahvesi ve Bir Takım İnsanlar** adlı eserlerinde halk edebiyatı unsurları ve folklorik öğeler ön planda iken, diğer yapıtlarında bu öğelerin azlığı dikkat çekmektedir.

Sait Faik'in eserlerinde halk edebiyatı ve kültürü unsurlarını nasıl ve hangi fonksiyonlarla kullandığını çalışmamızın bölümleri bakımından ele aldığımızda dikkat çekici özellikler olarak şunları söyleyebiliriz:

Sait Faik, Anonim Halk Edebiyatı türlerinden masalla ilgili unsurları şahsî üslubu içerisinde eriterek modern hikâye ve romanda muhtevayla yoğurmuştur. Eserlerde geçen masal unsurları, olay örgüleri içerisinde anlatılara ivmeler kazandırarak okuyucuya masal tadı vermiştir.

Eserlerinde az da olsa halk arasında anlatılan efsane örnekleri yer alırken yazarın destan, halk hikâyesi, ninni, ağıt ve fıkra gibi diğer anonim halk edebiyatı türlerine ait unsurlara yer vermemesi dikkat çekmektedir.

Yazarın hikâyelerinde çoğu kahramanın ağzından bir türkü sözü duymak mümkündür. Burada dikkat çeken husus eserlerde geçen türkülerin anlatının bütünlüğü içerisinde kahramanların psikolojik durumlarına göre bir atmosfer oluşturmasıdır.

Yazarımız, eserlerinde halk dilini kullanırken bayağılığa kaçmamış, halk dilini kültür Türkçe'si içinde yoğurarak kendine özgü, taklitçi olmayan bir tarz oluşturmuştur. Kalıp sözlerden deyim ve atasözlerine mesajlarını kuvvetlendirmek amacıyla yer veren yazarın, deyimlere, atasözlerinden daha çok başvurduğunu tespit ettik. Eserlerinde kendi yaşantısı ile duygu ve düşünce tarzına ilişkin izlerin de

bulunduğu yazarın, özellikle argoya ve küfürlü ifadelerle çokça yer vermesini onun bohem hayat tarzının eserlerine yansımaları olarak görebiliriz.

Geleneksel malzemeyi anlatılarının hizmetinde kullanmayı bilen Sait Faik'in, eserlerinde 'hayatın geçiş dönemleri'yle ilgili inanç, âdet, gelenek ve görenekler de yer almaktadır. Yazar bu âdet, gelenek ve göreneklerle bazen köylü ve şehirli arasındaki farkı ortaya koymuş bazen de değişmesi gereken âdetleri eleştirmiştir.

Eserlerde 'halk hekimliği'ne ait unsurlar da dikkat çekmektedir. Kahramanların hastalıklarının iyileşmesi için kocakarı ilaçlarını kullanmalarının yanı sıra evliya mezarlarına, türbelere gittikleri, mum yaktıkları da görülmektedir. Sait Faik ise bu hususta modern tıbbın imkânlarının kullanılmasını savunarak bazı yerlerde güldürü unsuru sağlamak için halk hekimliğine ait özelliklere temas etmiştir.

Eserlerdeki 'çocuk ve büyüklerin oyunları'yla birlikte dönemin eğlence unsurlarıyla ilgili malzeme de az değildir. Yazar oyunları kültürü taşıyan bir öğeler olarak görür.

Dini motifler anlatılarda bir zenginlik ögesi olarak yer alır. Formel sayıları işlevsel anlamlarıyla değerlendirip; kültür içinde yerleşmişlikten kaynaklı yeterlilik, çokluk ve zaman anlamıyla kullanan yazarın eserlerinde halk taşıtları, halk matematiği ve ölçüsü ile ilgili örnekler de kendisine yer bulur.

Araştırmamızda ortaya çıkan en önemli sonuçlardan birisi Sait Faik'in eserlerinde yer alan halk edebiyatı ve özellikle halk kültürü unsurlarının çağdaş anlatı teknikleriyle ortaya konulurken yakalanan disiplinler arası malzeme alışverişi ve yazarın sergilediği başarıdır.

Sait Faik Abasıyanık'ın eserlerinin yeni bakış açıları ve farklı disiplinler tarafından ele alınıp araştırılabilir bir içeriğe sahip olduğunu belirterek çalışmamızın Türk kültür ve edebiyatına hizmet etmesini dileriz.

KAYNAKÇA

- Abasıyanık, Sait Faik : **Semaver**, İstanbul, Remzi Yayınevi, 1936.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Sarnıç**, İstanbul, Çığır Kitabevi, 1939.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Şahmerdan**, İstanbul, Çığır Kitabevi, 1940.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Lüzumsuz Adam**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1948.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Mahalle Kahvesi**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1950.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Havada Bulut**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1951.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Kumpanya**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1951.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Bir Takım İnsanlar**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Havuz Başı**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Son Kuşlar**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1952.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Kayıp Aranıyor**, 2.bs., İstanbul, Varlık Yayınları, 1953.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Şimdi Sevişme Vakti**, İstanbul, Yenilik Yayınları, 1953.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Alemdağ'da Var Bir Yılan**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1954.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Az Şekerli**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1954.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Tüneldeki Çocuk**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1955.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Mahkeme Kapısı**, İstanbul, Varlık Yayınları,

- 1956.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Balıkçının Ölümü - Yaşamın Edebiyat** (haz.: Muzaffer Uyguner), İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1977.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Açık Hava Oteli** (haz.: Muzaffer Uyguner), 2.bs., İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1980.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Müthiş Bir Tren** (haz.:Muzaffer Uyguner), İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1981.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Yaşamak Hırsı** (haz.: Muzaffer Uyguner), İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1982.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Sevgiliye Mektup** (haz.: Muzaffer Uyguner), İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1987.
- Abasıyanık, Sait Faik : **Büyüyen Eller** (haz.: Sevgül Sönmez), İstanbul, YKY Yayınları, 2007.
- Ağaoğlu, S.: “Sait Faik” **Varlık**, N.409, Ağustos 1954,
- Akalın, Şükrü Haluk: “Üzerlik”, II.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu 20-22 Kasım 1991, Adana, **Bildiriler**, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 1993.
- Akay, İhsan: “Sait Faik Üzerine Bir Deneme. I Sait Faik’te İnsan” **Varlık**, 1 Mayıs 1955.
- Akay, İhsan: “III Sait Faik’in Romanları” **Varlık**, 1 Temmuz 1955.

- Akbal, Oktay: “Sait Faik’in Türk Öyküsündeki Yeri” **Milliyet Sanat Dergisi**, s.105, 8 Kasım 1974.
- Aksal, Sabahattin Kudret: “Sait Faik İçin” **Varlık**, 1 Mayıs 1955.
- Aksan, Doğan: **Türkçenin Gücü**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1987.
- Aksoy, Ömer Asım: **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İstanbul, İnkilâp Kitabevi, 1988.
- Aktunç, Hulki: **Büyük Argo Sözlüğü**, İstanbul, YKY, 2002.
- Alangu, Tahir: “Sait Faik İçin” **Varlık**, 1 Mayıs 1955.
- Alangu, Tahir: **Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman Antolojisi**, c.2, İstanbul Matbaası, 1965.
- Alangu, Tahir: **Türk Edebiyatı’nda Hikâye ve Roman**, İstanbul, Martı Yayınları, 1959.
- Alangu, Tahir: **Billur Köşk**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1961.
- Alptekin, Mahmut: **Bir Öykü Ustası-Sait Faik Abasıyanık**, İstanbul, Dilek Yayınevi, 1976.
- Alptekin, Mahmut: “Bir Sait Faik Vardı” **Varlık**, Mayıs 1974.

- Alptekin, Mahmut: “Sait Faik’in Hikâyeleri Üzerine”, **Türk Dili Dergisi**, Eylül 1972.
- Alptekin, Ali Berat: **Taşeli Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- Araz, Rıfat: **Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği**, Ankara, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 1995.
- Artun, Erman: **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.
- Aslan, Ferhat: **Kars Yöresi Âşıklarında Usta-Çırak İlişkisi** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 2002.
- Aslan, Ensar: **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2008.
- Aslan, Ensar: **Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme**, Diyarbakır, Dicle Üniv. Yayınları, 1990.
- Aslan, Celal: **Sait Faik Abasıyanık’ın Öykülerinde Kurgu ve Anlatım Teknikleri**, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- Ataç, Nurullah: “Sait Faik Abasıyanık”, **Türk Dili**, Haziran 1954.
- Atılğan, Halil: **Türkülerin İsyanı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003

- Banarlı, Nihat Sami: **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, MEB Basımevi, 1987.
- Barbarosoğlu, Fatma K.: **Moda ve Zihniyet**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2002.
- Binyazar, Adnan: “Sait Faik”, **Varlık**, 1 Ağustos 1955.
- Binyazar, Adnan: “Yaşayan Sait Faik”, **Türk Dili**, 1970.
- Bolat, Betül: **Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerindeki Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Unsurlarının İncelenmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya, 2007.
- Boratav, Pertev Naili: **Halk Edebiyatı Dersleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Boratav, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul, Koç Yayınları, 1999.
- Boratav, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Koçbank Yayınları, 1999.
- Boratav, Pertev Naili: **Masal Araştırmaları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.
- Boratav, Pertev Naili: **Gümüşhane Masalları**, Erzurum, Atatürk Üniv.Yayınları, 1973.

- Buğra, Tarık: “Sait Faik İçin”, **Varlık**, Haziran 1954.
- Çetinoğlu, Gülnaz: **Sait Faik Abasıyanık’ın Hikâyelerinde Mekân**, (Yüksek Lisans), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 1997.
- Çoruhlu, Yaşar: **Türk Mitolojisinin Anahatları**, İstanbul, Kabakçı Yayınları, 2000.
- Dizdaroğlu, Hikmet: “Sait Faik’in Hikâye Dünyası”, **Varlık**, 1 Haziran 1954.
- Doğan, Mehmet: **Büyük Türkçe Sözlük**, Ankara, Vadi Yayınları, 2003.
- Elçin, Şükrü: **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000.
- Erdal, Gülen: “Sait Faik’le Son Röportaj”, **İzlerimiz Amerikan Koleji Yıllığı**, 1954.
- Ergin, Metin: “Sait Faik’in Annesi Oğlunu Anlatıyor”, **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1954.
- Ergun, Metin: **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, Ankara, TDK Yayınları, 1997.
- Ertizman, Ayşe Arzu: **Türk Masalları İle İlgili Kitapların Halkbilimi Araştırma Yöntemleri Açısından Değerlendirilmesi (1928-2002)** (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,
2002.

- Fedâkar, Pınar Dönmez: **Karakalpak Efsaneleri**, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, İzmir, 2008.
- Gezgin, Hakkı Süha: “Edebi Portreler: Sait Faik”, **Yeni Mecmua**, N.66, s.5
- Gezgin, Hakkı Süha: “Sait Faik”, **Vakit**, 15 Mayıs 1954.
- Girginsoy, Naci: “Sait Faik’in İnsanları”, **Varlık**, Mayıs 1970.
- Gökalp, Ziya: **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Toker Yayınları, 1995.
- Güleç, Hamdi: **Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul, Çizgi Kitabevi, 2002.
- Günay, Umay: **Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, 2.bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.
- Hançerlioğlu, Orhan: “Sait Faik’in Türk Öyküsündeki Yeri”, **Varlık**, Mayıs 1974
- Kabaklı, Ahmet: **Türk Edebiyatı**, İstanbul, 1.Cilt, Türkiye Yayınevi, 1965.
- Kaplan, Mehmet: **Hikâye Tahlilleri**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1979.

- Karadağ, Metin: **Halk Bilimine Giriş**, Bursa, Uludağ Üniv. Yay., 1989.
- Kavaz, İbrahim: **Sait Faik Abasıyanık**, İstanbul, Şule Yayınları, 2005.
- Kemal, Yaşar: “Sait Faik’le Görüşme”, **Cumhuriyet Gazetesi**, S.17., 5 Mayıs, 1953.
- Kemal, Orhan: “Sait Faik’in Düşündürdükleri”, **Varlık**, 15 Mayıs 1967.
- Kutlu, Mustafa: **Sait Faik’in Hikâye Dünyası**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1968.
- Miskioğlu, Ahmet: **Sait Faik Yaşamı, Kişiliği, Sanatı, Yapıtları**, İstanbul, Altın Kitaplar, 1991.
- Mutlu, Mustafa: **Karagöz Sanatı ve Sanatçıları**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- Naci, Fethi: **Sait Faik’in Hikâyeciliği**, İstanbul, Adam Yayınları, 1998.
- Nayır, Yaşar Nabi: “Sait Faik’in İlk Eseri Karşısında”, **Varlık**, S.140, 15 Haziran 1936.
- Nayır, Yaşar Nabi: “Usta İşi Bir İlk Eser”, **Ulus**, 20 Nisan 1936.
- Nayır, Yaşar Nabi: “Sait Faik İçin Notlar”, **Varlık**, S.409, Temmuz 1954.

- Necatigil, Behçet: “Sait Faik’in Kahramanlarında Kılık ve Ruh”, **Varlık**, Haziran 1969.
- Oğuz, M.Öcal: **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2004.
- Oral, Ünver: **Karagöz Oyunları**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002.
- Önertoy, Olcay: “Bir İstanbul Hikâyecisi: Sait Faik 1”, **Hisar**, N.29, Mayıs 1966.
- Örnek, Sedat Veyis: **Türk Halk Bilimi**, 2.bs., Ankara, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1995.
- Özcan, Hüseyin: **Türk Halk Edebiyatından Seçmeler**, İzmir, Zambak Yayınları, 2005.
- Özçelik, Sadettin: **Dede Korkut Araştırmalar-Notlar**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2005.
- Özdemir, Emin: **Yazınsal Türler**, İstanbul, Bilgi Yayınları, 1992.
- Özdemir, Nebi: **Halk Tiyatrosu**, Ankara, AKM Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Öztürk, Ali: **Halk Edebiyatı**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Püsküllüoğlu, Ali: **Türk Atasözleri Sözlüğü**, Ankara, Arkadaş Yayınları, 1995.

- Püsküllüoğlu, Ali: **Türkçe Deyimler Sözlüğü**, 2.bs., Ankara, Arkadaş Yayınları, 1998.
- Saba, Ziya Osman: “Sait Faik’i Düşünürken”, **Varlık**, 1 Haziran 1954.
- Safa, Peyami: “Sait Faik’in Hikâye Dünyası”, **Hisar**, Haziran 1969.
- Sakaoğlu, Saim: **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Motiflerin Tip Kataloğu**, Ankara, Kültür Bakanlığı MİFAD Yayınları, 1980.
- Sakaoğlu, Saim: **Masal Araştırmaları**, İstanbul, Payel Yayınevi, 1999.
- Sakaoğlu, Saim: **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.
- Schimmel, Annemaria: **Sayıların Gizemi**, (çev: Mustafa Küpüşoğlu) İstanbul, Kabalcı Yayınları, 2000.
- Serengil, A.Refik: **İstanbul Nasıl Eğleniyordu?**, (haz: Sami Önal) İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.
- Seyidoğlu, Bilge: **Mitoloji Üzerine Araştırmalar**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1992.
- Sivri, Medine: “Andre Gide ve Sait Faik Abasıyanık’ta İçtenlik ve Kendilik Sorunu”, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü **III. Ulusal Frankofoni Kurultayı Kitabı**, Ankara, 2003.

- Siyavuşgil, Sabri Esat: “Zavallı Sait Faik”, **Yeni Sabah**, 12 Mayıs 1954.
- Solok, Cevdet Kudret: **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1979.
- Sönmez, Sevengül: **A’dan Z’ye Sait Faik**, İstanbul, YKY Yayınları, 2007.
- Şen, Musa: **Argonun Anatomisi**, Hollanda, Şota Yayınları, 2002.
- Şimşek, Esmâ: **Bilmeceler**, Ankara, AKM Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Tan, Nail: **Folklor (Halk Bilimi)**, İstanbul, Halk Kültürü Yayınları, 1985.
- Taner, Haldun: “Sait Faik Üzerine”, **Milliyet**, 12 Mayıs 1954.
- Taner, Haldun: “Sait Faik’in Türk Öyküsündeki Yeri”, **Varlık**, Mayıs 1954.
- Taş, Songül: “Hayalden Sayıklamalara Sait Faik”, **Kendi Dergisi**, Şubat 1996.
- Taş, Fahri: **Sait Faik Abasıyanık**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Topçu, Mümin: **Yaşar Kemal’in Romanlarında Halkbilimi Unsurları**, (Doktora Tezi) Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı

Anabilim Dalı, Diyarbakır, 2008.

Uyguner, Muzaffer: **Sait Faik'in Hayatı**, Ankara, Mars Matbaacılık, 1959.

Uyguner, Muzaffer: **Sait Faik Abasıyanık**, Ankara, TDK Yayınları, 1983.

Uyguner, Muzaffer: "Sait Faik ve Anadolu", **Türk Dili**, Mayıs 1960.

Uyguner, Muzaffer: "Sait Faik'in Hikâyelerinde Adapazarı", **Türk Dili**, Mayıs 1960.

Uyguner, Muzaffer: "Sait Faik'in Yazılarında Argo", **Türk Folklor Araştırmaları**, Ağustos 1965.

Uyguner, Muzaffer: "Sait Faik'te Atasözleri ve Deyimler", **Türk Dili**, Mayıs 1966.

Uyguner, Muzaffer: "Sait Faik'in Hikâyelerinde Yersel Ağızların İzleri", **Türk Dili**, Mayıs 1969.

Uyguner, Muzaffer: "Sait Faik'in Sanat Görüşü", **Varlık**, Mayıs 1974.

Yardım, Mehmet Nuri: **Sait Faik Abasıyanık**, İstanbul, Çevik Matbaası, 2002.

Yücebaş, Hilmi: **Bütün Cepheleriyle Sait Faik**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1964.